

**UNIVERZITA PALACKÉHO
V OLOMOUCI**

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Diplomová práce

Bc. Žaneta Fischerová

Učitelství odborných předmětů pro zdravotnické školy

Současné požadavky na učebnice psychologie pro střední
zdravotnické školy

Vedoucí práce: Mgr. Jitka Nábělková, Ph.D.

Olomouc 2015

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně pod vedením Mgr. Jitky Nábělkové, Ph.D. a všechny použité informační zdroje jsem uvedla v seznamu literatury.

V Olomouci dne: 20. 4. 2015

Bc. Žaneta Fischerová

Ráda bych poděkovala Mgr. Jitce Nábělkové, Ph.D. za cenné rady, podněty a připomínky při zpracování diplomové práce. Dále děkuji všem respondentům, kteří se zúčastnili výzkumného šetření.

Bc. Žaneta Fischerová

OBSAH

ÚVOD.....	7
I TEORETICKÉ POZNATKY	9
1 AKTUÁLNOST ŘEŠENÉ PROBLEMATIKY	10
1.1 Cíl práce.....	10
1.2 Postup k dosažení cíle práce	11
2 POŽADAVKY NA UČEBNICE DLE SOUČASNÝCH POZNATKŮ	14
2.1 Požadavky na tvorbu učebnic.....	14
2.1.1 Proces tvorby učebnice	16
2.2 Obecné požadavky na učebnice dle různých autorů a přístupů	18
3 POŽADAVKY NA UČEBNICE V ROVINĚ UČITELE	21
3.1 Délka pedagogické praxe učitele a její vliv na požadavky pro učebnice	23
3.2 Kritéria pro volbu učebnice	24
4 POŽADAVKY NA UČEBNICE V ROVINĚ ŽÁKA.....	27
5 POŽADAVKY NA UČEBNICE V ROVINĚ KURIKULA.....	29
5.1 Výběr učiva v psychologii	31
5.2 Volba učebnice pro výuku psychologie.....	32
6 KURIKULUM PSYCHOLOGICKÉHO VZDĚLÁNÍ.....	35
6.1 Učitel psychologie	35
6.1.1 Osobnost učitele psychologie	36
6.1.2 Vzdělání učitelů psychologie jako teoretický problém.....	37
6.1.3 Profesionální kompetence učitelů psychologie.....	39
6.2 Žáci SZŠ	42
6.3 Postavení předmětu psychologie v současném kurikulu psychologického vzdělávání	42
6.4 Pojetí výuky psychologie.....	44
6.4.1 Realizace výuky na SZŠ	45

6.4.1.1 Integrovaná výuka.....	46
II EMPIRICKÁ ČÁST DIPLOMOVÉ PRÁCE.....	48
7 EMPIRICKÁ VÝCHODISKA	49
7.1 Výzkumný záměr	50
8 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ	51
8.1 Cíle a popis výzkumu	52
8.2 Charakteristika výzkumného vzorku	52
8.3 Metodologie výzkumného šetření.....	54
9 REALIZACE VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	58
9.1 Stanovení výzkumného problému a formulace hypotéz.....	58
9.2 Zpracování empirických dat	60
9.3 Výsledky dotazníkového šetření.....	62
9.3 Testování hypotéz	95
9.3.1 Testování hypotézy H_1	95
9.3.2 Testování hypotézy H_2	96
9.3.3 Testování hypotézy H_3	97
10 SHRNUTÍ VÝZKUMU A DISKUZE K VÝSLEDKŮM VÝZKUMNÉHO ŠTŘENÍ	98
11 VÝSTUPY DIPLOMOVÉ PRÁCE.....	103
ZÁVĚR	104
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	108
PŘEHLED TABULEK.....	113
PŘEHLED OBRÁZKŮ A GRAFŮ	115
SEZNAM ZKRATEK	117
SEZNAM PŘÍLOH.....	118
ANOTACE	

*„ Knihy musí předkládat všechno srozumitelně a přístupně, tak
aby žákům podávaly světlo, s jehož pomocí mohou sami porozumět
všemu i bez učitele... “*

J. A. Komenský, Velká didaktika, 1657

ÚVOD

V současné době je pozornost odborníků, ale i laické veřejnosti zaměřena na vzdělávací proces. Většina žáků, učitelů ale i rodičů si dnes nedokáže vzdělávací proces představit bez učebnic, a to i v současné době, charakteristické nástupem elektronických médií. Současnou učebnicovou tvorbu v České republice můžeme bez nadsázky označit jako přesycenou. Pro každý povinný vyučovací předmět nabízejí knižní vydavatelství množství učebnic. Na první pohled může učitele množství učebnic, které mají k dispozici, příjemně překvapit. Po jejich podrobnějším prostudování nicméně učitelé zjišťují, že některé učebnice jsou předimenzované rozmanitými prvky učiva, že jsou pro žáky nezajímavé a někdy dokonce demotivující.

Učebnice jsou dlouhodobě a stabilně předmětem zájmu pedagogického výzkumu. Na učebnice lze nahlížet z mnoha pohledů. Můžeme ji chápat jako kurikulární projekt či jako prostředek výuky. Ve výzkumu se můžeme zaměřit na proces tvorby učebnic, na využívání učebnic ve výuce, na hodnocení učebnic apod.¹

Prvotním záměrem diplomové práce bylo hodnocení učebnic psychologie z pohledu žáků střední zdravotnické školy (SZŠ). Při plánování výzkumu jsme se setkali s problémem, kdy žáci při výuce psychologie nepoužívali žádnou učebnici a ani žádnou učebnici nevlastnili. Učitelé to většinou komentovali tím, že žádná učebnice není dostačující pro výuku psychologie. Myšleno tím způsobem, že probírané učivo je v psychologii velmi obsáhlé a není možné mít jen jednu učebnici. Učitelé často tvořili vlastní prezentace z různých učebnic, tak aby žákům poskytli ucelený přehled probíraného učiva. Tato problematika nás vedla k současnému tématu práce. Jaké požadavky mají učitelé psychologie na současné učebnice psychologie?

Téma předkládané diplomové práce zní: Současné požadavky na učebnice psychologie pro střední zdravotnické školy. Cílem předkládané práce je analyzovat současné požadavky na tvorbu učebnic psychologie. Aktuálností tématu a stanovení dílčích cílů se věnujeme v 1. kapitole. Koncept práce vychází ze vzdělávacího procesu a pojetí výuky dle Herbart, který vymezuje vztah: učitel-žák-učivo.

¹ KNECHT, Petr a kol. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008, s. 7 Pedagogický výzkum v teorii a praxi; sv. 11. ISBN 978-80-7315-174-4.

Hlavním cílem práce bude stanovit požadavky na učebnice psychologie pro SZŠ. Naším zájmem bude stanovené požadavky na učebnice předložit učitelům psychologie na SZŠ a pomocí dotazníkového šetření zjistit jejich názory na dané požadavky. Budeme zjišťovat, zda existuje vztah mezi požadavky učitelů na učebnice psychologie a délkou jejich pedagogické praxe.

Ve vztahu k hlavnímu cíli práce stanovíme dílčí cíle, které nám dopomohou ke splnění hlavního cíle. Dílčí cíle a postup dosažení dílčích cílů jsou popsány v kapitole 1.2.

V první kapitole teoretické části práce se zabýváme aktuálností řešeného tématu, dílčími cíli pro teoretickou i praktickou část a postupu, jak cílů dosáhneme. Ve druhé kapitole se věnujeme stanovení požadavků na učebnice v obecné rovině. Třetí kapitola se zabývá stanovením požadavků na učebnice z hlediska učitele, mimo jiné zde zmiňujeme i délku pedagogické praxe učitele. Čtvrtá kapitola pojednává o požadavcích na učebnice v rovině žáků, kde jsme se opřeli o již provedená výzkumná šetření. Následující pátá kapitola vymezuje požadavky na učebnice v rovině kurikula. Šestá kapitola se zabývá kurikulem psychologického vzdělání.

Empirická část diplomové práce je zaměřena na analýzu získaných dat v průběhu výzkumného šetření.

Jako výzkumný nástroj jsme zvolili metodu dotazníku.

Hlavní přínos práce vidíme v tom, že zmapuje, jaké názory zastávají učitelé, na učebnice psychologie. Autoři nových učebnic psychologie by pak mohli některé poznatky zohlednit při tvorbě nových učebnic.

I TEORETICKÉ POZNATKY

1 AKTUÁLNOST ŘEŠENÉ PROBLEMATIKY

Jak jsme již nastínili v úvodu, diplomová práce se zabývá stanovením požadavků, které by měla splňovat učebnice psychologie pro SZŠ. Toto téma jsme zvolili z následujících důvodů. Trh s učebnicemi je v současné době velmi rozšířen. Není žádným tajemstvím, že autoři se předhánějí, kdo vytvoří lepší, systematizovanější, propracovanější nebo jakkoliv jinak se odlišující učebnici. Bohužel na tento „souboj“ autorů, pak doplácí nejen žáci, ale i samotní učitelé. Nabídka učebnic do psychologie je velmi rozmanitá, ovšem najít učebnici, která by splňovala požadavky kladené učiteli, jež tento předmět vyučují, se zdá být nelehký úkol. Dalším důvodem pro volbu tohoto tématu byla skutečnost, že učitelé, i přes velkou nabídku učebnic, učebnice při výuce předmětu psychologie nevyužívají. Tento poznatek jsme získali z vlastní praxe.

Problematikou užívání učebnic ve výuce se zabývala i Sikorová², která tvrdí: „Jen málo je dosud známo o způsobech, jakými učitelé a žáci učebnice používají a v důsledku toho i o tom, jakou roli učebnice ve výuce hrají.“

Učitelé psychologie, často řeší problém, jak učivo vybrat, neboť v některých učebnicích je probírané učivo nedostačující a v jiných učebnicích je naopak velmi rozšířené.

Právě z těchto důvodů jsme se rozhodli prozkoumat, jaké požadavky mají učitelé psychologie na učebnice. Abychom se mohli učitelů dotazovat na jejich požadavky, které by měla učebnice psychologie splňovat, musíme nejprve vymezit požadavky, které stanovuje pedagogická věda, tzn. zjistit požadavky, dle kterých se učebnice vytvářejí v současnosti. Ve vztahu k uvedenému tématu jsme si zvolili následující cíle.

1.1 Cíl práce

Hlavním cílem práce je stanovit požadavky na učebnice psychologie pro SZŠ. Požadavky určíme za pomoci námi zvolených kategorií. Naším zájmem je předložit stanovené požadavky učitelům psychologie na SZŠ a pomocí dotazníkového šetření zjistit jejich názory na dané požadavky. Mimo jiné se snažíme zjistit, zda požadavky učitelů na učebnice psychologie jsou odvislé od délky jejich pedagogické praxe.

² SIKOROVÁ, Zuzana. Role a užívání učebnic jako výzkumný problém. In KNECHT, P.; JANÍK, T. a kol. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008, 53-63

Dílčí cíle pro teoretickou část:

1. Vymezit současné požadavky pro tvorbu učebnic dle pedagogické vědy.
2. Stanovit předpoklad požadavků na učebnice psychologie z pohledu učitelů psychologie.
3. Vymezit kurikulum předmětu psychologie vyučovaného na střední zdravotnické škole.
4. Uvést seznam dostupných učebnic psychologie na českém trhu.

Dílčí cíle pro praktickou část

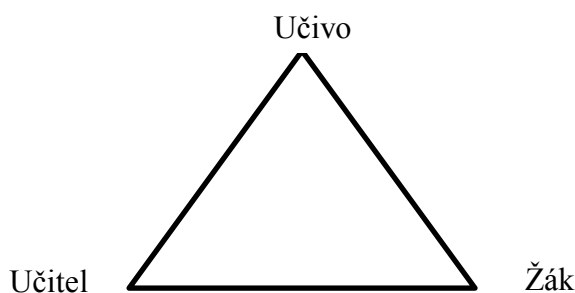
1. Jaké požadavky mají učitelé psychologie SZŠ na učebnice používané v předmětu psychologie?
2. Jak se jejich požadavky liší od požadavků, které definuje pedagogická věda?
3. Jak jsou požadavky učitelů na učebnice psychologie naplňovány v současných učebnicích psychologie?
4. Jak se mění požadavky učitelů psychologie na učebnice vlivem délky pedagogické praxe?

Klíčové pojmy: učebnice, psychologie, kurikulum, požadavky na učebnice, učitel psychologie, délka pedagogické praxe

1.2 Postup k dosažení cíle práce

V teoretické části diplomové práce stanovíme požadavky na učebnice psychologie pro SZŠ z hlediska současných poznatků pedagogické vědy. Vymezení jasných požadavků, které by měla učebnice psychologie splňovat, je v dnešní době poměrně nelehký úkol. Při stanovení požadavků na tvorbu učebnic psychologie budeme vycházet z pojetí vyučovacího procesu dle Herbarta. Psychologickým východiskem Herbartovy pedagogiky je tzv. elementová asociační psychologie, podle níž lze psychiku převést na elementy, části (paměť, vůle, myšlení, vnímání, city, pozornost...). Základem psychiky jsou představy a podstata vyučování spočívá v procesu osvojování nových představ na základě představ dříve získaných. Herbart definuje systém řízení vyučovacího procesu s cílem účinného ovlivňování a usměrňování tvorby představ

žáků. Jedná se o proces, který se uskutečňuje při zpracování látky. Herbart upozorňuje na skutečnost, že učitelova a žákova činnost není pouhým souhrnem ničím nespojených, libovolných kroků a situací, ale předpokládá vnitřní souvislosti, jimiž jsou metodické postupy sjednoceny a zdůvodněny. Herbart upozornil na vzájemný vztah obsahu, vyučujícího učitele a učícího se žáka. Uvedený poznatek trvale vstoupil do didaktického povědomí jako „Herbartův trojúhelník“³

Obrázek 1: Herbartův trojúhelník, zdroj: Skalková, 2007

Často řešenou otázkou je určení učebnice právě z hlediska vztahu učitel-učivo-žák. Jde především o to, zda je prioritou učebnice její uplatnění v přímém kontaktu učitele a žáka, tedy ve vyučovací hodině vedené učitelem, popř. zda je učebnice koncipována jako výukový materiál, který plní svoji vzdělávací funkci při samostatném studiu žáka.⁴

Existuje mnoho výzkumů, které navrhuji optimální ztvárnění školních učebnic, avšak velmi často nespojují učebnice s širšími otázkami vyučování a učení. Přijmeme-li východisko, že užívání učebnice je především proces interakcí, které probíhají v určitém kontextu jako situované, musíme nejprve obrátit pozornost k těmto interakcím. A. Peacock a S. Gates⁵ (2000) zastávají názor, že užívání textových materiálů může být plně pochopeno jen tehdy, když k němu přistupujeme prostřednictvím úvah o vztahu mezi učitelem, učebnicí (textem) a žákem, o jeho praktickém, na kontext vázaném, zasazení.

³ SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. 2. vydání. Praha: Grada Publishing, 2007. 322s. ISBN 978-80-247-1821-7.

⁴ LEPIL, Oldřich. *Teorie a praxe tvorby výukových materiálů*. první. Olomouc, 2010. ISBN 978-80-244-2489-7. Dostupné z: <http://zvyp.upol.cz/publikace/lepil.pdf>

⁵ PEACOCK, A.; GATES, S. Newly qualified primary teacher 's perceptions of the role of text material in teaching science. *Research in Science and Technological Education*, 2000, roč. 18, č. 2, s. 155-171.

V teoretické části práce budeme analyzovat, jaké požadavky na učebnice mají učitelé psychologie, jaké požadavky na učebnice mají žáci a jaké požadavky jsou na učebnice kladeny z hlediska kurikula předmětu psychologie pro SZŠ. Dále se v teoretické části práce zaměříme na plnění dílčích cílů, které jsme si vymezili. Stanovíme požadavky na učebnice, které uvádí pedagogická věda. Tím máme na mysli požadavky v obecné rovině, které jsou běžné při sestavování jakékoliv učebnice. Také se zaměříme na kurikulum psychologického vzdělávání. Uvedeme seznam dostupných učebnic psychologie na českém trhu, které jsou nejčastěji využívány při výuce psychologie na SZŠ. K tomuto účelu využijeme práci Zádrapové⁶, která se věnovala evaluaci učebnic psychologie pro SZŠ. Ve své práci Zádrapová uvedla 21 nejvíce využívaných učebnic ve výuce psychologie. V empirické části práce zjišťujeme, jaké učebnice učitelé využívají při výuce psychologie. Zjištěné poznatky z výzkumného šetření srovnáme s výsledky práce Zádrapové.

Pro dosažení dílčích cílů v empirické části práce, považujeme za nutné vytvořit kategorie, které by nám k tomu dopomohly. Námi zvolené kategorie nám pomohou při struktuře dotazníku, který bude hlavní výzkumnou metodou naší empirické části. Různé koncepce předmětů a výuky vyžadují odlišné funkce učebnic. Učebnice mohou být souborem poznatků, zdrojem různých přístupů atd. Tímto se dostáváme ke klíčovému problému, a to jaké požadavky by měla splňovat učebnice psychologie.

Námi navržené kategorie pro analýzu požadavků na učebnice jsou následující:

- I. kategorie: Všeobecné požadavky na učebnice dle pedagogické vědy.
- II. kategorie: Požadavky na učebnice psychologie dle názorů učitelů psychologie.
- III. kategorie: Využití a práce s učebnicí psychologie v reálné výuce na SZŠ.

I. kategorie nám pomůže analyzovat požadavky, které stanovuje pedagogická věda. Tuto problematiku rozpracujeme v kapitole 2, čímž splníme dílčí cíl 1. Kategorie II a III budou využity v empirické části diplomové práce.

⁶ ZÁDRAPOVÁ, Jana. *Evaluace učebnic psychologie pro střední zdravotnické školy*. Olomouc, 2011. diplomová práce (Mgr.). UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI. Pedagogická fakulta

2 POŽADAVKY NA UČEBNICE DLE SOUČASNÝCH POZNATKŮ

Požadavky na učebnice dle pedagogické vědy jsou první kategorií, kterou jsme si zvolili k naplnění cílů. Tato kategorie nám pomůže zmapovat, jaké požadavky na učebnice klade současný výzkum učebnic, či současní autoři.

Jsme si vědomi toho, že neexistuje soupis, který by jasně vymezoval požadavky na učebnice pro každý předmět zvlášť. Za pomoci studia odborné literatury se pokusíme o sumarizaci obecných požadavků na učebnice tak, aby vyhovovaly učebnicím psychologie pro SZŠ. V následující kapitole se zaměříme na požadavky pro učebnice v obecné rovině.

2.1 Požadavky na tvorbu učebnic

Různé koncepce předmětů a výuky vyžadují odlišné funkce učebnic. Učebnice mohou být souborem poznatků, zdrojem různých přístupů atd. Je velmi obtížné stanovit jasná a obecná východiska. Tímto se dostáváme ke klíčovému problému, a to jaké požadavky by měla splňovat učebnice, aby byla adekvátní jak pro žáka, tak i pro učitele.

Vytvořit kvalitní učebnici vyžaduje nesmírné množství práce. Musíme shromáždit velké množství materiálů: učivo, ilustrace, problémové úlohy k řešení apod. Z tohoto množství materiálů musíme vybrat takový, který nejvíce odpovídá stanoveným cílům vzdělávání v daném vyučovacím předmětu.⁷

Učebnice nerepresentují pouze vzdělávací obsahy, ale také definují, jaké činnosti by žáci měli být schopni s obsahem vykonávat. Autoři učebnic, mají možnost u žáků rozvíjet mnohem náročnější myšlenkové procesy než jen porozumění danému učivu. S tím také souvisí rozdílná náročnost učebnic v závislosti na tom, jaké aktivity autor učebnice od žáků očekává. Některé učebnice mohou požadovat po žácích pouze

⁷ MIKK, Jaan. Teorie učebnic. Učebnice: budoucnost národa. In MAŇÁK, KNECHT . *Hodnocení učebnic*. Paido. 2007.

čtení a zpětné vybavování informací, jiné mohou vyžadovat náročnější myšlenkové operace s informacemi.⁸

Učebnice mají podíl na definování vyučovacích předmětů, a to nejen v rovině vzdělávacího obsahu, ale také v jeho metodickém ztvárnění. Učebnice reprezentují a zprostředkovávají vědecké disciplíny žákům. Učebnice tak můžeme považovat za jistý druh odkazu o povaze školních předmětů pro učitele, studenty a jejich rodiče. Zatímco základní kurikulární dokumenty jsou definovány převážně v obecné rovině, učebnice by měly být psány tak, aby mohly fungovat jako spojnice mezi cíli a očekávanými výstupy prezentovanými v kurikulu.⁹

Učebnice by měla být po věcné a odborné stránce ve shodě se současným vědeckým poznáním v daném oboru. Už tento rys přispívá k rozvoji některých pozitivních morálně-volních vlastností žáků. Neméně důležité jsou však i další rysy a složky učebnice. Kvalitní učebnice se vyznačují i např. odpovídající logicko-strukturální výstavbou, což se v praxi projevuje zejména dodržením odpovídající hierarchie, volbou jednotného i jednotícího principu výstavby knihy kapitol i dílčích částí, jednotnou terminologií i volbou členění a grafickou úpravou. Tyto rysy podporují u žáků logické myšlení, smysl pro strukturu textu, hierarchizaci i výtvarné zpracování psaného textu.¹⁰

Další aspekt při tvorbě učebnic je ten, že optimálně konstruovaná učebnice by měla svými různými parametry korespondovat s kognitivní úrovní žáků tak, aby proces učení probíhal efektivně a vedl k žádoucím výsledkům.¹¹

Martinková¹² uvádí, že každá učebnice by měla vyčlenit dostatečný prostor složkám, které aktivizují žáka, motivují ho a vedou k samostatné a tvořivé práci.

⁸ KNECHT, Petr a kol. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008, s. 11. Pedagogický výzkum v teorii a praxi; sv. 11. ISBN 978-80-7315-174-4.

⁹ KNECHT, Petr a kol. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008. 196 s. Pedagogický výzkum v teorii a praxi; sv. 11. ISBN 978-80-7315-174-4.

¹⁰ MARTINKOVÁ, Věra. Role učebnice ve výchově a osobnostním rozvoji dětí a mládeže. In: [online]. 11. konference ČAPV, 2003 [cit. 2015-03-31]. Dostupné z: http://www.ped.muni.cz/capv11/4sekce/4_capv_martinkova.pdf

¹¹ KNECHT, Petr a kol. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008. 196 s. Pedagogický výzkum v teorii a praxi; sv. 11. ISBN 978-80-7315-174-4.

¹² MARTINKOVÁ, Věra. Role učebnice ve výchově a osobnostním rozvoji dětí a mládeže. In: [online]. 11. konference ČAPV, 2003 [cit. 2015-03-31]. Dostupné z: http://www.ped.muni.cz/capv11/4sekce/4_capv_martinkova.pdf

2.1.1 Proces tvorby učebnice

Důležitou roli při tvorbě učebnic hraje autor učebnic, případně kolektiv autorů. Na konečnou podobu učebnice mají dále vliv např. redaktor z nakladatelství, grafik, recenzenti, které si vybírá nakladatel, typograf a další. Tvorba učebnic zdaleka není jen dílem autora.¹³

Autoři, lektori i redaktori při tvorbě učebnic podléhají regulujícím činitelům. Průcha¹⁴ uvádí dva základní regulující činitele. Jednak to jsou oficiální kurikulární dokumenty a dále pak oficiální kritéria pro posuzování rukopisů učebnic předkládaných ke schvalovacímu řízení. MŠMT ČR dalo k dispozici Osnovu pro vypracování odborného posudku (1997) určenou lektorů rukopisů. Osnova obsahuje 9 hodnotících kritérii.¹⁵

Zde uvádím zkráceně, podrobnější popis viz Příloha 1

- 1) Soulad učebnice
- 2) Celková koncepce
- 3) Odborná a obsahová správnost a přiměřenost věku žáků
- 4) Jazyková a terminologická správnost
- 5) Didaktické rozpracování učiva
- 6) Doprovodné materiály
- 7) Návaznost a předchozí či následné materiály
- 8) Další specifika
- 9) Vyjádření lektora k udělení doložky

Tato kritéria jsou jen rámcová a je na každém autorovi jak tyto rámce zrealizuje. Např. požadavek na „přiměřenost věku žáků“ je zajisté jeden z nejdůležitějších při tvorbě učebnic, ovšem naplnění tohoto požadavku vidí každý autor subjektivně.

Dle Sikorové¹⁶ lze v přijímání učebnic vysledovat patrnou tendenci k omezování a rušení regulačních procesů, k liberalizaci publikování a schvalování učebnic.

¹³ GREGER In MAŇÁK, Josef, ed. a KLAPKO, Dušan, ed. *Učebnice pod lupou*. Brno: Paido, 2006, s. 24. Pedagogický výzkum v teorii a praxi; sv. 4. ISBN 80-7315-124-3.

¹⁴ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýza edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998, s. 116. ISBN 80-85931-49-4.

¹⁵
¹⁶ SIKOROVÁ, Zuzana. *Hodnocení a výběr učebnic v praxi*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2007. 71 s. ISBN 978-80-7368-412-9.

Vydávání učenic je v tržních systémech převážně komerční záležitostí. Stejný názor zastává i Průcha¹⁷, který tvrdí, že schvalovací procedura je poměrně benevolentní.

Knecht¹⁸ (2008) ve své publikaci uvádí, že jedním z možných důvodů rozmanitosti současné tvorby učebnic je to, že při výběru vzdělávacích obsahů je třeba vyházet ze základních poznatků a systematiky určité vědní disciplíny. Často se stává, že není ujasněno, které poznatky jednotlivých vědních oborů je možné považovat za základní. O učivu, které by mělo být obsaženo v učebnicích, se vedou neustálé diskuse.

Co se týče vlastností (charakteristik, aspektů, znaků) učebnic není doposud přijata žádná obecná taxonomie. Různí autoři uvádějí odlišné požadavky, které jsou podstatné z hlediska kvalitní učebnice. Někteří autoři vymezují teoreticky určitá uspořádání vlastností, které považují za důležité, jiní je prezentují přímo v rastrech.

Požadavky na kvalitní učebnici, lze shrnout do čtyř kritérií. Odborné kritérium je požadavkem na soulad textu učebnice a soudobých poznatků dané vědní disciplíny. Obsahové kritérium je požadavkem na výběr a uspořádání obsahu textu učebnice v souladu s učebními osnovami. Didaktická kritéria vyjadřují především požadavek, aby předkládané učivo i způsob jeho zpracování byl přiměřený věku a intelektuální úrovni žáků. Mezi další kritéria patří zejména aspekt lingvistický, estetický a ergonomický. Lingvistický požadavek klade důraz na jazykovou a stylistickou úroveň textu. Estetický požadavek vychází z posouzení vhodného výtvarného a grafického vybavení učebnice. K ergonomickým požadavkům patří objem, hmotnost a formát učebnice, kvalita papíru a tisku, vazba knihy.¹⁹

Jiné uspořádání publikoval estonský vědec J. Mikk²⁰ (2000), který identifikoval tyto hlavní požadavky na kvalitu učebnic.

a) Obsah – korespondence s cíli, vědecká správnost, spojení se životem

¹⁷ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýza edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998, s. 116. ISBN 80-85931-49-4.

¹⁸ KNECHT, Petr a kol. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008. 196 s. Pedagogický výzkum v teorii a praxi; sv. 11. ISBN 978-80-7315-174-4.

¹⁹ BENEŠ Pavel, et al. Hodnocení obtížnosti textu středoškolských učebnic. *Pedagogická orientace*. Praha: Česká pedagogická společnost, 2008, roč. 18, č. 4. ISSN 1211-4669. Dostupné z: http://userweb.pedf.cuni.cz/wp/pedagogika/files/2013/12/P_2009_3_06_Hodnocen%C3%AD_291_297.pdf

²⁰ MIKK In PRŮCHA, Jan, ed. *Pedagogická encyklopedie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009. 935 s. ISBN 978-80-7367-546-2.

- b) Čtivost – srozumitelnost textu, složitost textu apod.
- c) Strukturování – členění materiálů na lekce, typografické prostředky
- d) Cvičení – otázky, procvičování, pokyny pro pozorování
- e) Rozvoj myšlení žáků – různé perspektivy, otevřené konce, problémy apod.
- f) Zajímavost (emocionálnost, konkrétní příklady, obrázky, flexibilita metod, atd.

Pro srovnání můžeme přidat požadavky na učebnice, které stanovil O. Lepil.²¹

Uvádí, že nejdůležitější požadavky na učebnice jsou:

- a) odborné (souhlas učiva s poznatky dané vědní disciplíny)
- b) didaktické (soulad s kurikulem, správný výběr poznatků)
- c) metodické (volba adekvátních prostředků výkladu učiva)
- d) logické (ucelená struktura poznatků a rozčlenění učiva),
- e) psychologické (přiměřenost učiva věkovému stupni žáků),
- f) lingvistické (jazyková správnost a stylistická úroveň),
- g) estetické (vhodné výtvarné a typografické ztvárnění učebnice),
- h) hygienické (přiměřený objem a hmotnost učebnice, kvalita papíru).

Ze zmíněných ukázek můžeme říci, že autoři se v požadavcích na učebnice poměrně shodují. Důraz kladou především na obsah (soulad s vědeckým poznáním), strukturu a komunikační či psychologickou funkci (přiměřenost věku žáků).

2.2 Obecné požadavky na učebnice dle různých autorů a přístupů

Ačkoli výzkum učebnic je u nás v současné době poměrně na vzestupu, doposud nebyly jasně definovány požadavky, které by měla učebnice splňovat. Jako zdroj obecných požadavků na učebnice jsme se rozhodli, použít publikaci J. Průchy (1998) *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*, kde se autor zabývá tvorbou učebnic a také požadavky pro učebnice. Vzhledem k tomu, že v pedagogickém slovníku neexistuje jasná definice, co jsou to požadavky na učebnice nebo jak mají vypadat, budeme vycházet z již zmíněné publikace. Průcha²² uvádí, že základním regulujícím

²¹ LEPIL, Oldřich. *Teorie a praxe tvorby výukových materiálů*. první. Olomouc, 2010. ISBN 978-80-244-2489-7. Dostupné z: <http://zvyp.upol.cz/publikace/lepil.pdf>

²² PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýza edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998, s. 116. ISBN 80-85931-49-4.

činitelem při tvorbě učebnic jsou oficiální kritéria pro posuzování rukopisů učebnic předkládaných ke schvalovacímu řízení, které vydalo MŠMT ČR. Proto i my se budeme těmito kritérii řídit a považovat je za obecné požadavky na učebnice, dle současných poznatků autorů věnující se učebnicím.

Problematikou tvorby učebnic a s tím spojené požadavky na současné učebnice se zabývají následující autoři Průcha²³, Sikorová²⁴, Knecht²⁵, Maňák²⁶, Mikk²⁷, Janík²⁸

Jako požadavky na učebnice dle pedagogické vědy jsme stanovily následující:^{29, 30}

- **Požadavek na celkovou koncepci učebnice** - logická stavba učebnice, členění textu, návaznost textu, učiva, shrnutí textu, učiva, přehlednost učebnice, komplexnost daného tématu
- **Požadavek na soulad učebnice** – se standardem vzdělávání,³¹ s učebním plánem,³² s osnovami vzdělávacího programu³³
- **Požadavek na odbornou a obsahovou správnost a přiměřenost věku žáků** - srozumitelnost textu, přiměřený rozsah
- **Požadavek na jazykovou a terminologickou správnost** - přiměřené užití odborných termínů, jazyková kultura textu

²³ Učebnice teorie a analýzy edukačního média. Moderní pedagogika, Pedagogická encyklopedie.

²⁴ Výběr učebnic na základních a středních školách, Hodnocení a výběr učebnic v praxi.

²⁵ Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu

²⁶ Hodnocení učebnic

²⁷ Textbook: Research and Writing.

²⁸ JANÍK, Tomáš, et al. Uplatnění didaktických prostředků a médií ve výuce fyziky (se zvláštním zřetelem k učebnicím). *Hodnocení učebnic*. Brno: Paido, 2007, 82-97.

²⁹ PRŮCHA, Jan. Učebnice: teorie a analýza edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky. Brno: Paido, 1998, s. 117. ISBN 80-85931-49-4.

³⁰ Sdělení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k postupu a stanoveným podmínkám pro udělování a odnímání schvalovacích doložek učebnicím. [online]. [cit. 2015-01-15]. Dostupné z: <http://aplikace.msmt.cz/PDF/VMSdeleni18519www15122005.pdf>

³¹ Standard vzdělávání představuje jeden z významných nástrojů péče státu o kvalitu vzdělání poskytovaného základní školou. Jeho prostřednictvím hodlá stát (nadále) garantovat, že všichni žáci základních škol zařazených do sítě mohou v průběhu povinné školní docházky získat plnohodnotné a srovnatelné základní vzdělání využitelné jak v dalším studiu na středních školách, tak v praxi. Svým pojetím je standard vzdělávání dokumentem otevřeným: jako takový bude periodicky aktualizován, doplňován a přesňován.

³² Učební plán – normativní pedagogický dokument konkretizující obsah vzdělávání a jeho organizační rámec na určitém stupni/typu školy. Vymezuje strukturu vyučovacích předmětů, časové dotace a zařazení předmětů do ročníku.

³³ Jako vzdělávací program označujeme na státní úrovni RVP – rámcově vzdělávací program. Z něj pak vychází na školní úrovni ŠVP – školní vzdělávací program. Více v kapitole 1.3.1

- **Požadavek na didaktické rozpracování** - základní a rozvíjející texty, náměty pro společnou práci, náměty pro samostatnou práci, grafický a obrazový materiál, poznámky k textu a vysvětlivky
- **Požadavek na doprovodné materiály** - pracovní sešity, metodické příručky, videokazety, počítačové programy
- **Návaznost na předchozí či následné materiály** - otázky a úkoly k textu, návaznost na předchozí látku, učivo, návaznost (příprava) na následnou látku či učivo
- **Požadavek na propojení teorie s praxí** - příklady užití v praxi, cvičení a náměty z praxe, simulační hry
- **Požadavek ke stimulaci k práci** - motivace k učení, podpora samostatné aktivity, rozvoj myšlení žáků

Jsme si vědomi, že tyto požadavky jsou v obecné rovině a v podstatě by je měla splňovat každá školní učebnice. Nicméně právě obecná rovina požadavků na učebnice byla cílem 2 kapitoly.

3 POŽADAVKY NA UČEBNICE V ROVINĚ UČITELE

V předchozí kapitole jsme si shrnuli obecné požadavky, které by měla splňovat každá učebnice. V následující kapitole se zaměříme na učitele psychologie a pokusíme se analyzovat, jaké požadavky mají právě oni.

Po řadu let se v pedagogické teorii udržovala představa, že učebnice jsou pro žáky nikoliv pro učitele. Málokdo by připustil, že uživateli učebnic jsou nejen žáci, ale zároveň také učitelé. Teprve v posledních letech se pod vlivem četných výzkumů, začalo rozpoznávat, že učebnice mají určitou roli i pro učitele, kteří řídí a realizují výuku. Nově do teorie učebnic byl zaveden funkční přístup a jako jedna z funkcí učebnic bylo formulováno to, že učebnice jsou informačním zdrojem, jak pro plánování, tak pro realizaci vyučovacích činností učitelů.³⁴

Finální podoba každé vyučovací hodiny již zcela záleží na schopnostech, zkušenostech a motivaci každého učitele. Od učitelů se očekává, že by měli být schopni předat žákům vzdělávací obsahy v takové podobě, aby si je žáci nejen zapamatovali, ale aby jim i porozuměli a uměli s nimi dále pracovat. Lze se domnívat, že učitelé ve velké míře přetvářejí vzdělávací obsahy uvedené v učebnicích do podoby, aby byly srozumitelné a pochopitelné pro žáky (formou zkracování, vynechávání, vybírání důležitého apod.). Jedním z důvodů může být vysoká obtížnost textu českých učebnic, což potvrzují některé výzkumy³⁵ (např. pro český jazyk Greger³⁶ 1999; pro zeměpis Pluskal³⁷ 1996 aj.) Z uvedených skutečností lze soudit, že učitel hraje důležitou roli v poznávacím procesu žáka.

³⁴ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýza edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998, s. 111. ISBN 80-85931-49-4.

³⁵ KNECHT, Petr. Didaktická transformace aneb od „didaktického zjednodušení“ k „didaktické rekonstrukci“. *ORBIS SCHOLAE*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, Centrum základního výzkumu školního vzdělávání M. D. Rettigové 4, 2007, roč. 2007, č. 1, s. 67 – 81. ISSN 1802-4637.

³⁶ GREGER, D. Obtížnost textů učebnic českého jazyka pro 2. ročník ZŠ. *Pedagogická orientace*, 1999, č. 2, s. 96-99.

³⁷ PLUSKAL, M. Zdokonalení metody pro měření obtížnosti didaktických textů. *Pedagogika*, 1996, roč. 46, č. 1, s. 62-76.

Stejný názor zastávají i Kalhous, Obst³⁸, kteří uvádějí, že o způsobu užívání učebnice v procesu výuky rozhoduje učitel. Rozhoduje se tak v závislosti na cílech vyučovacího předmětu, charakteru vyučovacího předmětu i na charakteru učebnice. K úspěšnému zvládnutí těchto cílů, někdy může bránit nevyhovující zpracování učebnice. Zde můžeme odkázat na analýzy učebnic J. Průchy,³⁹ který zjistil, že rozsah ani obtížnost výkladového textu nejsou v některých učebnicích regulovány didaktickými zásadami o přiměřenosti učiva podle stupně rozvoje žáků. Učebnice by u žáka měla vyvolávat aktivitu, podobně jako výuka, vedoucí k dosažení požadovaných kognitivních cílů.

Ovšem podle některých výzkumů, i když učebnice dává příležitost k rozvoji myšlení, učitelé ji k tomuto cíli nevyužívají, nebo dokonce dávají přednost knihám, které si takovéto cíle nekladou.⁴⁰

Dle Průchy⁴¹ je využívání učebnic přímo v hodinách u českých učitelů poměrně vysoké. Jedná se zřejmě o tradiční jev charakterizující edukační procesy v české škole. Naopak Knecht a Najvarová⁴² upozorňují, že učitelé využívají učebnice častěji během přípravy na výuku než při samostatné výuce. Důvodem je pravděpodobně skutečnost, že některé učebnice jsou především vhodným zdrojem informací pro učitele. Dále uvádí, že pro mnohé učitele jsou učebnice jediným materiálem, který používají k přípravě výuky.

I my jsme si ve výzkumu kladli otázku, jaká je využitelnost učebnic ve výuce psychologie. Pracují učitelé ve své výuce s učebnicemi, nebo už je to jen přežitek z minulých dob? Abychom mohli na tuto domněnku odpovědět, stanovili jsme si kategorii III: Využití a práce s učebnicí psychologie v reálné výuce na SZŠ. K této kategorii jsme v dotazníkovém šetření přiřadili položky, které by nám měli pomoci tuto problematiku objasnit. Výsledky výzkumného šetření jsou k dispozici v empirické části diplomové práce.

³⁸ KALHOUS, Z., OBST, O. a kol. *Školní didaktika*. 1. vydání. Praha: Portál, 2002, s. 143. ISBN 80-7178-253-X.

³⁹ PRŮCHA Jan. *Metody hodnocení učebnic. Tvorba učebnic, seš. 5*. Praha, SPN 1984.

⁴⁰ KALHOUS, Z., OBST, O. a kol. ref. 35, s. 144

⁴¹ PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 4., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 295. ISBN 978-80-7367-503-5

⁴² KNECHT, Petr a kol. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008, s. 12. Pedagogický výzkum v teorii a praxi; sv. 11. ISBN 978-80-7315-174-4.

Dle slov J. Maňáka⁴³ „stojí učitel mnohdy před rozhodnutím, kterou z nabízených učebnic zvolit pro výuku, neboť na první pohled všechny slibují být kvalitním pramenem poznání i zárukou účinných výsledků. Dnešní učebnice mají vesměs přitažlivý vzhled, jsou v souladu s požadavky osnov (RVP), ale značné rozdíly vykazují v rozsahu učiva, jeho zpracování a přiměřenosti danému věku. Všechny učebnice sice mají kladné posudky recenzentů, ale přesto se mnohé v praxi neosvědčují. Učitel tak tedy musí řešit problém, jak vybrat učebnici, která je pro jeho situaci a záměry nejvhodnější.“

Kapitola si klade za cíl objasnit, jaké požadavky mají učitelé psychologie na učebnice psychologie. Při sestavování požadavků je důležité zohlednit délku pedagogické praxe učitele. Domníváme se, že různé požadavky bude mít učitel začátečník, který nedávno opustil půdu vysoké školy. Jiné požadavky bude mít učitel, který už v praxi působí více let. Pedagogická profese se neustále vyvíjí a zkušený pedagog musí měnit svá stanoviska tak, aby jeho práce byla vždy v souladu s vědeckým poznáním.

3.1 Délka pedagogické praxe učitele a její vliv na požadavky pro učebnice

Můžeme se domnívat, jaké faktory či okolnosti učitele ovlivňují při výběru učebnice. Stejně tak se můžeme domnívat, co jej ovlivňuje, přemýšlí-li, jaké požadavky by měla splňovat učebnice, kterou bude využívat při výuce psychologie.

Jednou z možností, co učitele ovlivňuje při výběru učebnice nebo ho ovlivňuje při promýšlení požadavků, které by učebnice měla mít, je délka jeho pedagogické praxe.

Délkou pedagogické praxe myslíme časové období (roky), po které učitel vyučuje předmět psychologie na SZŠ. Kategorizaci délky pedagogické praxe jsme zvolili dle Švaříčka,⁴⁴ který zkoumal rozvoj učitele od začínajícího k expertovi. Termíny expert, poradce, zkušený učitel, kvalitní učitel nejsou precizně definovány. Jejich význam je však snadno srozumitelný. Ve Švaříčkově pojetí

⁴³MAŇÁK, Josef, ed. a KLAPKO, Dušan, ed. *Učebnice pod lupou*. Brno: Paido, 2006, s. 73. Pedagogický výzkum v teorii a praxi; sv. 4. ISBN 80-7315-124-3.

⁴⁴ŠVAŘÍČEK, Roman. *Životní historie učitele experta*. 2007. Dostupné z: http://www.utb.cz/file/35678_1_1/. Disertační práce. Filozofická fakulta, Masarykova Univerita Brno.

je expertem míněn zkušený, kvalifikovaný a kvalitní učitel. Pro srovnání uvedeme vymezení Henryové,⁴⁵ která vymezuje experta následovně: má hluboké znalosti předmětu, je schopný pracovat se všemi studenty, vychovává, riskuje, je respektován, zajímá se o potřeby žáků, dále se vzdělává, je sebevědomý, entuziatistický, používá mnoho metod a technik, dobře zvládá kázeň žáků. Dle Švaříčka jednou z nejdůležitějších vlastností, která odděluje experta a nováčka, je způsob, jakým řeší problémové situace. Začínající učitel využije dané, netvořivé a klasické řešení, oproti čemuž expert využije k vyřešení problému vhodnější, nové, neklasické řešení, ve kterém se navíc zračí jeho schopnost takové situace předvídat.

Vlastní definice Švaříčka učitele experta⁴⁶

- Minimálně 10 let praxe
- Má potřebnou kvalifikaci/diplom pro výkon povolání
- Označen za experta vedením školy
- Uznáván kolegy (pro výkony a zastávané hodnoty), což jej odlišuje od odborníka
- Velké znalosti svého předmětu

Z tohoto vyjádření rozdělíme učitele dle pedagogické praxe na učitele začátečníka, tj. učitel s délkou pedagogické praxe 1-9 let, a na učitele experta tj. učitel s délkou pedagogické praxe 10 let a více.

Následující dělení využijeme v empirické části práce.

3.2 Kritéria pro volbu učebnice

Současná široká nabídka učebnic velkého počtu vydavatelů vyžaduje, aby učitel uvážene vybral učebnici, která nejlépe splní kritéria stanovená např. Školním vzdělávacím programem, na jehož vytvoření se učitel sám podílí. V současnosti velké množství učebnic získává schvalovací doložku a konečné rozhodnutí o tom, kterou učebnici bude škola používat, je v její pravomoci.⁴⁷

⁴⁵ HENRYOVÁ, Martha A. *Differentiating the Expert and Experienced Teacher*: In Švaříček.

⁴⁶ ŠVAŘÍČEK, Roman. *Životní historie učitele experta*. 2007. Dostupné z: http://www.utb.cz/file/35678_1_1/. Disertační práce. Filozofická fakulta, Masarykova Univerita Brno

⁴⁷ Greger, D. Proces schvalování učebnic v historickosrovnávací perspektivě. *Pedagogická orientace* 2005, č. 3, s. 112–117. ISSN 1211-4669.

Na základě předcházejícího vymezení požadavků na učebnice lze stanovit kritéria výběru učebnice.⁴⁸

- a) Didaktické zpracování učebnice
- b) Obsah učiva, jeho aktuálnost a pojetí
- c) Logicko-strukturální uspořádání (členění na kapitoly a podkapitoly, návaznost)
- d) Grafická a typografická úroveň
- e) Jazyk, styl a terminologická správnost textu
- f) Kvantitativní kritéria (formát, rozsah, cena)
- g) Výukové materiály rozšiřující učebnici
- h) Metodická příručka pro učitele

Kvalita didaktického zpracování učebnice je dána nejen metodickými postupy, jimiž autor učebnice interpretuje jednotlivé poznatky, ale vztahuje se i k dalším kritériím. Dotýká se např. náročnosti učebnice z hlediska obtížnosti a přiměřenosti. Náročnost se dotýká jak odborné (věcné) stránky textu, tak jeho logicko-strukturální výstavby a použitých jazykových prostředků. Důraz je kladen i na motivační složky učebnice, které mohou působit nejen na postoj žáka k učivu a k práci s učebnicí, ale mohou utvářet i celkový vztah žáka k učebnímu předmětu.⁴⁹

S výrokem autora souhlasíme, myslíme si, že právě motivační složka učebnice nejvíce ovlivňuje celkový vztah žáka k psychologii. Učebnice psychologie by žáka měla motivovat ke studiu a formovat tak budoucí žádoucí postoje.

Jako další podstatnou složkou při výběru učebnice, či při stanovení jejich požadavků, by mohly být podněty pro aktivitu žáka, zejména cvičení, úkoly, otázky, problémové situace z praxe, pokyny pro samostatnou činnost žáka, podněty pro využívání mimoučebnicových informačních zdrojů apod.⁵⁰

Dle Sikorové⁵¹ neexistuje obecná shoda mezi jednotlivými odborníky v tom, která kritéria jsou nejdůležitější, žádný vyčerpávající soubor kritérií nebyl formulován.

⁴⁸ LEPIL, Oldřich. *Teorie a praxe tvorby výukových materiálů*. první. Olomouc, 2010. ISBN 978-80-244-2489-7. Dostupné z: <http://zvyp.upol.cz/publikace/lepil.pdf>

⁴⁹ LEPIL, Oldřich. *Teorie a praxe tvorby výukových materiálů*. první. Olomouc, 2010. ISBN 978-80-244-2489-7. Dostupné z: <http://zvyp.upol.cz/publikace/lepil.pdf>

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ SIKOROVÁ, Z. Návrh seznamu hodnotících kritérií pro učebnice základních a středních škol. In MAŇÁK, KNECHT. *Hodnocení učebnic*. Brno: Paido, 2007. 141 s. Pedagogický výzkum v teorii a praxi; sv. 7. ISBN 978-80-7315-148-5.

Přesto lze konstatovat, že nejčastěji jsou zmiňovány přiměřená obtížnost textu, rozsah učiva a soulad s cíli výuky vymezenými v kurikulárních materiálech.

Zmíněná kritéria jsou pouhý předpoklad. Otázkou jaká kritéria mají učitelé na učebnice psychologie, se budeme dále zabývat v empirické části práce. V empirické části využijeme kategorii II: Požadavky na učebnice psychologie dle názorů učitelů psychologie.

V následující kapitole se pokusíme vymežit, jaké požadavky jsou kladeny na učebnice z hlediska žáků.

4 POŽADAVKY NA UČEBNICE V ROVINĚ ŽÁKA

V současné době se těžiště výzkumu učebnic rozšiřuje od výzkumů orientovaných na produkt (obsahové analýzy vlastností učebnic, apod.) k výzkumům orientovaným na procesy výběru učebnic, jejich schvalování a užívání. Situace s hodnocením učebnic z pohledu žáků se zlepšuje. Jmenovat můžeme výzkum Knechta a Najvarové⁵² - Jak žáci hodnotí učebnice? Podněty pro tvorbu a výzkum učebnic. Z výzkumu je patrné, že pokud žákům umožníme hodnocení učebnic, dozvíme se mnoho informací, které mohou být využity pro zkvalitňování tvorby učebnic. Názory žáků je také možno využít jako teoretický podklad pro další empirická šetření.

Ve výzkumu Sikorové⁵³ Role a užívání učebnice jako výzkumný problém. Sikorová uvádí: „Jen málo je dosud známo o způsobech, jakými učitelé a žáci učebnice používají a v důsledku toho i o tom jakou roli učebnice ve výuce hrají.“ Při studiu odborné literatury o užívání učebnic a jiných výukových materiálů, lze pozorovat určitou nejednotnost. Většina autorů zdůrazňuje význam učebnice ve výuce, ale role učebnice jsou popisovány různými způsoby. Může to být způsobeno tím, že výzkumní pracovníci pojmají různě koncept „užívání učebnic“ z čehož následně vyplývají odlišné závěry výzkumů.⁵⁴

Výzkumy naznačují, že žáci hodnotí učebnice poměrně kriticky, zejména co se týče jejich zajímavosti, srozumitelnosti, množství obrazových komponentů, přehlednosti a propojení prezentovaných vzdělávacích obsahů s každodenním životem. Není výjimkou, že žáci textu v učebnici vůbec nerozumí nebo mají s jeho porozuměním problémy.⁵⁵

Mnohé výzkumy hodnocení učebnic z pohledu žáka jsou prováděny na základních školách, kde žáci s učebnicí pracují téměř v každé hodině. Jmenujme například výzkum Hodnocení učebnic zeměpisu z pohledu žáků 2. stupně základních

⁵²KNECHT, Petr a kol. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008, s. 53. Pedagogický výzkum v teorii a praxi; sv. 11. ISBN 978-80-7315-174-4

⁵³SIKOROVÁ In KNECHT, Petr a kol. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008, s. 53. Pedagogický výzkum v teorii a praxi; sv. 11. ISBN 978-80-7315-174-4.

⁵⁴SIKOROVÁ In KNECHT, Petr a kol. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008, s. 53. Pedagogický výzkum v teorii a praxi; sv. 11. ISBN 978-80-7315-174-4.

⁵⁵KNECHT, Petr a Veronika NAJVAROVÁ. Jak žáci hodnotí učebnice? Podněty pro tvorbu a výzkum učebnic. In *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. 1. vyd. Brno: Paido, 2008. s. 107-120, 14 s. Pedagogický výzkum v teorii a praxi. Svazek 11. ISBN 978-80-7315-174-4.

škol – Knecht⁵⁶. Ovšem na středních školách může být situace zcela jiná. Můžeme se domnívat, jestli žáci na středních školách učebnice využívají či nikoliv.

Budeme tedy vycházet z již provedených výzkumů. Cílem výzkumu Knechta⁵⁷ bylo zjistit kritéria, na jejichž základě žáci hodnotí texty v učebnicích. Žáci se měli v dotazníku vyjadřovat k jednotlivým ukázkám učebnicových textů, které se týkaly výkladu určitých geografických pojmů. Výzkumný vzorek tvořilo 52 žáků. Zkoumaní žáci hodnotili jednotlivé texty odlišně. Pozitivně většinou hodnotili takové učebnicové texty, které byly z jejich pohledu srozumitelné, stručné a doplněné názornými příklady.

Stein⁵⁸ se ptal žáků, jaké vlastnosti by měla mít ideální učebnice. Názory žáků zjišťoval pomocí dvou otevřených otázek: „*Co je dle Tvého pohledu možné vytknout učebnicím?*“; a „*Na co bys kladl (a) důraz při tvorbě učebnice, kdybys byl (a) jejím autorem?*“ V dotazníkovém šetření na vzorku 417 čtrnácti a patnáctiletých žáků zjistil, že si většina žáků přeje zajímavé a rozmanité učebnice. Mimo to si žáci také přáli, aby byl text učebnic více srozumitelný. Na učebnicích žáci nejvíce kritizovali vysoké množství cizích slov, nedostatek obrázků, mnoho textu, nudný styl psaní a nepřehledné členění.

Námi navržené požadavky pro učebnice z pohledu žáků.

- a) Srozumitelnost textu, učiva
- b) Přiměřenost učiva věkovým a mentálním schopnostem žáka
- c) Příklady z praxe, názornost
- d) Aktuálnost učiva
- e) Přehlednost učiva

Můžeme se jen domnívat, zda by zmíněné požadavky volili i žáci, kdyby měli možnost hodnotit učebnici psychologie.

⁵⁶ KNECHT, Petr. Hodnocení učebnic zeměpisu z pohledu žáků 2. stupně základních škol. In *Učebnice pod lupou*. 1. vyd. Brno: Paido, 2006. s. 85-96, 11 s. Pedagogický výzkum v teorii a praxi. ISBN 80-7315-124-3

⁵⁷ KNECHT, Petr. Hodnocení učebnic zeměpisu z pohledu žáků 2. stupně základních škol. In *Učebnice pod lupou*. 1. vyd. Brno: Paido, 2006. s. 85-96, 11 s. Pedagogický výzkum v teorii a praxi. ISBN 80-7315-124-3

⁵⁸ STEIN, G. *Schulbuchwissen, Politik und Padagogik*. Kastellaun : Alois Henn Verlag, 1977.

5 POŽADAVKY NA UČEBNICE V ROVINĚ KURIKULA

Abychom mohli stanovit požadavky na učebnice psychologie, musíme vymezit východiska pro jejich tvorbu či výběr. Tato východiska jsou dána z hlediska konkrétní vyučovací činnosti učitele

- a) obsahem učiva,
- b) metodami a organizačními formami výuky,
- c) materiálními didaktickými prostředky zajištění výuky (např. vybavením učebny didaktickou technikou).

Ve vztahu ke kapitole se budeme zabývat obsahem učiva, metodami a organizačními formami výuky a didaktickými prostředky. Z obsahového hlediska je rozhodující celková koncepce vzdělávacího programu na SZŠ, jejímž základem je institucionálně určená dokumentace. Tou dříve byly schválené učební osnovy daného předmětu a v současnosti jsou jimi Rámcové vzdělávací programy (RVP) vymezující klíčové kompetence vzdělávání na daném typu školy a obsahovou náplň vzdělávacího oboru v podobě očekávaných výstupů a učiva v příslušné vzdělávací oblasti. Pro předmět psychologie je to vzdělávací oblast Sociální vztahy a dovednosti. Od tohoto závazného dokumentu se pak odvíjí Školní vzdělávací program (ŠVP) zpracovaný přímo učiteli školy, který vymezuje konkrétní obsah i hodinový rozsah výuky v jednotlivých předmětech. Vždy však z hlediska tvorby výukových materiálů představuje nejen RVP ale i ŠVP jen rámcové vymezení obsahu výuky, který učitel musí dále konkretizovat.

I když učitel má poměrně značnou volnost k tomu, aby splnil požadavky dané RVP a může si sám zpracovat třeba i celý výukový projekt včetně učebního textu, v praxi učitelé touto cestou vesměs nepostupují a východiskem pro konkrétní přípravu výuky a tedy i výukových materiálů je učebnice. Ta totiž nejen přesněji než učební osnova podává obraz o hloubce a didaktické transformaci jednotlivých poznatků učiva, ale naznačuje i metodické postupy výkladu a organizační formy práce se žáky.

Jestliže si tedy učitel pro svoji výuku zvolí určitou učebnici, může na jejím základě realizovat cíleně další výukové materiály nejrůznějšího druhu.⁵⁹

Jak již bylo naznačeno, na obsahovou stránku navazují i zvolené metody a organizační formy, které jsou často spojeny i se specifickými požadavky na výukový materiál. Jiný výukový materiál učitel uplatní ve vyučovací hodině s frontální výukou, jiný v hodině s převládajícími žakovskými činnostmi, nebo v současnosti často uplatňované projektové výuce. Při výběru výukových materiálů pro různé metody výuky je třeba zohlednit také individuální studijní předpoklady žáků a celého třídního kolektivu. To se projeví např. volbou přiměřeného a dostatečně názorného grafického a obrazového materiálu, rozsahem textových informací, rychlostí jejich prezentace, motivačními a facilitačními prvky apod.⁶⁰

Moderní výukové technologie jsou ovšem vázány na výukové technické prostředky, které by měly být převážně součástí standardního vybavení učebny. Mezi moderní výukové prostředky řadíme dataprojektor, interaktivní tabule, vizualizér a další.

Dle Homoly a Trpišovské⁶¹ jsou učebnice východiskem pro metodické zpracování učiva, pro žáka pak představují souhrn učiva, které má zvládnout. Dnes používané učebnice psychologie pro střední zdravotnické školy jsou přehledné, ale do značné míry náročné na rozsah poznatků i na množství psychologických pojmů. Proto by učitel neměl s učebnicí pracovat pouze mechanicky. Měl by objasnit nejnáročnější části učiva, jeho strukturu a poukázat na možnost aplikace získaných poznatků.

Při výuce psychologie se žáci seznamují s poměrně složitými fenomény, s nimiž není možné se bezprostředně konfrontovat. Učitel žákům ve výuce tyto fenomény zpřístupňuje tím, že používá širokého spektra různých způsobů jejich prezentování např.

⁵⁹ LEPIL, Oldřich. *Teorie a praxe tvorby výukových materiálů*. první. Olomouc, 2010. ISBN 978-80-244-2489-7. Dostupné z: <http://zvyp.upol.cz/publikace/lepil.pdf>

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ HOMOLA, Miloslav a TRPIŠOVSKÁ, Dobromila. *Úvod do didaktiky psychologie*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1989, s. 32-33.

vysvětlování, objasňování. Se záměrem zprostředkovat žákům učivo tak, aby pro ně bylo dostupné, používá učitel různé slovní popisy, modely, výukové simulace a další.⁶²

Při výuce psychologie může být učiteli nápomocná i odborná literatura. Učitel si tak může doplnit či rozšířit vědomosti. Studium odborné literatury, tak pokračuje v sebevzdělávání.

5.1 Výběr učiva v psychologii

Výběr základního učiva v psychologii nelze provádět nahodile nebo na základě subjektivního posouzení, co je nebo není zbytečné. Obsah základního učiva se musí vyvodit postupnou analýzou především podle požadavků současné vědy a společenské praxe.

Dle Lovečka a Čadílka⁶³ by měl být výběr základního učiva v psychologii realizován následovně:

- a) musí odpovídat požadavkům současné vědy a techniky a požadavkům odborného zaměření žáků,
- b) je součástí mezipředmětových vztahů se všeobecně vzdělávacími a přírodovědnými předměty,
- c) splňuje podmínku přiměřenosti obsahu, tzn., že je přijatelné pro všechny žáky,
- d) umožňuje racionální zvládnutí odborné praxe

Z výše zmíněných kritérií a poznatků můžeme odvodit požadavky a učebnice vyplývající z učiva psychologie. Námi navrhované požadavky jsou:

- a) požadavek na soulad s vědeckým poznáním
- b) požadavek na soulad s kurikulem (vymezení obsahu)
- c) požadavek přiměřenosti obsahu učiva
- d) realizace vnitřipředmětových vztahů

Dle našeho mínění je nejdůležitější požadavek pro tvorbu učebnic, vyplývající z obsahu učiva, právě vymezení obsahu učiva. Jak bylo výše zmíněno, učitelé i žáci

⁶² KNECHT, Petr a kol. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008, s. 98. Pedagogický výzkum v teorii a praxi; sv. 11. ISBN 978-80-7315-174-4.

⁶³ LOVEČEK, Aleš a Miroslav ČADÍLEK. Didaktika odborných předmětů. [online]. 2005 [cit. 2015-03-23]. Dostupné z: <http://boss.ped.muni.cz/vyuka/material/puvodni/skripta/dop/didodbpr.pdf>

považují učebnici za základní obsah učiva, které by měl být odučen a žáci by jej měli zvládnout. Tím ovšem nepopíráme důležitost ostatních kritérií.

5.2 Volba učebnice pro výuku psychologie

Jakou učebnic zvolit pro výuku psychologie a komunikace si určitě klade ne jeden učitel. Na českém trhu můžeme najít mnoho učebnic, které bychom mohli využít při výuce psychologie a komunikace na středních zdravotnických školách. Otázka zní, zda všechny učebnice, jsou pro výuku psychologie adekvátní.

Učitel stojí mnohdy před rozhodnutím, kterou z nabízených učebnic má zvolit pro výuku, neboť na první pohled všechny slibují být kvalitním pramenem poznání i zárukou účinných výsledků. Dnešní učebnice mají vesměs přitažlivý vzhled, jsou v souladu s požadavky osnov (RVP), ale značné rozdíly vykazují v rozsahu učiva, jeho zpracování a přiměřenosti danému věku. Všechny učebnice sice mají kladné posudky recenzentů, ale přesto se mnohé v praxi neosvědčují.⁶⁴

V současnosti jsou učební osnovy sestaveny tak, aby zahrnovaly nové psychologické poznatky a posilovaly mezipředmětové vztahy psychologie s ostatními předměty. Důraz ve výuce se neklade pouze na osvojení poznatků, ale také na rozvoj myšlenkových operací, postihování vztahů a souvislostí mezi fakty navzájem a uvnitř nich.⁶⁵

Při výběru učebnice do psychologie by si učitelé měli uvědomit, že se žáci s tímto předmětem doposud neselekali. Učitelé tak nemohou navázat na předchozí znalosti a vytváří tak, zcela nové poznatky v této oblasti.

Učitel by měl předem znát kritéria, která zohledňují požadavky komunikativního přístupu s ohledem na věk a jazykové dovednosti svých studentů. Při rozhodování o nevhodnější učebnici by učitel neměl zanedbat žádnou z následujících čtyř fází výběru: analýzu, pilotování, konzultace a shromáždění názorů.⁶⁶

⁶⁴ MAŇÁK, Josef. Paridův soud aneb komu zlaté jablko. In *Učebnice pod lupou*. Brno: Paido, 2006. 123 s. Pedagogický výzkum v teorii a praxi; sv. 4. ISBN 80-7315-124-3.

⁶⁵ HOMOLA, Miloslav a TRPIŠOVSKÁ, Dobromila. *Úvod do didaktiky psychologie*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1989, s. 5-6.

⁶⁶ HARMER, J. *How to Teach English*. Harlow: Longman, 2007. ISBN 978-1405853095. 288 s.

Praxe bývá mnohdy problematická, Martinková⁶⁷ uvádí: "Víme, že řada škol a učitelů se nechce příliš zatěžovat výběrem učebnice spojeným s jejich podrobnou analýzou, snad to považují za ztrátu času, kterého mají tak málo, někteří proto dávají přednost zprostředkovaným informacím a též finanční stránce před skutečnou kvalitou nabízené učebnice“

Harmer⁶⁸ uvádí následující potup výběru učebnice. Při analýze je důležité zjistit nabídku trhu a každou učebnici zhodnotit z hlediska její ceny, dostupnosti, designu, metodologie, učebního plánu, výběru témat, prezentování stereotypů a toho, zda součástí učebnice je manuál pro učitele. Pořadí jednotlivých kritérií není rozhodující. Pilotováním učebnice se odhalí její silné a slabé stránky. Při používání knihy ve třídě vyučující zjistí, které učivo splňuje jeho požadavky a které ne. Následně doporučuje Harmer konzultaci s kolegy, kteří již mají s učebním textem zkušenosti, protože diskuse pomůže při rozhodování, zda je učebnice vhodná či ne. Před definitivním rozhodnutím přichází na řadu shromažďování názorů, postřehy kolegů i studentů (ne však názory vydavatele a knihkupce) pomáhají učiteli, aby konkrétní titul schválil nebo zamítl.

V některých případech si učitel nemůže dovolit takto postupovat, rozhodnutí o výběru učebnice je mu dáno a musí ho respektovat.

Další z hledisek, dle kterého si můžeme učebnici psychologie zvolit, je hledisko obsahu vzdělávání. Některé výzkumy naznačují, že zdrojem vzdělávacích obsahů pro realizaci vyučovacích hodin jsou pro učitele především učebnice (Sikorová⁶⁹). Knecht⁷⁰ uvádí: V učebnicích, stejně jako ve školní výuce, může představovat vzdělávací obsahy prakticky cokoliv. Dochází k situaci, že vzdělávací obsahy uváděné v učebnicích z různých nakladatelství se překrývají zhruba v 10 %. Některé pojmy uváděné v rámcových vzdělávacích programech jednotliví autoři učebnic rozdílně interpretují, jejich implementace do učebnic působí mnohdy uměle, neboť není přesně jasno, co těmito pojmy či souslovími autoři rámcových vzdělávacích programů mysleli, z jakých zdrojů tyto pojmy čerpali a jak jsou zakotveny v systematice oborů.

⁶⁷ MARTINKOVÁ, V. Učebnice a měnící se kurikulum. In *Sborník z konference Kurikulum a učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: MU, 2008.

⁶⁸ HARMER, J. *How to Teach English*. Harlow: Longman, 2007. ISBN 978-1405853095. 288 s.

⁶⁹ SIKOROVÁ, Z. Výběr učiva a zpracování učiva učitelem ve výuce českého jazyka na základní škole. In *Výzkum školy a učitele. 10. výroční mezinárodní konference ČAPV*. Praha: ČAPV, 2002.

⁷⁰ KNECHT, P. Co je dnes obsahem vzdělávání? *Pedagogická orientace* 2009, roč. 19, č. 2, s. 120-127. ISSN 1211-4669.

O navzájem velmi odlišných učebnicích je přesto možné prohlásit, že jsou v souladu s rámcovými vzdělávacími programy.

Vzhledem k tomu, že se podkapitola zabývá volbou učebnice do předmětu psychologie, považujeme za nutné zmínit dostupné učebnice psychologie na českém trhu. Pro sestavení aktuální nabídky učebnic psychologie na českém trhu jsme využili diplomovou práci Zádrapové⁷¹, která se věnovala evaluaci učebnic psychologie pro střední zdravotnické školy. Evaluaci prováděla na vzorku 21 učebnic, které se používají k výuce předmětu psychologie a komunikace pro obor zdravotnický asistent na středních zdravotnických školách. Seznam učebnic viz Příloha 2.

V současnosti můžeme na českém trhu najít i nové učebnice psychologie, které nejsou uvedeny v práci Zádrapové. Např. Kopecká – Učebnice psychologie pro sociální činnost 1 a 2 díl.^{72,73}

⁷¹ ZÁDRAPOVÁ, Jana. *Evaluace učebnic psychologie pro střední zdravotnické školy*. Olomouc, 2011. diplomová práce (Mgr.). UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI. Pedagogická fakulta

⁷² KOPECKÁ, Ilona. *Psychologie: učebnice pro obor sociální činnost*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3875-8.

⁷³ KOPECKÁ, Ilona. *Psychologie: učebnice pro obor sociální činnost*. 1. vyd. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-38765-2.

6 KURIKULUM PSYCHOLOGICKÉHO VZDĚLÁNÍ

V následující kapitole se zaměříme na pojetí kurikula psychologického vzdělání. Naším cílem je objasnit základní problémy vztahující se ke kurikulu. Pojem „kurikulum“ je obvykle vykládán jako „vzdělávací program“. Kurikulum řeší základní problémy vztahující se k obsahu vzdělávání a k řešení otázek proč, koho, v čem, jak, kdy, za jakých podmínek a s jakými očekávanými efekty vzdělávat.

Co je dnes obsahem vzdělávání? Obsah vzdělávání nezahrnuje pouze učivo, ale také výběr učiva, zejména, kdo provádí výběr učiva – tedy učitel. Dále komu je učivo určeno, charakteristiky učících se – tedy žáci střední zdravotnické školy. Do obsahu vzdělávání spadá i pojetí vyučování (organizace, metody, postupy k dosažení vzdělávacích cílů) a obsah daného předmětu.⁷⁴

V následující kapitole zaměříme pozornost na učitele psychologie, na žáky střední zdravotnické školy a na pojetí a realizaci výuky psychologie na středních zdravotnických školách.

Současné pojetí kurikulární reformy vychází ze školského zákona 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. Důraz je kladen na nové pojetí vzdělávání založené na větší autonomii škol, vycházející z principu humanistického přístupu k žákovi, z psychologické analýzy problémových výukových situací, z důrazu na vyváženost poznávacího a osobnostního rozvoje žáka a jeho aktivního učení.⁷⁵

6.1 Učitel psychologie

Následující podkapitolou objasníme, „kdo“ vytváří obsah vzdělávání v psychologii na SZŠ. Výběr učiva je zcela v rukou učitele a záleží pouze na něm, jak bude učivo interpretovat žákům. Proto naši pozornost zaměříme na osobnost učitele psychologie. Zejména pak na vzdělávání učitelů psychologie. Jakým způsobem jsou v současné době učitelé psychologie vzdělávání? V poslední části podkapitoly se zaměříme na kompetence učitele psychologie.

⁷⁴ KNECHT, P. Co je dnes obsahem vzdělávání? *Pedagogická orientace* 2009, roč. 19, č. 2, s. 120-127. ISSN 1211-4669.

⁷⁵ KOSÍKOVÁ, Věra. *Psychologie ve vzdělávání a její psychodidaktické aspekty*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, s. 21. Pedagogika. ISBN 978-80-247-2433-1.

6.1.1 Osobnost učitele psychologie

Osobnost učitele je velmi výrazným činitelem, který ovlivňuje kvalitu vyučovacího procesu. Má klíčové postavení v procesu výchovy a vzdělávání. Často je to právě učitel, kdo nejvíce ovlivňuje postoj studentů k předmětu.

Pojem osobnost lze definovat mnoha způsoby. V psychologii existuje velké množství definic osobnosti a mezi autory nepanuje shoda v tom, jak pojem osobnost jednoznačně vymežit. Pro účely diplomové práce jsme si zvolili definici dle Nakonečného, který se tímto tématem zabýval v publikaci *Psychologie osobnosti*. Dle Nakonečného⁷⁶ je osobnost hypotetickým konstruktem, neboť vysvětluje určitý jev, který nemůžeme pozorovat přímo. Osobnost tak vyjadřuje vnitřní psychické uspořádání člověka, jeho vnitřní dynamickou strukturu, determinující jeho duševní život.

Pokusme se tedy o vymezení osobnosti učitele psychologie. Dle Rozsypalové⁷⁷ by se osobnost učitele psychologie neměla v podstatě lišit od osobnosti učitele jiného předmětu. Homola, Trpišovská⁷⁸ uvádí: „Domníváme se, že při výuce psychologie jsou další specifické vlastnosti, které můžeme považovat za podstatné a které jsou žádoucí pro dobré zvládnutí nejen odborné stránky výuky, ale zejména stránky výchovné.“ Autoři dále uvádí: „Učitel psychologie nejen že psychologii vyučuje, ale zároveň také jako psycholog působí. Vysvětluje příčiny jednání a chování žáků, hlouběji poznává jejich sociální anamnézu, rozumí psychice žáků, prostřednictvím probírané látky ovlivňuje utváření jejich osobnosti.“

Homola, Trpišovská⁷⁹ považují za důležité vlastnosti učitele psychologie následující – optimistické ladění, citlivost, laskavou chápavost problémů žáků, dostatek obrazotvornosti, vynalézavosti, kombinační schopnosti, ochotu vyslechnout žáky vždy, když cítí potřebu s něčím se svěřit, diskretnost a další. Vidíme, že autoři kladou důraz na osobnostní předpoklady, které se do určité míry překrývají s profesí psychologa. Učitel psychologie může do velké míry ovlivnit studenty v tom, aby pochopili,

⁷⁶ NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie osobnosti*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Academia, 2009, s. 10. ISBN 978-80-200-1680-5.

⁷⁷ ROZSYPALOVÁ, Marie. *Metodické postupy ve vyučování psychologie na středních zdravotnických školách*. 1. vyd. Brno: Institut pro další vzdělávání stř. zdravot. pracovníků, 1987. 130 s. Učební texty pro stř. zdravot. školy.

⁷⁸ HOMOLA, Miloslav a TRPIŠOVSKÁ, Dobromila. *Úvod do didaktiky psychologie*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1989, s. 11.

⁷⁹ Tamtéž.

že psychologie je věda, kterou mohou využít k vlastnímu prospěchu – pro sebepoznání a vlastní rozvoj.

Vízdal⁸⁰ (1987) kromě obecných pedagogických dispozic zdůrazňuje, že učitel psychologie by měl mít vlastnost, kterou nazývá pedagogický takt. Ten popisuje jako kvalitní sociální interakci mezi učitelem a žákem a za kritéria stupně pedagogického taktu považuje následující:

- a) Míra přiměřenosti v individuálním přístupu učitele k žákovi;
- b) Míra pozitivní motivace učení žáka, jeho jednání a chování; Stupeň rozvíjení žákovi osobnosti;
- c) Míra zachování žákova duševního zdraví, psychický stav a psychické klima, optimální pro výchovně vzdělávací činnost;
- d) Míra dosahování vytyčených výchovně vzdělávacích cílů.

Učitel psychologie by měl nejen předávat psychologické poznatky, ale měl by i prokázat své sociálně - psychologické dovednosti v pedagogické praxi. Obecně řečeno by měl splňovat nejen požadavky na odbornou kvalifikaci, ale i předpoklady osobnostní.⁸¹ Učitel psychologie často na škole zastává i roly výchovného poradce či školního psychologa.

6.1.2 Vzdělání učitelů psychologie jako teoretický problém

Vzdělání učitelů psychologie se skládá ze dvou základních složek. Vzdělání v předmětu, který budou vyučovat, tedy v psychologii a příprava profesionální, zaměřená speciálně pro výkon učitelského povolání. Teoretickým i praktickým problémem je vztah mezi těmito dvěma složkami učitelského vzdělání, tj. problém, jak vychovat učitele psychologie, u něhož by se snoubily hluboké znalosti psychologie s pedagogickým mistrovstvím, které by bylo zárukou toho, že tento odborník bude i dobrým učitelem psychologie.⁸²

⁸⁰ VÍZDAL, František. *Didaktika psychologie: Určeno pro posl. fak. filozof. Díl 1.* 1. vyd. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1987. 134 s.

⁸¹ ANDRŠOVÁ, Alena. *Aktuální otázky didaktiky psychologie.* Praha, 2007. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/download/150017468>. Rigorózní práce. Univerzita Karlova v Praze. Vedoucí práce Ilona Gillernová

⁸² VÍZDAL, František. *Didaktika psychologie: Určeno pro posl. fak. filozof. Díl 1.* 1. vyd. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1987, s. 5.

Vzdělávání učitelů probíhá na pedagogických fakultách. Otázka zní: Má být učitel psychologie na SZŠ pedagog s psychologickým minimem nebo psycholog s pedagogickým minimem? Na tuto otázku neexistuje jednoznačná odpověď.

V současné době na SZŠ vyučují psychologii pedagogové, kteří studovali na pedagogické fakultě a psychologii mají jako jeden z aprobačních předmětů. Takové vzdělání může učitel získat např. na Univerzitě Palackého v Olomouci, v navazujícím magisterské studijním oboru Učitelství odborných předmětů pro zdravotnické školy (UOPZŠ), kde kromě psychologie získá aprobaci k výuce somatologie či ošetrovatelství. Budeme-li se zabývat tímto konkrétním oborem, pak výuka psychologie probíhá ve čtyřech semestrech a zahrnuje následující oblasti: obecná a vývojová psychologie, psychologie osobnosti, přehled poruch psychického vývoje (patopsychologie), pedagogická psychologie, pedagogicko-psychologická diagnostika. Studenti oboru také absolvují předmět didaktika psychologie.

Kosíková⁸³ uvádí: Didaktika psychologie připravuje „učitele jako zprostředkovatele žákova poznání, kdy nejde jen o předávání učiva, ale vzrůstá důraz na pozornost k osobnosti žáka, na rozvoj jeho kognitivních, učebních i osobnostních charakteristik.“ Předmět didaktika psychologie by měl klást důraz na formativní cíle, rozvíjet tzv. psychodidaktické kompetence učitele vyjádřené také pojmy psychodidaktická způsobilost, psychodidaktická citlivost. Učení se psychologickým poznatkům klade vysoký důraz na proces učení žáků, vyžaduje učení aktivní, zážitkové a zkušenostní.

Dle Vašutové, Schneiderové⁸⁴ by učivo mělo stát především na osobní zkušenosti nejen pedagoga, ale i žáka. Zážitek je typickým prostředkem vyučování předmětů zaměřených na osobnostní a sociální výchovu, výchovu dramatickou a na artefietiku představující reflektivní, tvořivé a zážitkové pojetí expresivních projevů vizuální kultury.

Po učiteli se samozřejmě požaduje, aby bezpečně ovládal svůj předmět, což je v psychologii poměrně obtížné, neboť učební osnovy zahrnují kapitoly z různých

⁸³ KOSÍKOVÁ, Věra. *Psychologie ve vzdělávání a její psychodidaktické aspekty*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, s. 11. Pedagogika. ISBN 978-80-247-2433-1.

⁸⁴ VAŠUTOVÁ, Maria a Anna SCHNEIDEROVÁ. Didaktické a psychologické aspekty výuky psychologie na středních školách. *Katedra psychologie, Filozofická Fakulta Ostravské univerzity v Ostravě* [online]. 2013 [cit. 2015-03-04]. Dostupné z: http://psychkont.osu.cz/fulltext/2013/Vasutova.Schneiderova_2013_1.pdf

psychologických disciplín. Důležité je, aby se neuchyloval k primitivnímu zjednodušování problematiky. Nemá-li učitel psychologie na SZŠ psychologii v kombinaci se zdravotnickým předmětem, měl by si v tomto ohledu své vědomosti i praktické poznatky doplnit. Znalost oboru a schopnost vyučovat jsou podmíněny různými schopnostmi. Ten, kdo je dobrým odborným psychologem, nemusí být ještě dobrým učitelem psychologie, což samozřejmě platí i v opačném vztahu. Dobrý pedagog nemusí být dobrým psychologem, respektive učitelem psychologie.

Myslíme si, že učitelé psychologie na středních zdravotnických školách jsou vzdělávání spíše tímto způsobem, tedy že předmět psychologie je jeden z aprobačních předmětů učitele. Velkou roli zde hraje i fakt, že ředitelé škol častěji zaměstnají učitele s více aprobačními předměty, tak, aby mohl být naplněn týdenní hodinový úvazek, než jen „psychology“ s aprobačí na jeden předmět.⁸⁵

V současnosti mohou učitelé získat psychologické vzdělání také na katedře psychologie Ostravské univerzity, kde se vyučuje navazující magisterský studijní obor Učitelství psychologie pro střední školy.

6.1.3 Profesionální kompetence učitelů psychologie

Při současném trendu k (sebe)hodnocení práce učitele je důležitá otázka jeho kompetentnosti. Při přípravě učitele – odborníka – se analyzuje pojem profesionální standard učitele, který zahrnuje učitelské kompetence – ve smyslu způsobilosti pro vykonávání učitelské profese. Profesionální kompetence učitele je podle Vašutové⁸⁶ vymezena jako „otevřený a rozvoje schopný systém profesionálních kvalit, které pokrývají celý rozsah výkonu profese v komponentách znalostí, dovedností, zkušeností postojů a osobnostních předpokladů, které jsou vzájemně provázané a chápány celostně.“

Kompetence pedagoga zahrnují tři základní složky – všeobecně vzdělávací, předmětovou (oborovou) a pedagogicko-psychologickou. Za normu, podle níž by se měly určovat požadavky na pracovní činnost každého pedagoga, považuje Vašutová profesionální standard učitele. Ten je tvořen sedmi kompetencemi.

1. Kompetence oborově - předmětová,

⁸⁵ HOMOLA, Miloslav a TRPIŠOVSKÁ, Dobromila. *Úvod do didaktiky psychologie*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1989, s. 12.

⁸⁶ VAŠUTOVÁ, Jaroslava. *Být učitelem: co by měl učitel vědět o své profesi*. 2., přeprac. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2007, s. 29. ISBN 978-80-7290-325-2.

2. Kompetence didaktická/psychodidaktická,
3. Kompetence pedagogická,
4. Kompetence diagnostická a intervenční,
5. Kompetence sociální, psychosociální a komunikativní,
6. Kompetence manažerská a normativní,
7. Kompetence profesně a osobnostně kultivující.

Důležitost přikládáme zejména kompetenci oborově předmětové. Tím ovšem nechceme říci, že ostatní kompetence jsou méně významné. Vašutová⁸⁷ uvádí tzv. oborově předmětovou kompetenci jako jeden celek, v rámci kterého by měl mít učitel osvojeny systematické znalosti aprobačního oboru v hloubce a rozsahu, které odpovídají potřebám SŠ, měl by být také schopen transformovat poznatky příslušných vědních oborů do vzdělávacích obsahů vyučovacích předmětů, měl by dokázat integrovat mezioborové poznatky a realizovat mezipředmětové vztahy, měl by umět vyhledávat a zpracovávat informace za pomoci moderních informačních a komunikačních technologií a měl by být schopen transformovat metodologii poznání svého oboru do způsobu myšlení svých žáků.

Na základě charakteristiky psychologie jako učebního předmětu, který není pouhým výkladem psychologických témat, ale naopak prostředkem formování, rozvíjení a kultivace osobnosti žáka bychom mohli zdůraznit některé specifické požadavky, které jsou kladeny na učitele psychologie:

- Schopnost kvalifikovaně analyzovat osobnost žáka,
- řídit osobnostní a sociální rozvoj žáka,
- schopnost kvalifikovaně vytvářet mentální hygienické skupinové prostředí při vyučování,
- schopnost zřetelně prezentovat osobní pozitivní postoje.⁸⁸

⁸⁷ VAŠUTOVÁ, J. Kvalifikační předpoklady pro nové role učitelů. In *Učitelé jako profesní skupina, jejich vzdělávání a podpůrný systém. Sborník z celostátní konference*. 1. díl. Praha: PDF UK, 2001, s. 32-41. ISBN 80-7290-059-5.

⁸⁸ KOSÍKOVÁ, Věra. *Psychologie ve vzdělávání a její psychodidaktické aspekty*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, s. 194. Pedagogika. ISBN 978-80-247-2433-1.

Na základě publikace Škrabánkové,⁸⁹ která se zabývala stanovením, oborových kompetencí v přírodovědných disciplínách, můžeme odvodit oborové kompetence učitelů psychologie:

- 1) kompetence komunikativní
- 2) kompetence oborově didaktická
- 3) kompetence interdisciplinární (mezioborová, mezipředmětová)
- 4) kompetence praktická (propojení teorie a praxe)

Nyní se pokusíme tyto kompetence objasnit.

Komunikativní kompetence zaujímá mezi specifickými kompetencemi učitele psychologie výjimečné postavení, protože jde o cílovou kompetenci učitele a zároveň je podle RVP zařazena ke klíčovým kompetencím žáka.

Kompetence oborově didaktická může být chápána dvojím způsobem – jako součást komunikativní kompetence, opět jak učitele, tak žáka a dále jako specifická profesní kompetence učitele, vztahující se k jeho znalostem oborového systému a jeho schopnostem vytvořit didaktické přemostění informací z tohoto systému v interakci učitel – žák.⁹⁰

Kompetenci interdisciplinární (mezioborovou) můžeme rozšířit na kompetenci mezipředmětovou ve smyslu vzájemných vztahů a logických návazností či propojení mezi jednotlivými psychologickými disciplínami.

Kompetence praktická (propojení teorie a praxe) se vztahuje k psychomotorické oblasti, v níž se jedná o aplikaci teoretických poznatků do praxe⁹¹. Lze ji chápat jako dovednost učitele, pracovat např. s komunikačními schopnostmi žáků, které jsou při výkonu zdravotnického povolání jedny z nejdůležitějších.

Můžeme říci, že specifické profesní kompetence učitele psychologie jsou v podstatě vymezeny profesními kompetencemi danými cílovými požadavky na jeho

⁸⁹ ŠKRABÁNKOVÁ, Jana. *Strukturální zobrazení oborových kompetencí v přírodovědných disciplínách = The structural scheme of professional competences in natural science branches*. Brno: MSD, 2009. 186 s. ISBN 978-80-7392-101-9.

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ Tamtéž.

všeobecné pedagogicko – psychologické vědomosti, dovednosti, návyky, postoje a další vlastnosti.

6.2 Žáci SZŠ

Kurikulum psychologického vzdělání současně odpovídá na otázku „koho“ budeme vzdělávat. Proto se v následující kapitole budeme zabývat žáky SZŠ. Žáci SZŠ jsou zpravidla adolescenti ve věku 15 – 19 let, kteří úspěšně složili přijímací zkoušky a jsou zapsáni do studijního oboru zdravotnický asistent. Specifikujeme tedy studijní obor zdravotnický asistent a délku studia.

Obor zdravotnický asistent je základním oborem na střední zdravotnické škole. Legislativně je upraven zákony a vyhláškami vydanými MZ i MŠMT. Tyto právní normy se navzájem prolínají a tvoří tak ucelený systém požadavků a pravidel, pro výuku tohoto oboru na SZŠ. Jednou z možností, která opravňuje k výkonu tohoto povolání, je úspěšné absolvování SZŠ ve výše zmíněném oboru, ovšem pod přímým dohledem zdravotnického pracovníka. Po úspěšném ukončení studia uplatňuje své schopnosti zejména v základní a specializované ošetrovatelské péči. Většinu svých kompetencí musí zdravotničtí asistenti uplatňovat pod odborným dohledem, nebo pod přímým vedením všeobecné sestry, porodní asistentky či lékaře.⁹²

Délka studia zmíněného oboru je 4 roky. Obor se vyučuje v denní formě na SZŠ.

6.3 Postavení předmětu psychologie v současném kurikulu psychologického vzdělávání

Jelikož si práce klade za cíl stanovit požadavky pro tvorbu učebnice psychologie na SZŠ, je nutné, abychom daný předmět představili. Mimo jiné odpovíme na otázku z kurikula „co“ je předmětem psychologického vzdělání nebo „v čem“ probíhá psychologické vzdělání. Odpověď zní: Předmět psychologie.

Předmět psychologie a komunikace se vyučuje v rámci čtyřletého studia na střední zdravotnické škole ve studijním oboru 53-41-M/01 Zdravotnický asistent, který dále spadá pod kmenový obor 53-41-M Ošetrovatelství.

⁹² Zákon 96/2004 sb. o podmínkách získávání a uznávání způsobilosti k výkonu nelékařských zdravotnických povolání a k výkonu činností souvisejících s poskytováním zdravotní péče. [online]. [cit. 2015-01-30]. Dostupné z: http://www.clk.cz/oldweb/zakpred/zakon_96-2004-1.html

Homola a Trpišovská⁹³ uvádí: „Postavení psychologie v obsahu středoškolského vzdělávání se upevnilo, obohatil se i obsah jejího vyučování. Tento pozitivní trend je dán nejen prudkým rozvojem samotné psychologické vědy, ale i vyššími požadavky společnosti na psychologii jako vědní disciplínu v souvislosti s rostoucím významem lidského faktoru ve všech odvětvích národního hospodářství“

Při výuce předmětu psychologie a komunikace by si učitelé měli uvědomit, že tento předmět je pro studenty zdravotnického oboru stejně důležitý jako somatologie či ošetrovatelství. Neboť v současné ošetrovatelské praxi se uplatňuje holistický přístup k pacientům a především přístup, založený na empatii a sociálním citění. Z RVP můžeme vyčíst, že zdravotnický asistent má mnoho kompetencí v základní ošetrovatelské péči, kterou poskytuje již v průběhu svého studia pod vedením své učitelky či zdravotní sestry. Zdravotnický asistent se dostává do velmi blízkého a důvěrného kontaktu s nemocnými, které se musí naučit poznat, chápat je a naslouchat jim. Zároveň musí být schopný odolávat zátěži, jež ze zdravotnického povolání přirozeně vyplývá. Měl by se učit i způsobům relaxace, sebepoznání, asertivitě, komunikaci a dalším důležitým schopnostem, které jsou nezbytné pro práci ve zdravotnictví a umožňují předcházet konfliktům a syndromu vyhoření. Zejména z těchto důvodů se přiklání předmětu psychologie ve vzdělávání na SZŠ velký význam.

Pro výuku psychologie na SZŠ je třeba vyjmout pouze ty nejpodstatnější a nejrelevantnější poznatky, abychom předešli tolik kritizovanému "encyklopedickému" typu učení, kdy žák sice disponuje kvantem informací, ale neumí je vhodným způsobem používat, nechápe jejich význam a není schopen propojit tyto znalosti a využít je v praxi. Právě u předmětu psychologie je velmi vhodné, aby studenti nezískávali pouze teoretické znalosti, ale i prožitkovou formu.⁹⁴ Při výuce psychologie považujeme za žádoucí získat teoretické znalosti, praktické dovednosti a rozvinout svoji osobnost.

Při výuce psychologie můžeme počítat s přirozeným zájmem žáků o psychologické otázky, což usnadňuje motivaci. Vytváří se dobré předpoklady pro využívání psychologických poznatků pro efektivitu výchovně-vzdělávací činnosti.

⁹³ HOMOLA, Miloslav a TRPIŠOVSKÁ, Dobromila. *Úvod do didaktiky psychologie*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1989, s. 5.

⁹⁴ ANDRŠOVÁ, Alena. *Aktuální otázky didaktiky psychologie*. Praha, 2007. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/download/150017468>. Rigorózní práce. Univerzita Karlova v Praze. Vedoucí práce Ilona Gillernová.

Sokolová⁹⁵ uvádí, že předmět psychologie je pro žáky zajímavý i z hlediska poznání sebe samého. Mladý člověk v období adolescence je postavený před nové životní úlohy, hledá svoji identitu. Klade si životně důležité otázky, na které může nalézt odpovědi právě při výuce psychologie.

Psychologie a komunikace je ve výuce na střední zdravotnické škole důležitá zejména z důvodu získávání komunikativních a psychologických dovedností, které jsou nezbytné pro výkon zdravotnické profese. Zmíněný předmět umožňuje žákům získat základní vědomosti a dovednosti v základních oborech psychologie. Ve vztahu k ošetrovatelské profesi učí žáky navazovat sociální vztahy a učí je komunikačním dovednostem. Umožňuje žákům rozlišit osobnostní typy a charakteristiky, poukazuje na psychické odlišnosti. Psychologie je pak přínosem pro žáky i v osobním životě, kdy žáky učí, jak např. zvládat stres a stresové situace, či jak se v budoucnu bránit před syndromem vyhoření.

ŠVP vymezuje pojetí vyučovacího předmětu, charakteristiku učiva, cíle vzdělávání v oblasti citů, postojů, hodnot a preferencí. Dále strategii výuky, hodnocení výsledků žáka a průřezová témata pokrývána předmětem. Pro ukázkou jsme si zvolili ŠVP SZŠ Kroměříž, charakteristika učiva je uvedena v Příloze 2

6.4 Pojetí výuky psychologie

V následující kapitole uvedeme pojetí výuky psychologie na SZŠ. Specifikujeme, jak je výuka psychologie na SZŠ realizována a jaký je počet hodin. Zmíníme i možnost integrované výuky psychologie jako možnost moderního pojetí výuky.

Nové pojetí výuky psychologie se přiklání ke vstřícnému modelu vyučování zaměřenému na proces učení, na učební činnosti žáků. Zprostředkující pojetí je charakteristické zaměřeností na cíle, na faktografickou stránku obsahu, učitel plní roli zprostředkovatele-mediátora poznání, klade důraz na racionalitu, na dosažení cílů, na výkony. Pro vstřícné pojetí je typické zaměření na činnost, na vztahy, učitel je v roli facilitátora. Toto pojetí je individualizované, tvůrčí, pečující, cíle a podmínky jsou

⁹⁵ SOKOLOVÁ, Lenka a Miroslava LEMEŠOVÁ. *Psychológia (v) škole* [online]. 2013[cit. 2015-04-02]. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie. ISBN 978-80-223-3483-9. Dostupné z: https://www.fedu.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/KPP_Sokolova/zbornik_PSYCHOLOGIA_V_SKOLE.pdf

personalizované s důrazem na emoce, na prožitky, vyučovací strategie působí formativně na kognitivní strategie a způsoby učení žáků⁹⁶

Můžeme tedy říci, že učitel by měl žáky podněcovat k získávání nových poznatků, než jen předkládat žákům již hotové informace, poznatky, jak je to zpravidla při frontálním způsobu výuky. Učitel psychologie by se měl snažit o individualizaci výuky či o zapojení projektové či integrované výuky.

6.4.1 Realizace výuky na SZŠ

Předmět psychologie a komunikace je na SZŠ vyučován ve 2., 3. a 4. ročníku. Týdenní hodinová dotace ve druhém ročníku je 1 vyučovací hodina plus 1 disponibilní hodina. Ve třetím ročníku je hodinová dotace předmětu psychologie a komunikace 2 vyučovací hodiny. V posledním ročníku tedy ve čtvrtém je počet vyučovacích hodin psychologie a komunikace stanoven na 2 hodiny týdně. Vzhledem k obsáhlosti probíraného učiva (témat) dle ŠVP je hodinová dotace poměrně malá. Z tohoto důvodu má učitel psychologie nelehký úkol, musí ve stanoveném čase žákům předat velký obsah učiva, za dodržení správných didaktických zásad a dbát o rozvoj kognitivních a především afektivních cílů.

Homola, Trpišovská⁹⁷ uvádějí, že na SZŠ je počet hodin věnovaný psychologii poměrně nízký na to, aby si žáci získali a uchovali hluboké znalosti. O to ani při výuce psychologie na SZŠ nejde. Žáci mají být seznámeni pouze se základními poznatky a hlavně se mají umět orientovat v psychologické problematice. Do výuky psychologie na SZŠ se stále musí promítat fakt, že jde o přípravu budoucích zdravotníků.

Výuka probíhá zpravidla v kmenové třídě. Můžeme se samozřejmě setkat i s výukou v odborné učebně, kde žáci sedí v kruhu, tak aby na sebe viděli a mohli mezi sebou lépe komunikovat

Dle Kosíkové⁹⁸ má psychologie ve školním kurikulu zvláštní postavení. Psychologie, stejně tak jako každý předmět, má svoje specifika, ale i integrující

⁹⁶ KOSÍKOVÁ, Věra. *Psychologie ve vzdělávání a její psychodidaktické aspekty*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, s. 27. Pedagogika. ISBN 978-80-247-2433-1.

⁹⁷ HOMOLA, Miloslav a TRPIŠOVSKÁ, Dobromila. *Úvod do didaktiky psychologie*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1989, s. 9.

⁹⁸ KOSÍKOVÁ, Věra. *Psychologie ve vzdělávání a její psychodidaktické aspekty*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, s. 17. Pedagogika. ISBN 978-80-247-2433-1.

vzdělávací cíle, které jsou nadpředmětné a které směřují k rozvíjení klíčových, obecně použitelných dovedností. Mezi ně patří především komunikativní dovednosti, schopnosti a dovednosti řešit problémy a problémové situace.

I když psychologie mnohdy není, nebo nemusí být ve školních programech začleněna jako samostatný předmět, psychologická témata jsou součástí vzdělávacích oblastí, či průřezových témat. Např. psychologická témata sebepojetí, seberegulace, mezilidské vztahy, komunikace, spolupráce aj. Výuka předmětu psychologie na SZŠ je didakticky poměrně náročná z hlediska požadavků na učitele⁹⁹

6.4.1.1 Integrovaná výuka

Do moderního pojetí výuky psychologie lze zahrnout i integrovanou výuku. Dle L. Podroužka¹⁰⁰ je integrovaná výuka chápána ve smyslu spojení (syntézy) učiva jednotlivých učebních předmětů, kognitivně blízkých vzdělávacích oblastí v jeden celek s důrazem na komplexnost a globálnost poznávání, kde se uplatňuje řada mezipředmětových vztahů. Integrovaná výuka tak není založena na vybraných oblastech vzdělání či učebních předmětech, tj. na předmětovém kurikulu, ale vychází z tzv. integrovaného kurikula. Integrovaná tematická výuka propojuje vzdělávací obsah několika vzdělávacích oborů na základě tematické blízkosti, čímž umožňuje efektivnější uplatňování mezipředmětových vazeb.

Podstatou ITV je celoroční téma, které je žákům velmi blízké. Zvolené téma by mělo žáky motivovat, mělo by povzbudit jejich zájem a nadšení. Dané téma se dělí na měsíční podtémata, která jsou dále členěna na týdenní tematické celky. Pro každý tematický celek si učitel zvolí konkrétní učivo, které by měl žák ovládat. Při konstruování ITV vybírá obsah učiva, jeho rozsah a strukturu. V další části vybírá pedagog způsob koncipování a stanovuje si výchovně vzdělávací a výukové cíle. Při sjednocování učebních předmětů koordinuje jejich vnitřní souvislosti, společné prvky, podstatu věcí a jevů. Učení pomocí modelu ITV probíhá velmi přirozeným

⁹⁹ KOSÍKOVÁ, Věra. *Psychologie ve vzdělávání a její psychodidaktické aspekty*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, s. 17. Pedagogika. ISBN 978-80-247-2433-1.

¹⁰⁰ PODROUŽEK, Ladislav. *Integrovaná tematická výuka na základní škole v teorii a praxi*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2002, s. 11. ISBN 80-7238-157-1.

způsobem umožňujícím prostor pro individualitu. Vede žáky k dynamickému učení a přináší pozoruhodné zážitky.¹⁰¹

Integrovaná výuka se nejčastěji uplatňuje na základní škole, ovšem my si myslíme, že ji lze uplatnit i při výuce psychologie. Propojení mezipředmětových vztahů může nastat při výuce ošetřovatelství, kdy si studenti nacvičují provádění ošetřovatelských výkonů a s tím spojenou vhodnou komunikaci nebo přímo v klinických podmínkách při realizaci povinné praxe.

¹⁰¹ PODROUŽEK, Ladislav. *Integrovaná tematická výuka na základní škole v teorii a praxi*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2002, s. 11-12. ISBN 80-7238-157-1.

II EMPIRICKÁ ČÁST DIPLOMOVÉ PRÁCE

7 EMPIRICKÁ VÝCHODISKA

Hlavním záměrem empirické části práce bude zjistit, jaké jsou názory učitelů psychologie na požadavky pro učebnice psychologie, které stanovují současní autoři zabývající se problematikou tvorby učebnic. Budeme zjišťovat, jak se liší požadavky na učebnice dle pedagogické vědy a požadavky na učebnice kladené učiteli psychologie. Dále budeme zjišťovat, zda požadavky na učebnice kladené učiteli jsou odvislé od délky jejich pedagogické praxe.

V současné době mají učitelé na výběr velké množství učebnic psychologie. Je obtížné stanovit jasná a obecná východiska. Tímto se dostáváme ke klíčovému problému a to, jak vybrat učebnici, která by byla adekvátní po učitele i pro žáky. Východiska pro stanovení požadavků na tvorbu učebnic psychologie jsou dána z hlediska obsahu předmětu. Učebnice by měla být v souladu s kurikulárními dokumenty, které jsou v současné době vymezeny v rámcově vzdělávacích programech. RVP vymezuje obsahovou náplň vzdělávacího oboru v podobě očekávaných výstupů a učiva v příslušné vzdělávací oblasti. Od RVP se dále odvíjí ŠVP, který je zpracováván přímo zaměstnanci dané školy (učiteli), ti pak vymezují konkrétní obsah a časový rozsah předmětu. Učebnice psychologie musí být v souladu s RVP i ŠVP a proto se nároky na učebnice mohou na různých školách lišit.¹⁰²

Dle Sikorové¹⁰³ se většina výzkumů v oblasti učebnic orientuje na analýzy učebnice, zkoumání jejich vlastností a parametrů. Výzkumná šetření se často zabývají evaluací učebnic a jejich didaktickou vybaveností většinou dle návodu J. Průchy¹⁰⁴. Jmenujme tato výzkumná šetření: Měření didaktické vybavenosti učebnic přírodopisu pro šestý a sedmý ročník základní školy - A. Jůvová, Měření obtížnosti výkladového textu vybraných českých učebnic zeměpisu pro střední školy – E. Janoušková, Uplatnění didaktických prostředků a medií ve výuce fyziky se zvláštním zřetelem k učebnicím - Tomáš Janík, Veronika Najvarová, Petr Najvar, Jana Pišová.

¹⁰² MAŇÁK, Josef, ed. a KLAPKO, Dušan, ed. *Učebnice pod lupou*. Brno: Paido, 2006, s. 73. Pedagogický výzkum v teorii a praxi; sv. 4. ISBN 80-7315-124-3.

¹⁰³ SIKOROVÁ In KNECHT, Petr a kol. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008. 196 s. Pedagogický výzkum v teorii a praxi; sv. 11. ISBN 978-80-7315-174-4.

¹⁰⁴ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýza edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998, s. 80. ISBN 80-85931-49-4.

Podstatně méně výzkumů se zabývá tvorbou učebnic či stanovením požadavků, které by měla učebnice splňovat. Můžeme uvést tato výzkumná šetření: Učebnice: teorie, výzkum a potřeby praxe - J. Průcha, Učebnice jako kurikulární projekt - Josef Maňák, Jak by měla vypadat moderní učebnice z pohledu vydavatele? - Jana Staudková a další.

7.1 Výzkumný záměr

Naším výzkumným záměrem je zjištění toho, jaké jsou názory učitelů psychologie na požadavky pro učebnice psychologie dle pedagogické vědy. Pokusíme se shrnout současné požadavky na učebnice psychologie, které definuje pedagogická věda. Tyto požadavky pak předložíme učitelům psychologie na středních zdravotnických školách v České republice. Zjistíme tak názory učitelů na stanovené požadavky. Dále prozkoumáme, zda existuje vztah mezi požadavky, které jsme stanovili za pomoci studia literatury, a názory učitelů na požadavky vyučující předmět psychologie. V závěru práce se zaměříme na zjištění, zda požadavky učitelů na učebnice jsou odvislé od délky pedagogické praxe. V současné době se nám tato problematika jeví jako důležitá, neboť když jsme schopni sestavit si požadavky neboli kritéria, které by měla učebnice psychologie splňovat, ulehčí nám to práci i čas s výběrem vhodné učebnice psychologie, kterých je bezesporu na trhu víc než dost.

Dle Sikorové¹⁰⁵ je používání učebnic silně ovlivněno kulturou školy a třídy, organizačními a ekonomickými podmínkami, avšak především závisí na pojetí výuky, koncepci, v jejímž rámci je učebnice používána. Je tedy zřejmé, že užívání učebnice ve výuce psychologie je odvislé od učitelova pojetí výuky¹⁰⁶. Učitel si dopředu plánuje, jak výuka bude probíhat, zda použije učebnici nebo si pro žáky připraví vlastní materiály s probíraným učivem. Myslíme si, že při výuce psychologie na SZŠ se učebnice psychologie aktivně nevyužívá a učitelé dávají přednost jiným výukovým

¹⁰⁵ SIKOROVÁ In KNECHT, Petr a kol. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008, s. 53. Pedagogický výzkum v teorii a praxi; sv. 11. ISBN 978-80-7315-174-4.

¹⁰⁶ Učitelovo pojetí výuky - Dle Pedagogického slovníku jde o obecnou strategii pro učitelovo pedagogické myšlení a jednání. Je základem pro učitelovo plánování výuky pro skutečné jednání v hodině, pro učitelovo vnímání výuky a pro hodnocení pedagogické skutečnosti, sebe sama, kolegů, nadřízených, rodičů. Učitelovo pojetí výuky bývá implicitní, individuálně odlišné, relativně stabilní, je emocionálně orientované, reguluje učitelovu činnost, není plně uvědomované. Má řadu složek, např. učitelovo pojetí cílů, učiva, organizačních forem a vyučovacích metod, pojetí žáka, pojetí učitelské role sebe sama, pojetí role rodičů, nadřízených apod. (Průcha, Walterová, Mareš, 2003)

materiálům (např. tištěné listy, prezentace). Pro ověření tohoto tvrzení jsme stanovili hypotézu H_1 , kterou se budeme snažit potvrdit nebo vyvrátit.

8 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

V rámci výzkumného šetření bychom chtěli zjistit současné požadavky na učebnice psychologie z pohledu učitelů psychologie, který zmíněný předmět vyučuje na SZŠ.

Do výzkumného šetření jsme se snažili zapojit co největší počet možných respondentů. Rozsahem šetření jsme se snažili zapojit střední zdravotnické školy ze všech krajů České republiky. Výzkumný výběr respondentů zahrnuje učitele psychologie, kteří vyučují zmíněný předmět na střední zdravotnické škole.

Na základě dat získaných prostřednictvím dotazníku, jež bude stěžejní výzkumnou metodou, se budeme snažit analyzovat názory učitelů na požadavky učebnice psychologie. Budeme sledovat vliv nezávisle proměnných (požadavky na učebnice dle pedagogické vědy, délka pedagogické praxe) a závisle proměnných (názory učitelů na požadavky pro učebnice).

Tabulka 1: Nezávisle a závisle proměnné ve výzkumném šetření

Nezávisle proměnné	Závisle proměnné
požadavky na učebnice dle pedagogické vědy	požadavky učitelů na učebnice psychologie
délka pedagogické praxe	

Za pomoci dat získaných v dotazníkovém šetření a vytvořených kategorií budeme zkoumat platnost hypotéz.

8.1 Cíle a popis výzkumu

Hlavní cíl práce jsme stanovili takto:

- Stanovit požadavky na učebnice psychologie dle pedagogické vědy a zjistit, jaké jsou názory učitelů vyučující předmět psychologie, na již stanovené požadavky dle pedagogické vědy. Dále zjistit, zda existuje vztah mezi požadavky na učebnice psychologie stanovené pedagogickou vědou a požadavky na učebnice dle názorů učitelů psychologie. Zjistit, zda požadavky učitelů na učebnice psychologie jsou odvislé od délky jejich pedagogické praxe.

Hlavní cíl práce je možno splnit řešením těchto stanovených dílčích cílů.

- Zjistit současné požadavky na učebnice psychologie pro SZŠ, jak je definuje pedagogická věda.
- Zjistit názory a mínění učitelů psychologie na požadavky pro učebnice psychologie.
- Zjistit zda existuje vztah mezi požadavky na učebnice psychologie dle pedagogické vědy a požadavky na učebnice psychologie dle učitelů vyučující tento předmět.
- Zjistit, zda názory a mínění učitelů jsou závislé na délce jejich pedagogické praxe.

Výzkum se uskutečnil v měsících listopad, prosinec, leden školního roku 2014/2015 na středních zdravotnických školách v České republice. Seznam zúčastněných středních zdravotnických škol viz. Příloha 4

8.2 Charakteristika výzkumného vzorku

Výzkumný vzorek tzn. skupinu respondentů, tvoří učitelé vyučující na SZŠ, na základě záměrného výběru – pouze učitelé vyučující psychologii a komunikaci na SZŠ. Primárním kritériem pro výběr respondentů byl tedy typ školy a druh vyučujícího předmětu.

Celkový soubor respondentů tvoří 52 učitelů psychologie. Výzkumný soubor respondentů nedělíme dle pohlaví. Ve vztahu k výzkumnému problému nám to nepřišlo jako důležité kritérium. Ačkoli předpokládáme, že se výzkumu zúčastnilo

více žen - učitelek psychologie, než mužů – učitelů psychologie, budeme v práci užívat pouze spojení učitel psychologie, čímž máme na mysli mužské i ženské pohlaví.

U výzkumného vzorku sledujeme místo vykonávání profese. Cílem bylo zapojit střední zdravotnické školy ze všech krajů České republiky. Seznam všech škol, které se zapojily do výzkumného šetření, uvádíme v Příloze 4.

Z přehledu středních zdravotnických škol zapojených do výzkumu můžeme říct, že se zapojily školy ze všech krajů České republiky.

Výzkumný vzorek lze charakterizovat dle délky pedagogické praxe, což je v našem výzkumu nezávisle proměnná.

Délku pedagogické praxe jsme dělili dle Švaříčka¹⁰⁷, který se zabýval definicí učitele experta. Touto problematikou jsme se zabývali v teoretické části práce v podkapitole 3.2 Délka pedagogické praxe učitele a její vliv na požadavky pro učebnice.

Učitele rozdělíme na učitele začátečníka a učitele experta dle Švaříčkova dělení. Učitel začátečník, tj. učitel s délkou pedagogické praxe 1-9 let, a učitel expert tj. učitel s délkou pedagogické praxe 10 let a více.

V našem výzkumném souboru jsou nejvíce zastoupení učitelé experti 85%, zatímco učitelů začátečníků je 15 %. Následující tabulka zobrazuje počet let pedagogické praxe u našeho souboru respondentů.

Tabulka 2: Délka pedagogické praxe respondentů

Délka pedagogické praxe	A	R (%)
1-9 let (učitel začátečník)	8	15
10 a více let (učitel expert)	44	85
Celkem Σ	52	100

¹⁰⁷ ŠVAŘÍČEK, Roman. *Životní historie učitele experta*. 2007. Dostupné z: http://www.utb.cz/file/35678_1_1/. Disertační práce. Filozofická fakulta, Masarykova Univerzita Brno

8.3 Metodologie výzkumného šetření

Pro účely diplomové práce byl zvolen přístup kvantitativního výzkumu. Podstata kvantitativního výzkumu spočívá ve zkoumání vztahu mezi proměnnými. Cílem kvantitativního výzkumu je nalézt vztahy mezi proměnnými a zjistit, jak jsou proměnné mezi sebou závislé a proč.¹⁰⁸

Jako nástroj sběru dat pro výzkumné šetření jsme zvolili dotazník. Dotazník je nejfrekventovanější metodou získávání údajů, je určen především pro hromadné získávání údajů či odpovědí. Je považován za velmi ekonomický nástroj. Za pomoci dotazníků, lze získat velké množství informací v krátkém časovém rozsahu.¹⁰⁹

Pro naše výzkumné šetření byl sestaven nestandardizovaný dotazník, který se skládá ze tří částí. Náš dotazník je určen pro učitele, kteří vyučují psychologii na střední zdravotnické škole, vyučovaným předmětem je psychologie a komunikace. Při sestavování dotazníku jsme využili námi zvolené kategorie.

Námi navržené kategorie pro sestavení dotazníku a analýzu požadavků na učebnice jsou následující:

- I. kategorie: Všeobecné požadavky na učebnice psychologie dle pedagogické vědy.
- II. kategorie: Požadavky na učebnice psychologie dle názorů učitelů psychologie
- III. kategorie: Využití a práce s učebnicí psychologie v reálné výuce na SZŠ.

Při formulaci otázek a výroků, jsme se snažili o jednoznačnost a srozumitelnost. Dotazník obsahuje celkem 34 položek. Na konci dotazníku jsme zařadili možnost vlastního komentáře ke zkoumané problematice.

Úvodní část dotazníku seznamuje respondenty s důvodem výzkumného šetření a také k čemu je dotazník určen. Pro získání pravdivějších a objektivnějších údajů je zde zaručena anonymita respondentů.

¹⁰⁸ GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2., rozš. české vyd. Brno: Paido, 2010, s. 48. ISBN 978-80-7315-185-0.

¹⁰⁹ GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2., rozš. české vyd. Brno: Paido, 2010, s. 99. ISBN 978-80-7315-185-0.

Druhá část dotazníku je určena k identifikaci respondentů. Tyto otázky nám pomohou třídit výzkumný vzorek dle délky pedagogické praxe, kde jsme využili rozdělení dle Švaříčka, který rozděluje učitele dle délky pedagogické praxe na učitele začátečníka a na učitele experta.

Hlavní část dotazníku je zaměřena na získání údajů, které budou sloužit k ověřování hypotéz, a k nalezení vztahu mezi proměnnými. Proměnné, které budou zjišťovány, jsou uvedeny v tabulce 1 (viz. str. 50).

Dotazník je sestaven za pomoci otevřených a uzavřených otázek a otázek tvořených škálou.

Škálové otázky poskytují odstupňované hodnocení daného jevu. My jsme volili Likertovu škálu, skládající se z výroku a stupnice. Pomocí Likertovy škály zjistíme názory učitelů na jednotlivé požadavky, které by měla učebnice psychologie splňovat. Likertovu škálu jsme využili u otázek 4 – 19. Respondent bude vyjadřovat svoji míru souhlasu či nesouhlasu s daným výrokem.

V dotazníku jsou stanoveny pětibodové škály. Volili jsme položky: naprosto nesouhlasím (1) - spíše nesouhlasím (2) – nevím (3) - spíše souhlasím (4) - naprosto souhlasím (5). Před první otázkou obsahující škálu je popsáno, jak postupovat při vyplňování otázek. Respondent vždy zaškrtně příslušný výrok, který vystihuje jeho názor.

Uzavřené otázky se vyznačují tím, že se u nich respondentům předkládá vždy určitý počet předem připravených odpovědí, z nichž si může respondent jednu či více možností vybrat. Hlavní výhodou těchto položek je to, že se podstatně zjednodušuje vyhodnocování odpovědí.¹¹⁰

Otevřené otázky nenavrhují respondentovi žádné hotové odpovědi. Je u nich určen jen předmět, ke kterému se mají vyjádřit. Výhodou otevřených otázek je, že neomezují respondenta. Nevnučují mu volbu. Nevýhodou těchto položek je jejich volnost, která působí obtíže při vyhodnocování.¹¹¹

¹¹⁰ GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2., rozš. české vyd. Brno: Paido, 2010, s. 103. ISBN 978-80-7315-185-0.

¹¹¹ GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2., rozš. české vyd. Brno: Paido, 2010, s. 104. ISBN 978-80-7315-185-0.

Měření nezávisle proměnné

Proměnné označují jevy či vlastnosti, mezi kterými hledáme existenci určitých vztahů. Jak již vypovídá název, jedná se o takové pedagogické jevy, které nejsou stálé, ale naopak dochází k tomu, že se ve výzkumu mění. Závisle proměnná je vlastnost či jev, která je výsledkem působení nezávisle proměnné.

Jako nezávisle proměnné jsme si zvolili požadavky na učebnice dle pedagogické vědy a také délku pedagogické praxe.

Abychom mohli nezávisle proměnnou změřit, musíme ji nejdříve operacionalizovat či kvantifikovat.

Nezávisle proměnnou *požadavky na učebnice dle pedagogické vědy* jsme operacionalizovali v teoretické části v kapitole 2. Zobecnilí jsme požadavky, které stanovuje pedagogická věda. V současné době nejsou jasně definovány, jaké požadavky by měla splňovat učebnice psychologie. Proto jsme vycházeli z publikace Průchy¹¹² *Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média*, kde se autor zabývá tvorbou učebnic a také procesem vzniku učebnice.

Další nezávisle proměnnou *délka pedagogické praxe* jsme specifikovali v teoretické části práce v kapitole 3.2 *Délka pedagogické praxe učitele a její vliv na požadavky pro učebnice*, kde jsme využili dělení pedagogické praxe dle Švaříčka na učitele začátečníka a učitele experta.

Měření závisle proměnné

Jako závisle proměnnou ve výzkumném šetření jsme si zvolili *požadavky (názory) učitelů na učebnice psychologie*. Výchozí problematika je poměrně stejná jako u měření nezávisle proměnné – požadavky na učebnice psychologie dle pedagogické vědy. Budeme vycházet z požadavků, které jsme stanovili za pomoci literatury a v dotazníkovém šetření budeme zjišťovat názory učitelů na požadavky učebnice psychologie. K tomuto účelu využijeme Likertovu škálu. Likertova škála bude pětímístná a učitelé budou vyjadřovat míru souhlasu či nesouhlasu se stanovenými

¹¹² PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýza edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998, s. 111. ISBN 80-85931-49-4.

požadavky. Vyhodnocením škály pak zjistíme, jaké jsou názory učitelů na požadavky pro učebnice psychologie pro SZŠ.

9 REALIZACE VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

Výzkum byl realizován v měsících listopad, prosinec a leden školního roku 2014/2015. Výzkumnou metodou byl dotazník, který jsme po sestavení převedli do podoby on-line dotazníku. Pro vytvoření on-line dotazníku a následný sběr odpovědí jsme využili služeb portálu survio.com.

Prostřednictvím e-mailu jsme jednotlivě oslovili střední zdravotnické školy ve všech krajích České republiky. Celkem bylo osloveno 56 středních zdravotnických škol. Do výzkumu se zapojilo 35 středních zdravotnických škol.

V průvodním dopise, který obdrželi ředitelé škol, jsme vysvětlili aktuálnost řešené problematiky a účel výzkumu. Poté jsme ředitelé škol požádali, zdali by e-mail, který obsahoval odkaz na dotazník, poskytli svým učitelům psychologie. Vzhledem k tomu, že jsme nestanovili žádný limit pro počet responsí z jedné školy, přišlo z některých středních zdravotnických škol více odpovědí než jedna. V den ukončení výzkumu jsme měli 52 responsí, které dále využijeme ke zpracování empirické části.

9.1 Stanovení výzkumného problému a formulace hypotéz

V rámci zkoumaného tématu byly formulovány čtyři výzkumné problémy. První dva výzkumné problémy jsou deskriptivního rázu, to znamená, že popisují situaci, či výskyt určitého jevu¹¹³.

- Jaké jsou současné požadavky na učebnice psychologie pro SZŠ dle pedagogické vědy?
- Jaké jsou současné požadavky na učebnice psychologie pro SZŠ dle názoru učitelů vyučující předmět psychologie na SZŠ?

Další dva výzkumné problémy jsou relačního charakteru. Při relačním výzkumu se ptáme, zde existuje vztah mezi zkoumanými jevy.¹¹⁴ Budeme tedy zkoumat vztahy mezi proměnnými

¹¹³ GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2., rozš. české vyd. Brno: Paido, 2010, s. 36. ISBN 978-80-7315-185-0.

- Existuje vztah mezi požadavky na učebnice dle pedagogické vědy a požadavky, které definují samotní učitelé psychologie?
- Existuje vztah mezi délkou pedagogické praxe učitelů psychologie a požadavky učitelů na učebnice psychologie pro SZŠ?

Jako dílčí výzkumné otázky jsme si zvolili následující:

- Jaké požadavky mají učitelé psychologie SZŠ na učebnice používané v předmětu psychologie?
- Jak se jejich požadavky liší od požadavků, které definuje pedagogická věda?
- Jak se mění požadavky učitelů psychologie na učebnice vlivem délky pedagogické praxe?
- Jak učitelé pracují s učebnicí ve výuce psychologie?

Hypotézy

H₁- Učitelé psychologie ve své výuce využívají učebnice aktivně

H₂ - Mezi požadavky učitelů a požadavky pedagogické vědy na učebnice psychologie existuje shodný vztah.

H₃ - Učitelé s větší délkou pedagogické praxe mají jasněji vymezeny požadavky na učebnice než učitelé s kratší délkou pedagogické praxe.

¹¹⁴ GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2., rozš. české vyd. Brno: Paido, 2010, s. 37. ISBN 978-80-7315-185-0.

9.2 Zpracování empirických dat

Ke zpracování empirických dat jsme přistoupili poté, co jsme získali dostatečný počet responsí. Výsledky zpracování získaných dat jsme prezentovali prostřednictvím absolutní četnosti a relativní četnosti za pomoci tabulek a grafů.

Při vyhodnocování škál jsme postupovali následovně. K jednotlivým polohám na škále jsme přisoudili číselné hodnoty (koeficienty) od 1 (nejméně příznivý postoj) po 5 (nejvíce příznivý postoj). Poloze „naprosto souhlasím“ přidělíme koeficient 5, poloze „spíše souhlasím“ koeficient 4, poloze „nevím“ koeficient 3 (znamená, že respondent nemá vyhraněný názor), poloze „spíše nesouhlasím“ koeficient 2 a poloze „naprosto nesouhlasím“ koeficient 1. Jednotlivé frekvence voleb se potom těmito koeficienty vynásobí. Abychom získali průměr, součet násobků vydělíme počtem respondentů.¹¹⁵

Na závěr jsme přistoupili ke statistickému ověřování hypotéz. K tomu jsme použili *statistickou metodu chí- kvadrát*, který patří mezi tzv. neparametrické statistické testy významnosti. Jde o postup umožňující rozhodnutí, zda výsledky šetření jsou statisticky významné (signifikantní), tzn., že nebyly způsobeny náhodou. Postupujeme v několika krocích:¹¹⁶

- Stanovíme nulovou a alternativní hypotézu:

Nulová hypotéza (H₀) je předpoklad, že mezi sledovanými jevy není vztah (souvislost, rozdíl). Nulová hypotéza je na základě testování přijata nebo odmítnuta. V případě jejího odmítnutí přijímáme hypotézu alternativní.

Alternativní hypotéza (H_A) je předpoklad, že mezi sledovanými jevy je vztah (souvislost, rozdíl), tzn., výsledky šetření jsou významné, nejsou způsobeny náhodou.

- Stanovíme hladinu významnosti:

Riziko (pravděpodobnost) neoprávněného odmítnutí nulové hypotézy. Stanovená hladina významnosti 0,05 znamená 5% riziko, že neoprávněně přijmeme alternativní hypotézu.

¹¹⁵ GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2., rozš. české vyd. Brno: Paido, 2010, s. 97. ISBN 978-80-7315-185-0.

¹¹⁶ CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007. 265 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-1369-4.

- Vytvoříme kontingenční tabulku (řádky a sloupce tvoří kategorie odpovědí položek, u nichž hodnotíme statistickou významnost vztahu) odpovídající pozorovaným četnostem. Pro každé políčko vypočteme očekávanou četnost odpovídající H_0 (násobíme odpovídající okrajové četnosti, tj. součty četností v řádcích a sloupcích tabulky a dělíme celkovou četností).

- Vypočteme hodnotu χ^2

Poznámka: O_i = pozorovaná frekvence; E_i = očekávaná, předpokládaná (teoretická) frekvence, dle nulové hypotézy; n = počet možných výsledků jednotlivých událostí.

- Stanovíme počet stupňů volnosti pro kontingenční tabulku:

$$Sv = (r - 1) \cdot (s - 1)$$

Poznámka: r = počet řádků; s = počet sloupců.

- Ze statistických tabulek určíme kritickou hodnotu dle počtu stupňů volnosti a zvolené hladině významnosti a tuto kritickou hodnotu srovnáme s vypočítanou hodnotou χ^2 . Jestliže hodnota χ^2 je menší než kritická hodnota, H_0 nelze odmítnout.

9.3 Výsledky dotazníkového šetření

Dotazníky byly rozeslány na 56 středních zdravotnických škol. Návratnost vyplněných dotazníků byla 63 %. Návratnost dotazníků tedy hodnotíme jako vysokou. Na konci dotazníkového šetření jsme měli 52 responsí od učitelů psychologie.

Soubor respondentů tvořili učitelé psychologie, kteří vyučují předmět psychologie a komunikace na střední zdravotnické škole.

První okruh otázek v dotazníku zjišťoval, jaké názory mají učitelé psychologie na požadavky stanovené pedagogickou vědou. Tyto požadavky jsme stanovili v teoretické části práce v kapitole 2. Zajímalo nás, v jaké míře učitelé souhlasí či nesouhlasí se stanovenými požadavky. Tento okruh zahrnoval položky 4 -19.

V dotazníkových položkách byla použita tato škála.

Tabulka 3: Likertova škála použita v dotazníkovém šetření

Naprostο nesouhlasím	Spíše nesouhlasím	nevím	Spíše souhlasím	Naprostο souhlasím
1	2	3	4	5

Při následujícím zpracování údajů do tabulek budeme užívat označení A – jako absolutní četnost; R – jako relativní četnost.

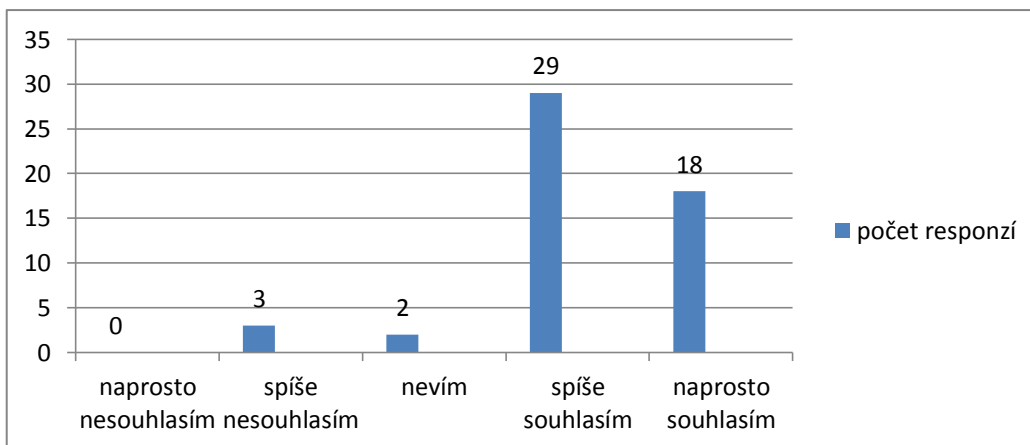
Zdroj všech tabulek a grafů je vlastní.

Dotazníková položka č. 4: *Dle mého názoru by současná učebnice psychologie měla být v souladu s kurikulárními dokumenty.*

Škála: naprostο nesouhlasím (1) - spíše nesouhlasím (2) – nevím (3) - spíše souhlasím (4) - naprostο souhlasím (5).

Po vyhodnocení škálových položek jsme dospěli k hodnotě 4,2. Tzn., že se můžeme přiklonit k odpovědi, že učitelé spíše souhlasí se zmíněným požadavkem.

Graf 1 znázorňuje zastoupení jednotlivých odpovědí na dotazníkovou položku č. 4: *Dle mého názoru by současná učebnice psychologie měla být v souladu s kurikulárními dokumenty.*

Graf 1: Požadavek na soulad učebnice psychologie s kurikulárními dokumenty

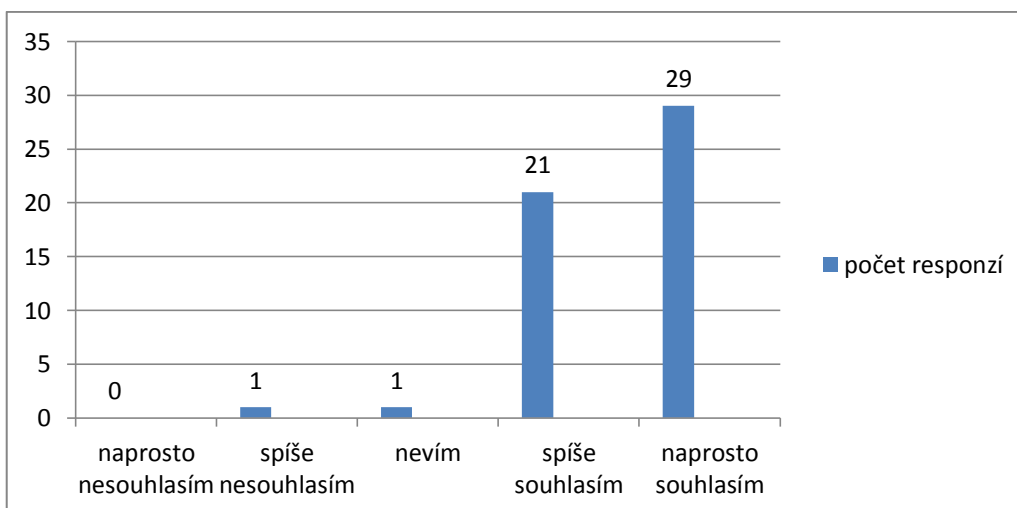
Výsledky v grafu 1 vypovídají, že více jak polovina učitelů spíše souhlasí s požadavkem, že učebnice psychologie by měla být v souladu s kurikulárními dokumenty.

Dotazníková položka č. 5: *Myslím si, že obsah učebnice by měl respektovat standard vzdělávání.*

Škála: naprosto nesouhlasím (1) - spíše nesouhlasím (2) – nevím (3) - spíše souhlasím (4) - naprosto souhlasím (5).

Po vyhodnocení škálových položek jsme dospěli k hodnotě 4,5. Tzn., že se můžeme přiklonit k odpovědi, že učitelé naprosto souhlasí se zmíněným požadavkem.

Graf 2 uvádí výsledky, jež respondenti odpovídali na dotazníkovou položku 5.

Graf 2: Požadavek na soulad učebnice psychologie se standardem vzdělávání

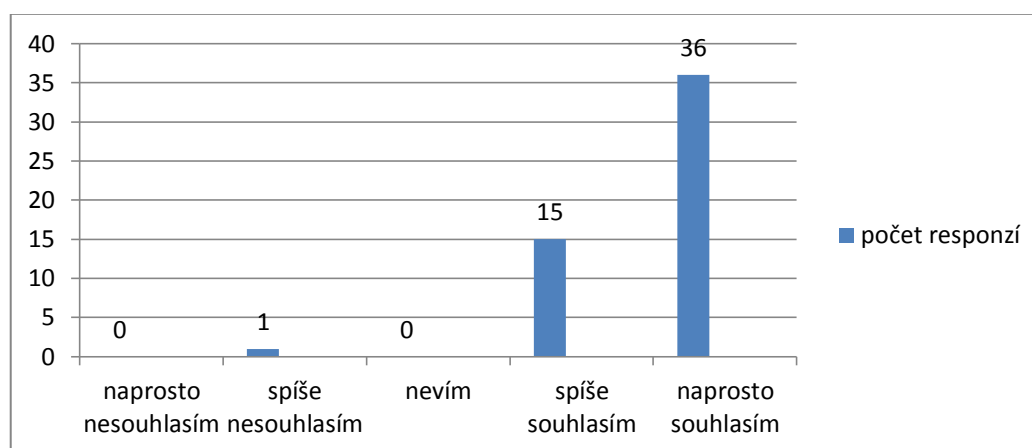
Jak je patrné z grafu 2, převládající názor učitelů psychologie je ten, že naprosto souhlasí s požadavkem, který stanovuje pedagogická věda, že učebnice psychologie by měla být v souladu se standardem vzdělávání.

Dotazníková položka č. 6: *Myslím si, že současná učebnice psychologie by měla splňovat požadavek na logickou stavbu učebnice (členění textu, návaznost učiva).*

Škála: naprosto nesouhlasím (1) - spíše nesouhlasím (2) – nevím (3) - spíše souhlasím (4) - naprosto souhlasím (5).

Po vyhodnocení škálových položek jsme dospěli k hodnotě 4,7. Tzn., že se můžeme přiklonit k odpovědi, že učitelé naprosto souhlasí se zmíněným požadavkem.

Následující graf 3 uvádí výsledky, jež respondenti odpovídali na dotazníkovou položku č. 6.

Graf 3: Požadavek na logickou stavbu učebnice psychologie

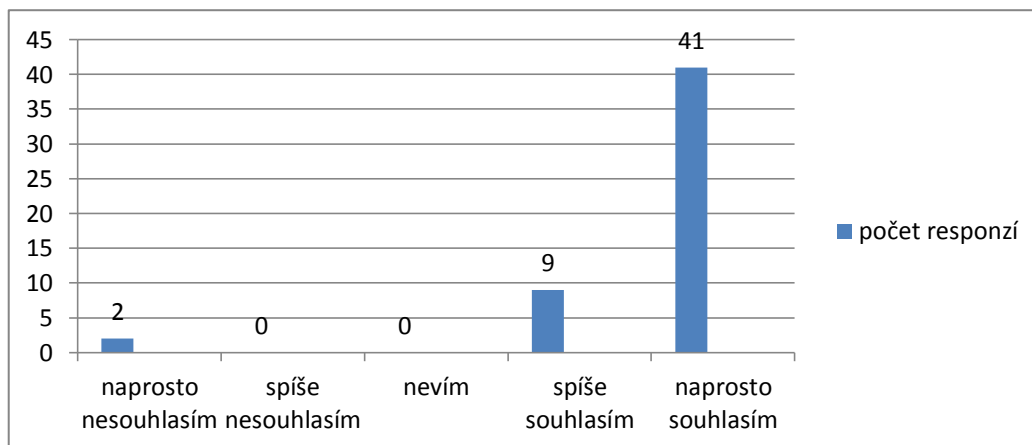
Výsledky z grafu 3 vypovídají, že více než polovina učitelů psychologie naprosto souhlasí s výrokem: „*Myslím si, že současná učebnice psychologie by měla splňovat požadavek na logickou stavbu učebnice (členění textu, návaznost učiva).*“ Jeden respondent se vyjádřil proti tomuto výroku.

Dotazníková položka č. 7: *Současná učebnice psychologie by měla být přehledná (členění na kapitoly, komplexnost tématu).*

Škála: naprosto nesouhlasím (1) - spíše nesouhlasím (2) – nevím (3) - spíše souhlasím (4) - naprosto souhlasím (5).

Po vyhodnocení škálových položek jsme dospěli k hodnotě 4,7. Tzn., že se můžeme přiklonit k odpovědi, že učitelé naprosto souhlasí se zmíněným požadavkem.

Následující graf 4 ilustruje výsledky získané od respondentů na položku č. 7: „*Současná učebnice psychologie by měla být přehledná*“

Graf 4: Požadavek na přehlednost učebnice psychologie

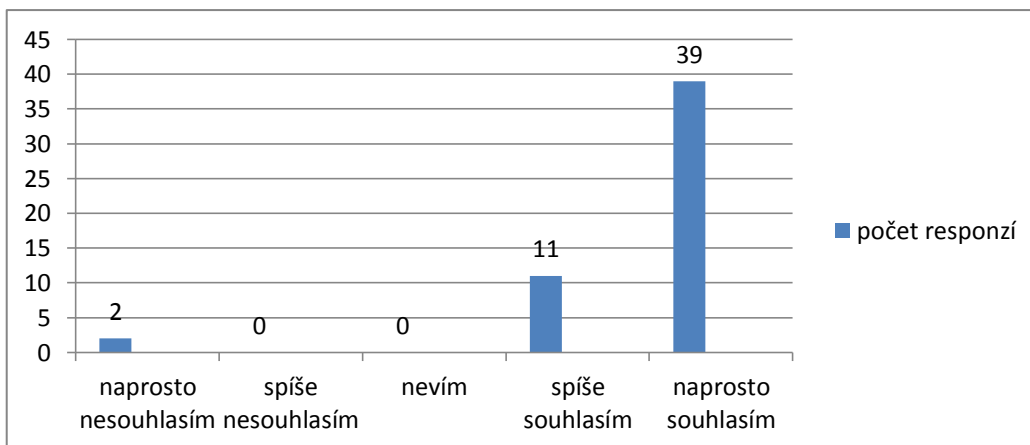
Výsledky z grafu 4 ukazují, že většina učitelů psychologie naprosto souhlasí s požadavkem, který stanovuje pedagogická věda, že učebnice psychologie by měla být přehledná, tzn., že by se měla např. dělit na kapitoly. Dva respondenti se vyjádřili, že s výše zmíněným výrokiem naprosto nesouhlasí.

Dotazníková položka č. 8: *Dle mého názoru by současná učebnice psychologie měla být srozumitelná a přiměřená věku žáků.*

Škála: naprosto nesouhlasím (1) - spíše nesouhlasím (2) – nevím (3) - spíše souhlasím (4) - naprosto souhlasím (5).

Po vyhodnocení škálových položek jsme dospěli k hodnotě 4,6. Tzn., že se můžeme přiklonit k odpovědi, že učitelé naprosto souhlasí se zmíněným požadavkem.

Následující graf 5 uvádí výsledky, jež respondenti uváděli na položku č. 8: „*Dle mého názoru by současná učebnice psychologie měla být srozumitelná a přiměřená věku žáků*“

Graf 5: Požadavek na srozumitelnost a přiměřenost učebnice

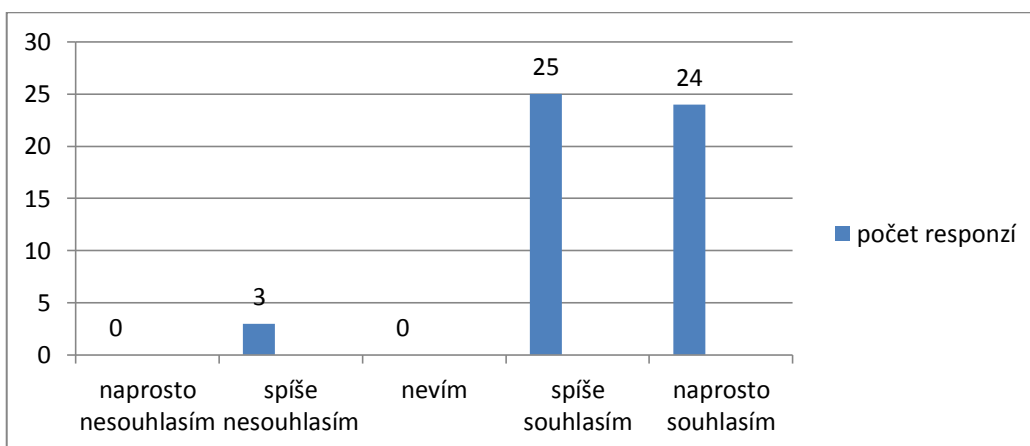
Výsledky z grafu 5 vypovídají o většinovém názoru učitelů psychologie, že naprosto souhlasí s požadavkem, že učebnice psychologie by měla být srozumitelná a přiměřená věku žáků.

Dotazníková položka č. 9: *V současné učebnici psychologie by užití odborných termínů mělo být přiměřené věku žáků.*

Škála: naprosto nesouhlasím (1) - spíše nesouhlasím (2) – nevím (3) - spíše souhlasím (4) - naprosto souhlasím (5).

Po vyhodnocení škálových položek jsme dospěli k hodnotě 4,3. Tzn., že se můžeme přiklonit k odpovědi, že učitelé spíše souhlasí se zmíněným požadavkem.

Následující graf 6 ilustruje výsledky získané od respondentů na položku č. 9: „*V současné učebnici psychologie by užití odborných termínů mělo být přiměřené věku žáků*“

Graf 6: Požadavek na přiměřené užití odborných termínů v učebnici psychologie

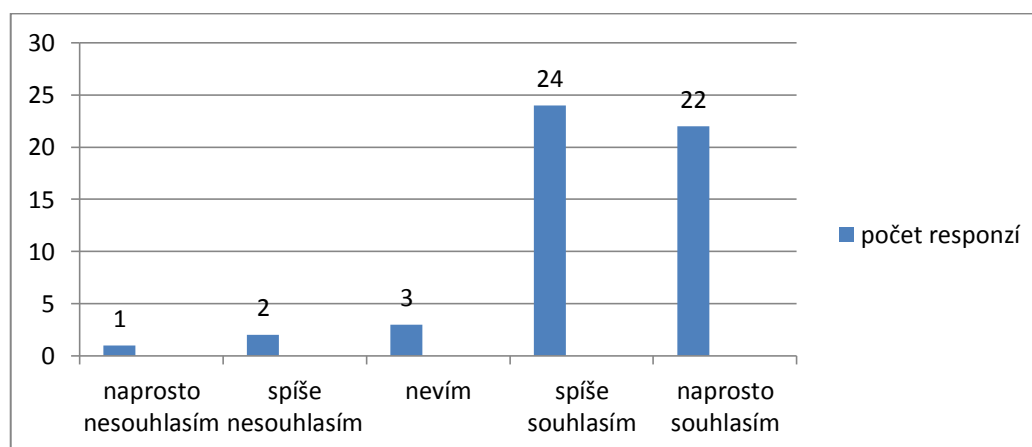
Z výsledků grafu 6 je zřejmé, že převládající názor učitelů psychologie je ten, že spíše souhlasí s přiměřeným užitím odborných termínů v učebnici psychologie.

Dotazníková položka č. 10: *V současné učebnici psychologie by jazyková kultura měla odpovídat věku žáků.*

Škála: naprosto nesouhlasím (1) - spíše nesouhlasím (2) – nevím (3) - spíše souhlasím (4) - naprosto souhlasím (5).

Po vyhodnocení škálových položek jsme dospěli k hodnotě 4,2. Tzn., že se můžeme přiklonit k odpovědi, že učitelé spíše souhlasí se zmíněným požadavkem.

Následující graf 7 uvádí výsledky, jež respondenti odpovídali na položku č. 10: „*V současné učebnici psychologie by jazyková kultura měla odpovídat věku žáků.*“

Graf 7: Učebnice psychologie by měla mít odpovídající jazykovou kulturu vzhledem k věku žáků

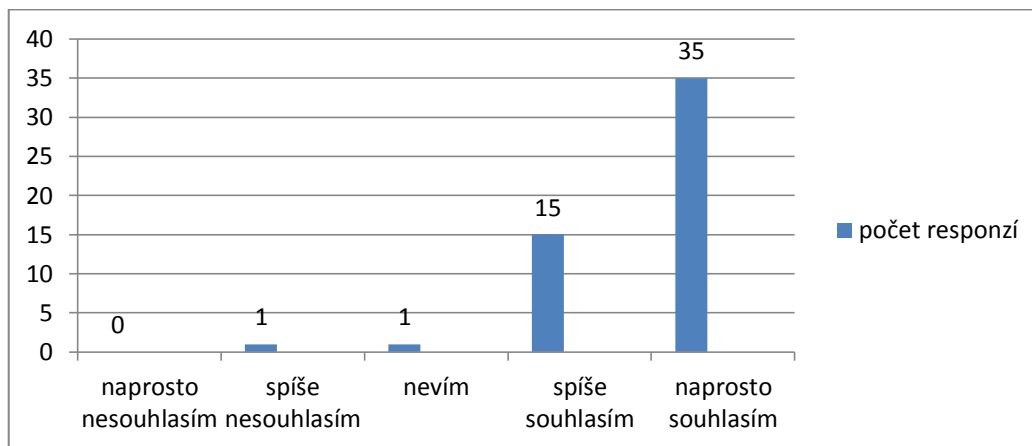
Jak je patrné z grafu 7, respondenti se vyjádřili kladně ke zmíněnému požadavku. Převládající názor respondentů byl „*spíše souhlasím*“ s požadavkem, že v učebnici psychologie by jazyková kultura měla odpovídat věku žáků.

Dotazníková položka č. 11: *Myslím si, že současná učebnice psychologie by měla obsahovat náměty pro společnou práci žáků i pro samostatnou práci žáků.*

Škála: naprosto nesouhlasím (1) - spíše nesouhlasím (2) – nevím (3) - spíše souhlasím (4) - naprosto souhlasím (5).

Po vyhodnocení škálových položek jsme dospěli k hodnotě 4,6. Tzn., že se můžeme přiklonit k odpovědi, že učitelé naprosto souhlasí se zmíněným požadavkem.

Následující graf 8 ilustruje výsledky, jež odpovídali respondenti na položku č. 11: „*Myslím si, že současná učebnice psychologie by měla obsahovat náměty pro společnou práci žáků i pro samostatnou práci žáků.*“

Graf 8: Učebnice psychologie by měla obsahovat náměty pro společnou i samostatnou práci žáků.

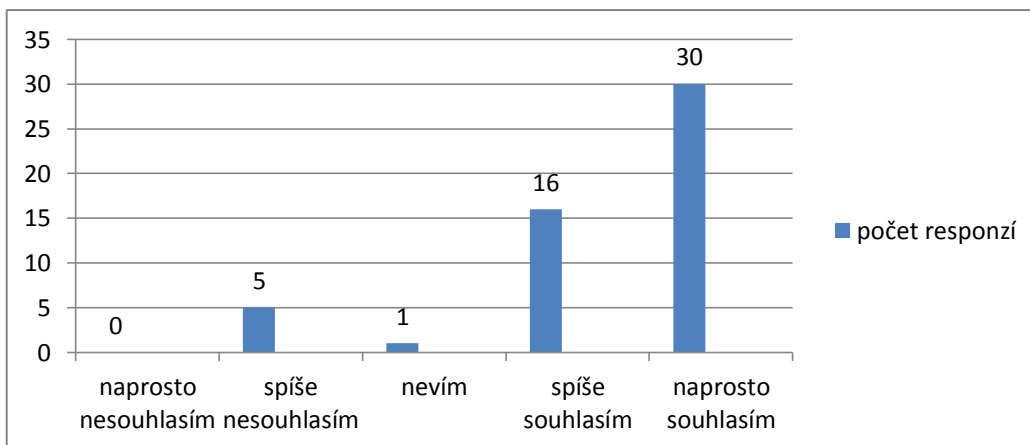
Jak je patrné z grafu 8, převládající názor učitelů je ten, že naprosto souhlasí s požadavkem, který stanovuje pedagogická věda, tedy že učebnice psychologie by měla obsahovat náměty pro společnou práci žáků i pro samostatnou práci žáků.

Dotazníková položka č. 12: *Grafická úprava současné učebnice psychologie by měla obsahovat obrazový materiál.*

Škála: naprosto nesouhlasím (1) - spíše nesouhlasím (2) – nevím (3) - spíše souhlasím (4) - naprosto souhlasím (5).

Po vyhodnocení škálových položek jsme dospěli k hodnotě 4,4. Tzn., že se můžeme přiklonit k odpovědi, že učitelé spíše souhlasí se zmíněným požadavkem.

Následující graf 9 uvádí výsledky, jež odpovídali respondenti na položku č. 12: „*Grafická úprava současné učebnice psychologie by měla obsahovat obrazový materiál*“

Graf 9: Požadavek na obrazový materiál v učebnici psychologie

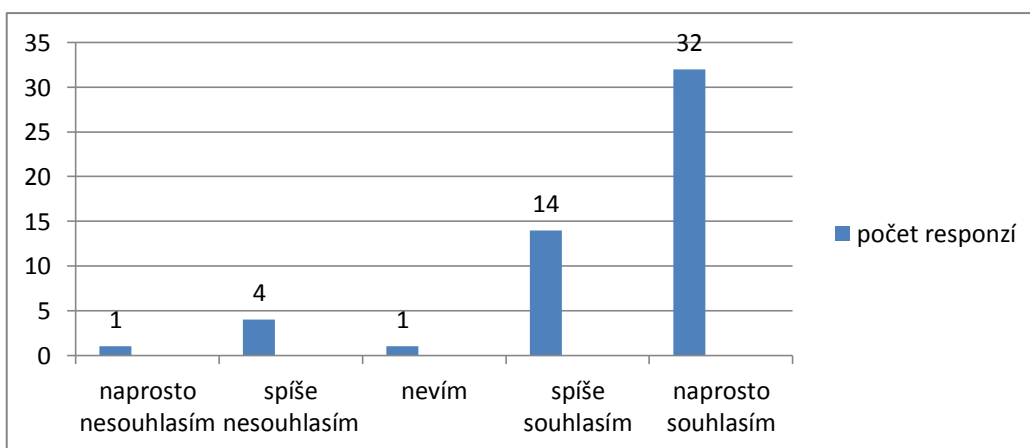
Jak je patrné z grafu 9, více než polovina učitelů naprosto souhlasí s výrokem: „Grafická úprava současné učebnice psychologie by měla obsahovat obrazový materiál.“ Opačný názor zastává 5 respondentů, kteří s výrokem spíše nesouhlasí.

Dotazníková položka č. 13: Součástí učebnice psychologie by měly být poznámky a vysvětlivky k textu.

Škála: naprosto nesouhlasím (1) - spíše nesouhlasím (2) – nevím (3) - spíše souhlasím (4) - naprosto souhlasím (5).

Po vyhodnocení škálových položek jsme dospěli k hodnotě 4,4. Tzn., že se můžeme přiklonit k odpovědi, že učitelé spíše souhlasí se zmíněným požadavkem.

Následující graf 10 zobrazuje výsledky, jež odpovídali respondenti na položku č. 13: „Součástí učebnice psychologie by měly být poznámky a vysvětlivky k textu.“

Graf 10: Učebnice psychologie by měla obsahovat poznámky a vysvětlivky k textu

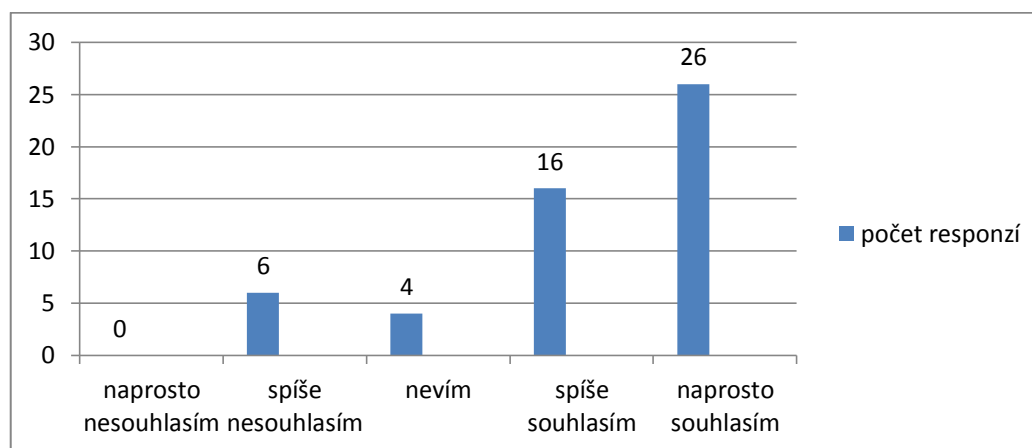
Výsledky v grafu 10 vypovídají o převládajícím kladném názoru učitelů psychologie s požadavkem, který stanovuje, že učebnice psychologie by měla obsahovat poznámky a vysvětlivky k textu.

Dotazníková položka č. 14: *Dle mého názoru by součástí učebnice psychologie měly být doprovodné materiály (pracovní sešity, metodické příručky, CD, DVD).*

Škála: naprosto nesouhlasím (1) - spíše nesouhlasím (2) – nevím (3) - spíše souhlasím (4) - naprosto souhlasím (5).

Po vyhodnocení škálových položek jsme dospěli k hodnotě 4,1. Tzn., že se můžeme přiklonit k odpovědi, že učitelé spíše souhlasí se zmíněným požadavkem.

Následující graf 11 ilustruje výsledky, jež respondenti odpovídali na položku č. 14: „*Dle mého názoru by součástí učebnice psychologie měly být doprovodné materiály*“

Graf 11: Učebnice psychologie by měla obsahovat doprovodné materiály (metodické příručky, CD, DVD)

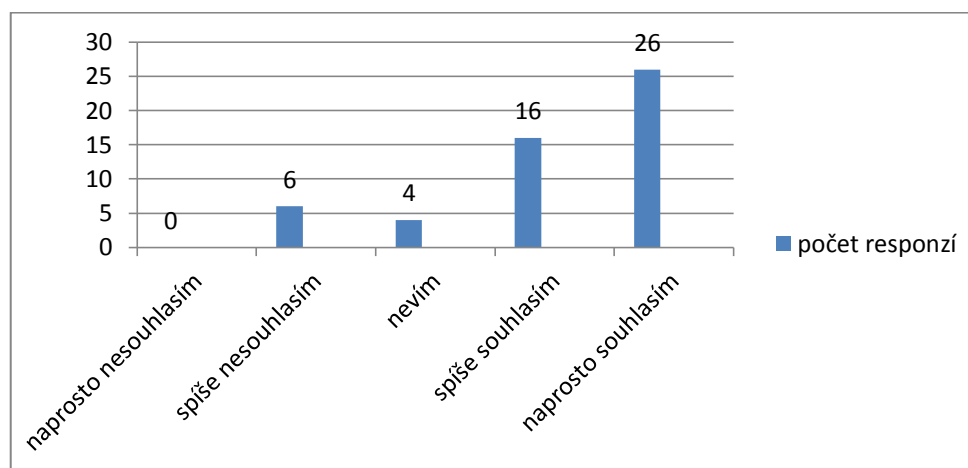
Z výsledků grafu 11 je patrné, že polovina učitelů psychologie naprosto souhlasí s tím, že by učebnice psychologie měla obsahovat doprovodné materiály. Odlišný názor má 6 učitelů psychologie, kteří se zmíněným požadavkem spíše nesouhlasí.

Dotazníková položka č. 15: *Myslím si, že v současné učebnici psychologie by měla existovat návaznost na předchozí učivo.*

Škála: naprosto nesouhlasím (1) - spíše nesouhlasím (2) – nevím (3) - spíše souhlasím (4) - naprosto souhlasím (5).

Po vyhodnocení škálových položek jsme dospěli k hodnotě 4,1. Tzn., že se můžeme přiklonit k odpovědi, že učitelé spíše souhlasí se zmíněným požadavkem.

Následující graf 12 uvádí výsledky, jež odpovídali respondenti na položku č. 15: „*Myslím si, že v současné učebnici psychologie by měla existovat návaznost na předchozí učivo.*“

Graf 12: Požadavek na návaznost učiva v učebnici psychologie

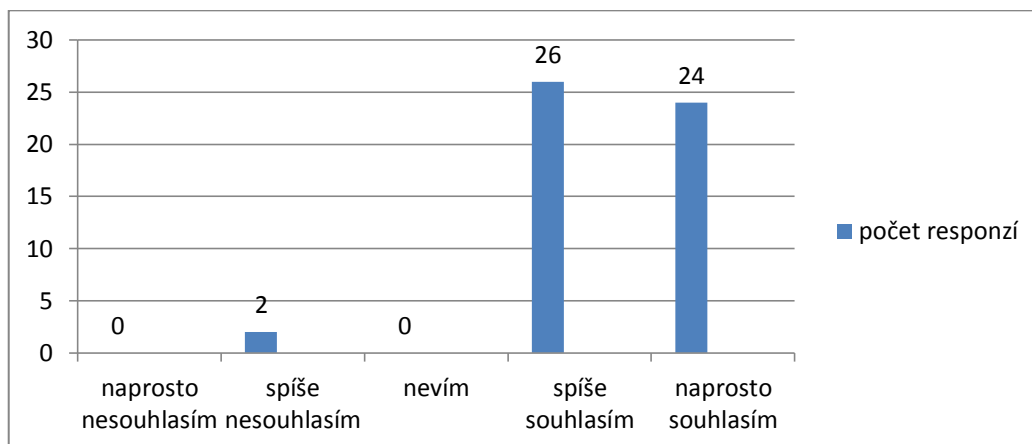
Výsledky v grafu 12 vypovídají, že mezi dotazovanými učiteli psychologie převládá názor naprostého souhlasu s výše zmíněným požadavkem. Opačný názor zastává 6 učitelů psychologie, kteří s výrokem „*myslím si, že v současné učebnici psychologie by měla existovat návaznost na předchozí učivo*“ spíše nesouhlasí.

Dotazníková položka č. 16: *Domnívám se, že v současné učebnici psychologie by u každého tématu měly být otázky a úkoly pro žáky.*

Škála: naprosto nesouhlasím (1) - spíše nesouhlasím (2) – nevím (3) - spíše souhlasím (4) - naprosto souhlasím (5).

Po vyhodnocení škálových položek jsme dospěli k hodnotě 4,4. Tzn., že se můžeme přiklonit k odpovědi, že učitelé spíše souhlasí se zmíněným požadavkem.

Následující graf 13 ilustruje výsledky, jež uvedli respondenti na položku č. 16: „Domnívám se, že v současné učebnici psychologie by u každého tématu měly být otázky a úkoly pro žáky.“

Graf 13: Požadavek na otázky a úkoly pro žáky

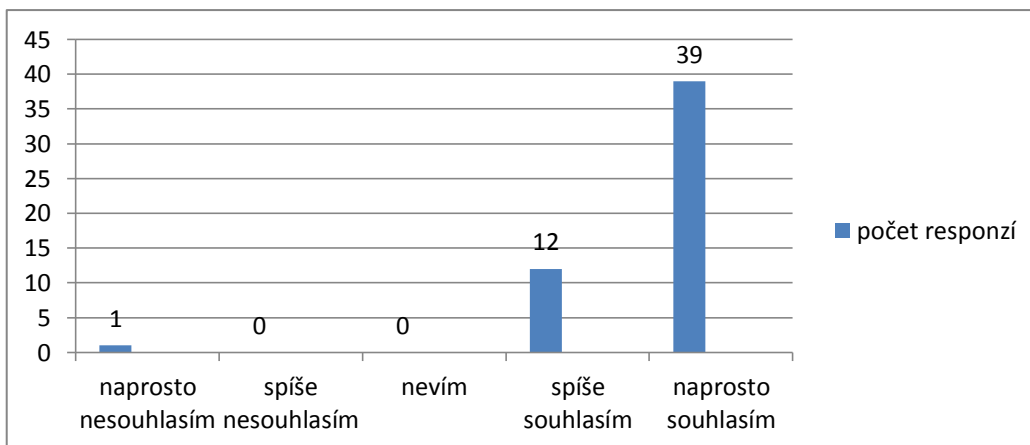
Jak je patrné z grafu 13, převládající názor učitelů psychologie je ten, že spíše souhlasí s požadavkem, který stanovuje pedagogická věda tedy, že v současné učebnici psychologie by u každého tématu měly být otázky a úkoly pro žáky. Tento názor nezastávají dva učitelé psychologie, kteří se vyjádřili, že se zmíněným požadavkem na učebnice psychologie, spíše nesouhlasí.

Dotazníková položka č. 17: *Myslím si, že v současné učebnici psychologie by měla být propojena teorie s praxí (příklady užití v praxi, cvičení a náměty z praxe).*

Škála: naprosto nesouhlasím (1) - spíše nesouhlasím (2) – nevím (3) - spíše souhlasím (4) - naprosto souhlasím (5).

Po vyhodnocení škálových položek jsme dospěli k hodnotě 4,7. Tzn., že se můžeme přiklonit k odpovědi, že učitelé naprosto souhlasí se zmíněným výrokiem.

Následující graf 14 uvádí odpovědi, jež respondenti odpovídali na položku č. 17: „Myslím si, že v současné učebnici psychologie by měla být propojena teorie s praxí“

Graf 14: Požadavek na propojení teorie s praxí v učebnici psychologie

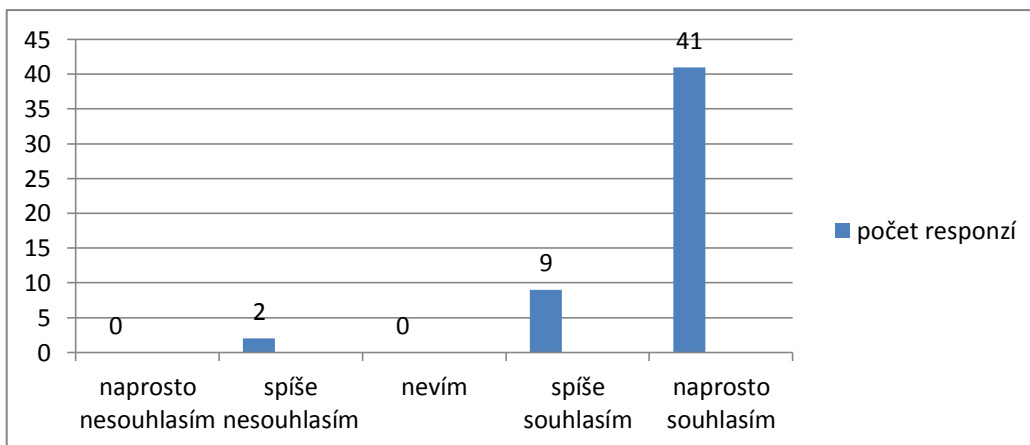
Výsledky z grafu 14 ukazují, že většina učitelů psychologie naprosto souhlasí s požadavkem, který stanovuje pedagogická věda, že v učebnici psychologie by měla být propojena teorie s praxí. Tento názor nesdílí 1 respondent, který s výše zmíněným výrokem naprosto nesouhlasí.

Dotazníková položka č. 18: *Myslím si, že současná učebnice psychologie by měla žáka stimulovat k učení a k práci.*

Škála: naprosto nesouhlasím (1) - spíše nesouhlasím (2) – nevím (3) - spíše souhlasím (4) - naprosto souhlasím (5).

Po vyhodnocení škálových položek jsme dospěli k hodnotě 4,7. Tzn., že se můžeme přiklonit k odpovědi, že učitelé naprosto souhlasí se zmíněným výrokem

Následující graf 15 ilustruje odpovědi, které uváděli respondenti na položku č. 18: „*Myslím si, že současná učebnice psychologie by měla žáka stimulovat k učení a k práci.*“

Graf 15: Učebnice psychologie by měla žáka stimulovat k učení a k práci

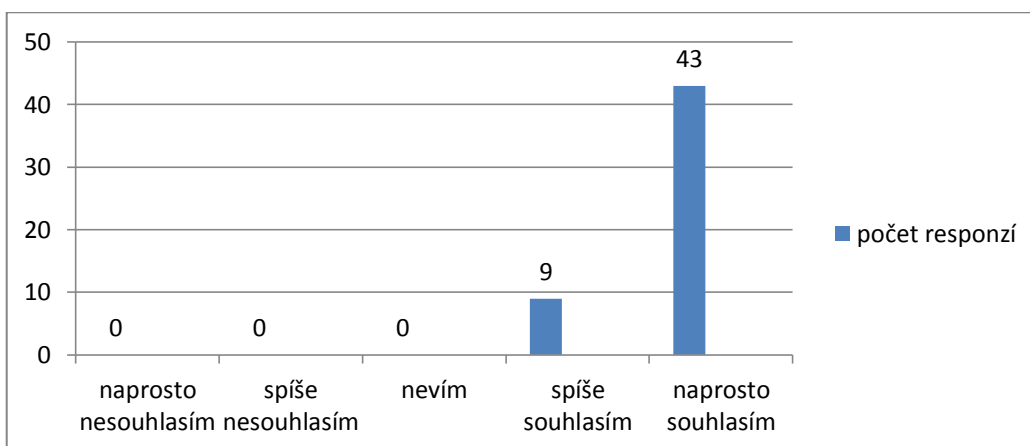
Jak je patrné z grafu 15, většina učitelů psychologie naprosto souhlasí s požadavkem, že učebnice psychologie by měla být koncipována tak, aby stimulovala žáka k učení a k práci. Nesouhlasný názor projevíli dva učitelé psychologie.

Dotazníková položka č. 19: *Současná učebnice psychologie by měla být koncipována tak, aby rozvíjela myšlení žáků.*

Škála: naprosto nesouhlasím (1) - spíše nesouhlasím (2) – nevím (3) - spíše souhlasím (4) - naprosto souhlasím (5).

Po vyhodnocení škálových položek jsme dospěli k hodnotě 4,8. Tzn., že se můžeme přiklonit k odpovědi, že učitelé naprosto souhlasí se zmíněným výrokiem

Následující graf 16 uvádí výsledky, jež respondenti odpovídali na položku č. 19: „*Současná učebnice psychologie by měla být koncipována tak, aby rozvíjela myšlení žáků.*“

Graf 16: Učebnice psychologie by měla rozvíjet myšlení žáků

Výsledky z grafu 16 ukazují, že všichni učitelé psychologie se vyjádřili kladně ve vztahu k požadavku, že učebnice psychologie by měla rozvíjet myšlení žáků.

Pro lepší přehlednost jsme výsledky otázek, které obsahovali Likertovu škálu zpracovali do tabulky. Jednalo se o dotazníkové položky 4 – 19.

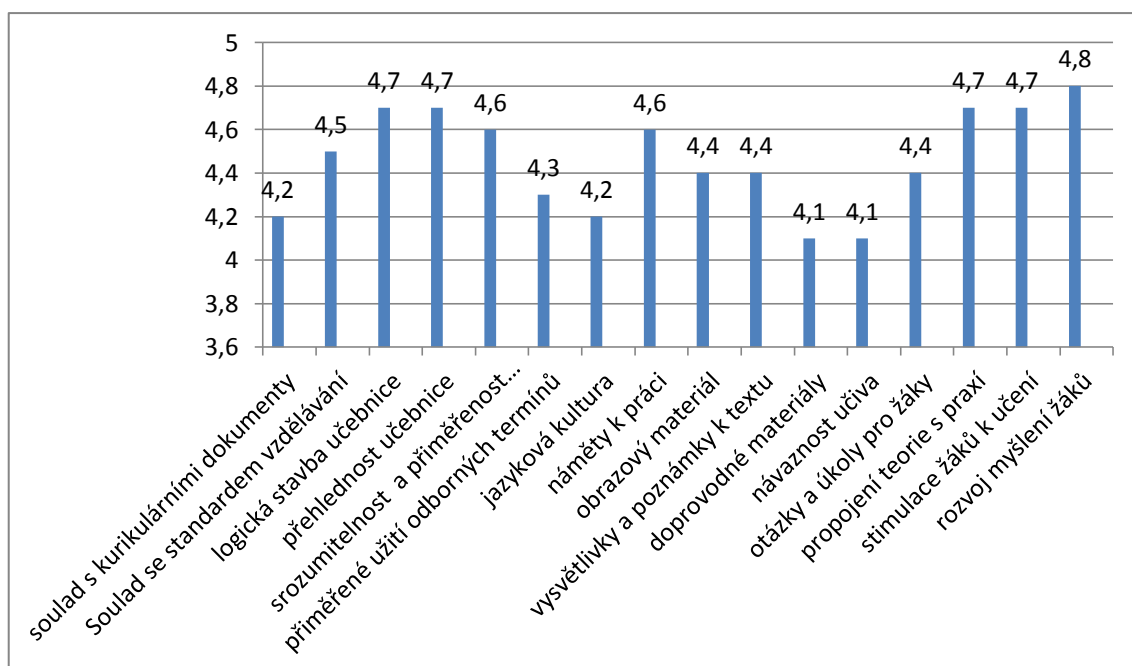
Na začátku výzkumu jsme si stanovili kategorie, za jejichž pomocí splníme cíl práce. Kategorie II byla následující: *Požadavky na učebnice psychologie dle názorů učitelů psychologie*. Za pomoci této kategorie, sestavíme požadavky na učebnice psychologie dle názorů učitelů psychologie od nejdůležitějších po ty méně důležité.

Následující tabulka 4 uvádí žebříček požadavků na učebnice psychologie dle toho, co bylo pro učitele psychologie nejvíce důležité a naopak co nejméně

Tabulka 4: Přehled výsledků škálových položek 4 - 19

Požadavky na učebnice	Hodnota	Komentář
Rozvoj myšlení žáků	4,8	Naprosto souhlasím
Stimulace žáků k učení	4,7	Naprosto souhlasím
Logická stavba učebnice	4,7	Naprosto souhlasím
Propojení teorie s praxí	4,7	Naprosto souhlasím
Přehlednost učebnice	4,7	Naprosto souhlasím
Srozumitelnost a přiměřenost	4,6	Naprosto souhlasím
Náměty k práci	4,6	Naprosto souhlasím
Soulad se standardem vzdělávání	4,5	Naprosto souhlasím
Obrazový materiál	4,4	Spíše souhlasím
Otázky a úkoly pro žáky	4,4	Spíše souhlasím
Vysvětlivky a poznámky k textu	4,4	Spíše souhlasím
Přiměřené užití odborných termínů	4,3	Spíše souhlasím
Jazyková kultura	4,2	Spíše souhlasím
Soulad s kurikulárními dokumenty	4,2	Spíše souhlasím
Doprovodné materiály (CD, DVD)	4,1	Spíše souhlasím
Návaznost učiva	4,1	Spíše souhlasím

Následující graf 17 ilustruje výsledky, které jsme získali z dotazníkových položek 4 – 19 ve výzkumném šetření.

Graf 17: Přehled výsledků škálových položek 4 - 19

Výsledky z grafu 17 ukazují, že názory učitelů psychologie se shodují s požadavky, které stanovuje pedagogická věda. Průměrná hodnota škálových položek je 4,5. Tzn., že učitelé psychologie naprosto souhlasí se zmíněnými požadavky na učebnice psychologie dle pedagogické vědy. Abychom toto tvrzení mohli potvrdit, stanovili jsme hypotézu H_2 *Mezi požadavky učitelů a požadavky pedagogické vědy na učebnice psychologie existuje shodný vztah*, kterou budeme následně ověřovat.

Z výsledků je patrné, že učitelé psychologie nejvíce souhlasili s tím, že učebnice psychologie by měla být koncipována tak, aby rozvíjela myšlení žáků. Naopak nejmenší hodnotu získal požadavek na doprovodné materiály a návaznost učiva.

Výsledky z tabulky 4 vypovídají, že největší váhu má pro učitele psychologie požadavek, že učebnice psychologie by měla rozvíjet myšlení žáků. Tento požadavek může být naplněn, zapojíme-li do textu např. problémové úlohy, kdy žáci musí vytvářet postup, který vede k dosažení cíle, tedy k vyřešení problému. Tento výsledek můžeme dále porovnat s odpověďmi, které učitelé psychologie volili v položce č. 20, kde měli možnost volné odpovědi (viz níže, tabulka 5).

Z grafu 17 můžeme vidět, že učitelé dále kladou důraz na přehlednost a logickou stavbu učebnice, také na stimulaci žáků k učení a propojení teorie s praxí.

Nejmenší váhu pro učitele psychologie má pak požadavek na návaznost učiva a na doprovodné materiály. Výsledky můžeme porovnat s položkou č. 21 (tabulka 6), kde se odpovědi učitelů shodují. Učitelé argumentují tím, že bude-li mít učebnice jakékoliv doprovodné materiály, vzroste pak její cena a žáci si ji nekoupí.

Jako nápadné se nám může jevit, že učitelé psychologie souhlasili se všemi požadavky, které stanovuje pedagogická věda, ovšem jistou míru shody jsme předpokládali, neboť stanové požadavky jsou obecné a do jisté míry by je měla splňovat každá učebnice.

Následující okruh otázek je zaměřen na zjišťování požadavků pro učebnice psychologie dle učitelů psychologie, které nebyly uvedeny výše. Dále zjišťujeme, které konkrétní učebnice psychologie využívají učitelé při výuce a jak dané učebnice hodnotí.

Pro zmíněné dotazníkové položky jsme volili otevřené otázky.

Dotazníková položka č. 20: *Uved'te prosím, který ze zmíněných požadavků je podle Vás nejdůležitější. (Uved'te 3)*

Cílem 20 dotazníkové položky bylo zjistit, který z požadavků na učebnice považují učitelé psychologie za nejdůležitější. Otázka byla otevřená a každý z učitelů mohl uvést jakýkoliv požadavek. Pro přehlednost jsme výsledky zpracovali do tabulky. Požadavky jsme sestavili dle četnosti odpovědí učitelů od nejvíce zmiňovaných po nejméně zmiňované.

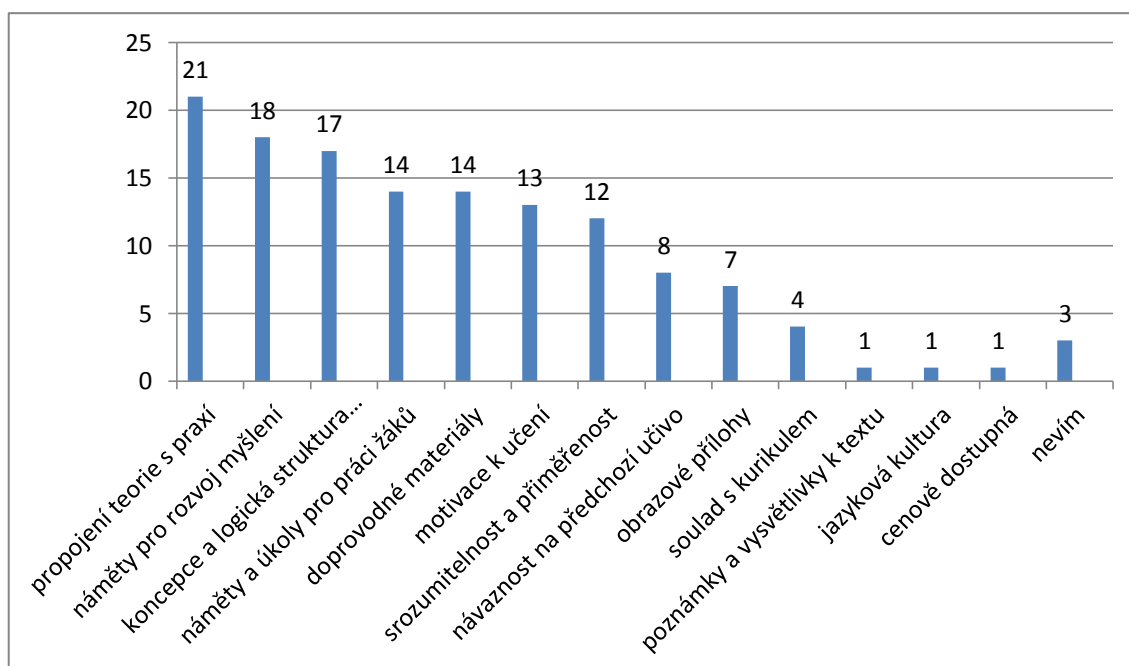
Následující tabulka 5 uvádí výsledky, jež respondenti odpovídali na dotazníkovou položku č. 20.

Tabulka 5: Nejdůležitější požadavky na učebnice psychologie dle učitelů psychologie

Požadavky na učebnice - nejdůležitější	A
Propojení teorie s praxí	21
Náměty pro rozvoj myšlení (vést k zamyšlení)	18
Koncepce a logická struktura učebnice (přehlednost)	17
Náměty a úkoly pro samostatnou (skupinovou) práci žáků	14
Doprovodné materiály (příručky, metodické listy, elektronické materiály)	14
Motivace (stimulace) k učení	13
Srozumitelnost a přiměřenost	12
Návaznost na předchozí učivo	8

Obrazové přílohy	7
Soulad s kurikulem (RVP, ŠVP)	4
Poznámky a vysvětlivky k textu	1
Jazyková kultura	1
Cenově dostupná	1
Nevím	3

Následující graf 18 ilustruje výsledky získané z tabulky 6.

Graf 18: Nejdůležitější požadavky na učebnice psychologie dle učitelů

Z výsledků je zřejmé, že při možnosti vlastní volby nejdůležitějšího požadavku na učebnice psychologie, učitelé nejčastěji volili propojení teorie s praxí. V přehledu výsledků škálových položek (tabulka 4) však můžeme vidět, že učitelé nejvíce souhlasili s požadavkem, že učebnice psychologie by měla rozvíjet myšlení žáků. Můžeme tedy pozorovat jistý rozpor mezi výsledky škálových položek, kde jsme učitelům psychologie předkládali požadavky na učebnice psychologie a výsledky, kdy učitelé psychologie měli možnost volné odpovědi. Náměty pro rozvoj myšlení žáků volilo 18 učitelů, tento požadavek je zde druhý nejčastější. Požadavek na jazykovou kulturu a na poznámky k textu volili učitelé psychologie nejméně.

Přestože v zadání otázky stálo, uveďte 3 nejdůležitější požadavky na učebnice psychologie, většina učitelů uváděla pouze 1 požadavek.

Odpověď 3 učitelů zněla: nevím.

Dotazníková položka č. 21: *Uved'te prosím, který ze zmíněných požadavků je dle Vás nejméně důležitý. (Uved'te 3)*

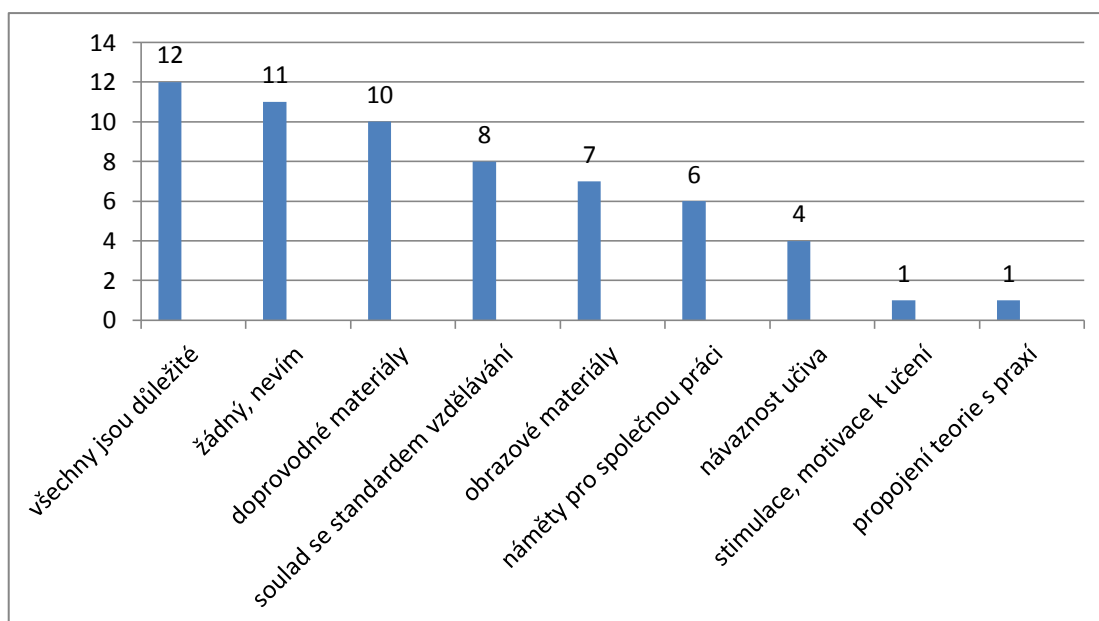
U této otázky nastává obdobná situace jako výše. Požádali jsme učitele psychologie, aby uvedli požadavek, který je dle jejich mínění nejméně důležitý při tvorbě učebnic. Požadavky jsme sestavili do tabulky dle četnosti odpovědí učitelů od nejvíce zmiňovaných po nejméně zmiňované.

Následující tabulka 6 uvádí výsledky respondentů, kteří odpovídali na položku č. 21: „*Jaké požadavky na učebnice psychologie jsou dle Vás nejméně důležité.*“

Tabulka 6: Nejméně důležité požadavky na učebnice psychologie dle učitelů

Požadavky na učebnice – nejméně důležité	A
Všechny zmíněné požadavky jsou důležité	12
Žádný, nevím	11
Doprovodné materiály (CD, DVD)	10
Soulad se standardem vzdělávání	8
Obrazové materiály (obrazové komponenty)	7
Náměty pro společnou práci	6
Návaznost učiva	4
Stimulace, motivace k učení	1
Propojení teorie s praxí	1

Následující graf 19 ilustruje získané odpovědi na dotazníkovou položku č. 21

Graf 19: Nejméně důležité požadavky na učebnice psychologie dle učitelů

Z výsledků je patrné, že většina učitelů psychologie považuje všechny zmíněné požadavky na učebnice psychologie za důležité. Zaměříme-li pozornost na požadavek „*soulad se standardem vzdělávání*“ můžeme pozorovat rozpor mezi výsledky zjištěnými za pomoci Likertovy škály a výsledky zjištěnými v této otázce, kde učitelé měli možnost vlastní volby odpovědi. V dotazníkové položce č. 5, která se zabývala souladem se standardem vzdělávání, nejčastěji učitelé volili odpověď „*naprosto souhlasím*“ (hodnota Likertovy škály byla 4,5) podotýkáme, že žádný z učitelů nevolil možnost „*nesouhlasím*“. V této otázce, kdy učitelé měli možnost vlastní odpovědi, zvolilo 8 učitelů, jako nejméně důležitý požadavek na učebnice psychologie, soulad se standardem vzdělávání.

Při zpracovávání výsledků jsme se častokrát setkali s následující odpovědí „*Aby učebnice psychologie byla kvalitní měla by obsahovat všechny zmíněné požadavky.*“ Tento výrok nebo jemu podobný uvedlo 12 učitelů. 5 učitelů uvedlo jako odpověď „*nevím.*“ 6 učitelů neuvedlo žádný požadavek, který by byl dle jejich mínění nejméně důležitý při tvorbě učebnice psychologie.

Ostatní učitelé jako nejméně důležité požadavky na učebnice psychologie uváděli: Doprovodné materiály (CD, DVD), obrazové materiály a náměty pro společnou či samostatnou práci žáků.

Požadavek na doprovodné materiály uváděli učitelé zejména proto, že by pak stoupla cena učebnice, což by vedlo ke snížení nákupu učebnic než doposud.

Dotazníková položka č. 22: *Existuje podle Vás jiný, důležitý, požadavek pro učebnice psychologie, který zde nebyl uveden?*

Následující tabulka 7 uvádí, zda existuje jiný požadavek na učebnice psychologie, který zde nebyl zmíněn.

Tabulka 7: Jiný, důležitý požadavek pro učebnice psychologie

	A	R (%)
Ano	11	21,1
Ne	41	78,9
Celkem (Σ)	52	100

Jak je patrné z tabulky 7 více než polovina učitelů zvolila možnost „ne“. Můžeme tedy usuzovat, že všechny důležité požadavky na učebnice psychologie zde byly zmíněny.

U odpovědi „ano“ byli učitelé požádáni, zda by mohli napsat, který důležitý požadavek na učebnice psychologie zde nebyl zmíněn. Tuto možnost využilo 5 učitelů. Odpovědi byly následující:

- *Učebnice by měla dávat prostor i učiteli pro sdělení nadstandardních informací*
- *Diferenciace pro odborné školy a klasická gymnázia, základy ovšem identické*
- *Propojení s osnovami pro výuku psychologie na SŠ*
- *Příklady dobré praxe - ukázky z běžného života*
- *praktické úkoly pro žáky*

Praktické úkoly lze zahrnout do požadavku „*v současné učebnici psychologie by u každého tématu měly být otázky a úkoly pro žáky*“, který jsme zmiňovali v položce 16. V položce 21 učitelé psychologie uváděli nejméně důležité požadavky na učebnice psychologie (tabulka 6). 6 učitelů uvedlo jako nejméně důležitý požadavek na učebnici psychologie právě otázky a úkoly pro žáky.

Dotazníková položka č. 23: Uved'te prosím název učebnice, se kterou pracujete ve výuce psychologie.

Při vyplňování této dotazníkové položky uváděli učitelé psychologie následující učebnice, které využívají při výuce psychologie. Učebnice jsme seřadili do tabulky 8 dle četnosti, od nejvíce zmiňované po nejméně zmiňovanou učebnici v dotazníkovém šetření.

Tabulka 8: Učebnice, které učitelé využívají při výuce psychologie na SZŠ

Název učebnice	A
KELNAROVÁ, J., MATĚJKOVÁ, E. <i>Psychologie 1. díl Pro studenty zdravotnických oborů</i> . 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010. 168+16 s. ISBN 978-80-247-3270-1.	14
KOPECKÁ, Ilona. <i>Psychologie: učebnice pro obor sociální činnost</i> . 1. vyd. Praha: Grada, 2011- . sv. ISBN 978-80-247-3875-8.	11
KELNAROVÁ, J., MATĚJKOVÁ, E. <i>Psychologie a komunikace pro zdravotnické asistenty: 4. ročník</i> . 1. vyd. Praha: Grada, 2009. 135 s. ISBN 978-80-247-2831-5.	10
ROZSYPALOVÁ, M., ČECHOVÁ, V., MELLANOVÁ, A. <i>Psychologie a pedagogika I pro střední zdravotnické školy</i> . 1. vyd. Praha: Informatorium, 2003. 186 s. ISBN 80-7333-014-8.	10
ZACHAROVÁ, E. <i>Zdravotnická psychologie</i> . 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Zdravotně sociální fakulta, 2005. 125 s. ISBN 80-7368-093-9	8
ČECHOVÁ, V., MELLANOVÁ, A., KUČEROVÁ, H. <i>Psychologie a pedagogika II pro střední zdravotnické školy</i> . 1. vyd. Praha: Informatorium, 2004. 160 s. ISBN 80-7333-028-8.	8
ZACHAROVÁ, E., HERMANOVÁ, M., ŠRÁMKOVÁ, J. <i>Zdravotnická psychologie: teorie a praktická cvičení</i> . 1. vyd. Praha: Grada, 2007. 229 s. ISBN 978-80-247-2068-5	5
ŠIL, P., KAROLOVÁ, J. <i>Já, člověk</i> . 1. vyd. Olomouc: Olomouc s.r.o., 2004. 286 s. ISBN 80-7182-175-6	1
JOBÁNKOVÁ, M. a kol. <i>Kapitoly z psychologie pro zdravotnické pracovníky</i> . 3. vyd. Brno: NCONZO, 2003. 225 s. ISBN 80-7013-390-2	1
Jednotná učebnice neexistuje, používám mnoho literatury, aktualizuji ji dle potřeb. Z každé učebnice vybírám to, co potřebuji.	10

Při vyplňování otázky č. 23 učitelé většinou uváděli jednu či více učebnic psychologie. Můžeme tedy vyslovit domněnku, že učitelé při realizaci výuky využívají více učebnic. Tuto skutečnost budeme ověřovat i v dotazníkové položce č. 32, která zjišťuje, zda učebnice psychologie slouží jako hlavní zdroj informací pro výuku.

Ve výsledcích jsme zohlednili všechny učebnice, které učitelé psychologie uvedli.

Z výsledků v tabulce 8 můžeme říci, že nejvíce používanou učebnicí do předmětu psychologie je učebnice *Psychologie 1. díl Pro studenty zdravotnických oborů*. Od autorky Kelnarová Matějková. Mezi další často užívané učebnice patří Kopecká, *Psychologie: učebnice pro obor sociální činnost* a Kelnarová, Matějková, *Psychologie a komunikace pro zdravotnické asistenty: 4. Ročník*. 10 respondentů uvedlo, že nelze uvést jen jednu učebnici. Informace pro výuku čerpají z více zdrojů.

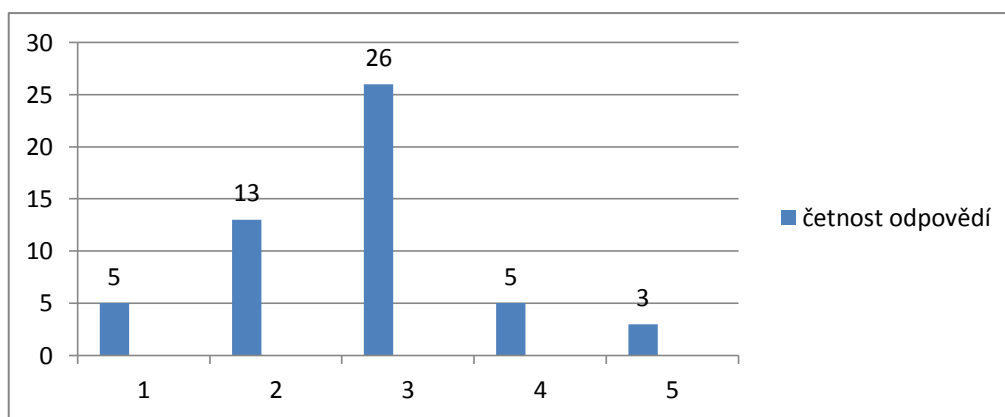
Dotazníková položka č. 24: *Jste s používanou učebnicí spokojen/a? (Vyberte známku od 1 do 5, kdy 1 znamená maximální spokojenost, 5 maximální nespokojenost).*

Položka č. 24 se dotazuje na spokojenost učitelů s používanou učebnicí, kterou učitelé zmínili v předchozím bodě. Otázka obsahuje stupnici označenou čísly 1 až 5, kdy číslo 1 znamená maximální spokojenost s používanou učebnicí, číslo 5 pak znamená maximální nespokojenost s používanou učebnicí. Hodnocení je tedy obdobné jako známkování ve škole. Následující tabulka 9 uvádí výsledky hodnocení učebnic.

Tabulka 9: Spokojenost učitelů psychologie s učebnicí psychologie využívanou při výuce.

Stupnice	A	R (%)
1	5	9,6
2	13	25
3	26	50
4	5	9,6
5	3	5,8
Celkem (Σ)	52	100

Graf 20 znázorňuje zastoupení jednotlivých odpovědí.

Graf 20: Spokojenost učitelů psychologie s učebnicí psychologie využívanou při výuce.

Z výsledků grafu 20 je zřejmé, že nejvíce učitelů hodnotilo učebnici známkou 3, což při klasifikaci znamená „dobrý“. Dalo by se říci, že tato odpověď je poměrně neutrální. Z grafického zpracování výsledků můžeme vidět, že více učitelů hodnotilo učebnici psychologie spíše kladně než záporně.

V případě nespokojenosti s učebnicí, měli učitelé uvést důvod, proč tomu tak je. Učitelé uváděli tyto odpovědi:

„Žádná učebnice nemůže plně pokrýt potřeby každé třídy, žáka, skupiny. Je nutné výuku individualizovat.“

„Učebnice, které se mi dostaly do ruky, hodnotím 5, proto s nimi nepracuji.“

„Učebnici v hodině nepoužíváme, informace v ní jsou zastaralé, proto hodnotím 5.“

Dotazníková položka č. 25: Jestliže ve výuce psychologie nepracujete s žádnou učebnicí, uveďte prosím důvody, proč tomu tak je.

Následující tabulka 10 uvádí výsledky, jež respondenti odpovídali na položku *„Jestliže ve výuce psychologie nepracujete s žádnou učebnicí, uveďte prosím důvody, proč tomu tak je.“*

Tabulka 10: Práce s učebnicí ve výuce psychologie na SZŠ

	A	R (%)
Ano, s učebnicí pracuji	36	69,2
Ne, s učebnicí nepracuji, nevyužívám ji	16	30,8
Celkem (Σ)	52	100

Jak je patrné z tabulky 10, většina učitelů pracuje při výuce psychologie s učebnicí. V předchozí otázce č. 24 (kde jsme se ptali na hodnocení učebnic dle klasifikační stupnice), pouze 8 učitelů hodnotilo učebnici spíše negativně. Nyní 16 učitelů uvedlo, že s učebnicí ve výuce psychologie nepracují. Ze zjištěných poznatků můžeme vyvodit závěr, že i když učitelé psychologie hodnotí učebnice psychologie spíše kladně, tedy známkou 1,2,3 přesto s nimi ve výuce nepracují.

Účelem otázky č. 25 bylo zjistit, jaké důvody vedou učitele psychologie k tomu, že při výuce psychologie na SZŠ nevyužívají učebnice. Zde jsou jejich odpovědi, proč tomu tak je.

„Měla jsem skvělé přednášky ze všech oborů psychologie na Ped. fak. UP v Olomouci a používám tedy své poznámky z fakulty.“

„Žádná učebnice ze současně vydaných neodpovídá plně mým představám.“

„Máme ve škole vícero oborů a ne od každého oboru požadují, aby si ji studenti pořídili“

„Žádná naplno neodpovídá struktuře vyučovací hodiny. Takže spíše čerpám z každé něco.“

„Podle mě je jedna učebnice nedostačující, většina žáků ani učebnici nemá.“

„Pracuji s materiály, které si sama vytvořím“

„Zpracovávám žákům prezentace s obsahem učiva“

„Učebnice jsou drahé, žáci je nemají.“

Zmíněné odpovědi bychom mohli shrnout takto: Žádná učebnice psychologie neobsahuje všechny potřebné informace a proto je zapotřebí čerpat z více zdrojů. Učitelé svým žákům zprostředkovávají učivo raději za pomoci vlastní prezentace, kterou vytváří z více zdrojů.

Dotazníková položka č. 26: *Jste spokojen/a se současnou nabídkou učebnic psychologie pro SZŠ?*

Následující tabulka 11 uvádí zastoupení jednotlivých odpovědí na položku č. 26: *„Jste spokojen/a se současnou nabídkou učebnic psychologie pro SZŠ?“*

Tabulka 11: Spokojenost se současnou nabídkou učebnic psychologie pro SZŠ

	A	R (%)
Ano	24	46,2 %
Ne	28	53,8 %
Celkem (Σ)	52	100 %

Jak je patrné z tabulky 11, nejčastější odpovědí bylo „ne.“ Tedy, že více jak polovina učitelů je spíše nespokojena se současnou nabídkou učebnic pro výuku psychologie na SZŠ. Dále z výsledků můžeme vidět, že četnost jednotlivých odpovědí se od sebe výrazně nelišila.

V případě nespokojenosti se současnou nabídkou učebnic do psychologie, byli učitelé požádáni o vysvětlení. Důvody, jež učitelé psychologie uvedli, jsou následující:

„Nelze pracovat pouze s jednou učebnicí vzhledem k učební osnově předmětu“

„Učebnice jsou jen pro učitele, žáci si nemohou kupovat mnoho učebnic, v nichž by byla obsažena všechna témata.“

„Nabídka je jedna věc, ovšem jejich využívání je věc druhá! Nelze porovnávat.“

Ačkoliv učitelé psychologie měli možnost vyjádřit své důvody, proč jsou nespokojeni se současnou nabídkou učebnic do psychologie, této možnosti využilo je pár respondentů.

Dotazníková položka č. 27: *Myslíte si, že existuje učebnice psychologie, která splňuje Vaše požadavky*

V následující tabulce 12 můžeme vidět četnost odpovědí na dotazníkovou položku č. 27, jež se dotazuje na to, zda si učitelé psychologie myslí, že existuje učebnice psychologie, která splňuje jejich požadavky.

Tabulka 12: Učebnice psychologie, která splňuje požadavky dle učitelů

	A	R (%)
Ano	12	32,1
Ne	40	76,9
Celkem (Σ)	52	100

Výsledky v tabulce 12 vypovídají o převládajícím názoru na možnost, že učebnice, která by splňovala všechny požadavky kladené učiteli psychologie, neexistuje. Ve srovnání s předchozí otázkou č. 26 (tabulka 11) můžeme pozorovat, že ačkoliv 24 respondentů uvedlo, že jsou spokojeni se současnou nabídkou učebnic psychologie na českém trhu, nyní pouze 12 respondentů uvádí, že existuje učebnice psychologie, která splňuje jejich požadavky. Můžeme se tedy domnívat, že dle zbylých 12-ti respondentů, ačkoliv jsou se současnou nabídkou spokojeni, neexistuje učebnice, která splňuje jejich požadavky.

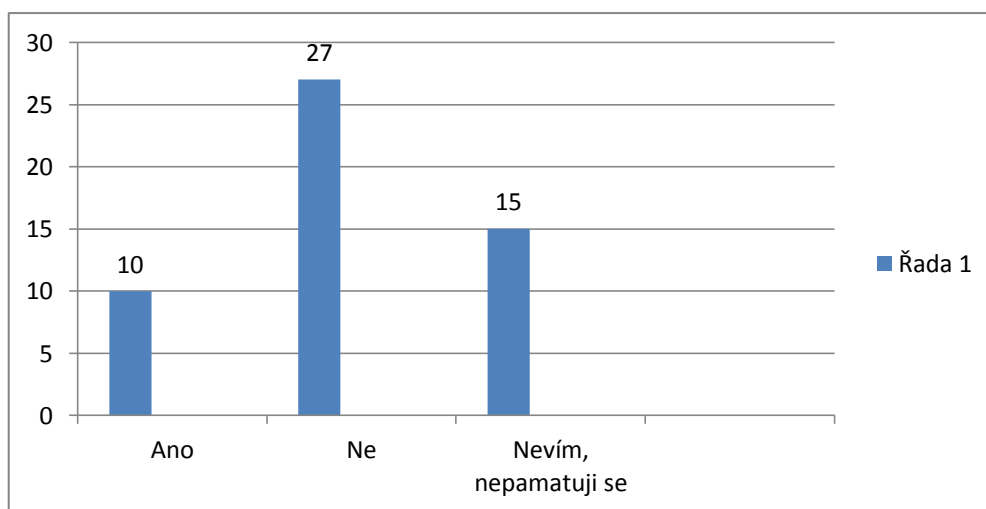
Dotazníková položka č. 28: *Měl/a jste jasnou představu o požadavcích na učebnice na začátku své pedagogické praxe?*

Následující tabulka 13 uvádí výsledky, jež respondenti odpovídali na položku „*Měl/a jste jasnou představu o požadavcích na učebnice na začátku své pedagogické praxe?*“

Tabulka 13: Jasně vymezené požadavky na učebnice psychologie v začátcích pedagogické praxe učitelů

	A	R (%)
Ano	10	19,3
Ne	27	51,9
Nevím, nepamatuji se	15	28,9
Celkem (Σ)	52	100

Následující graf 21 zobrazuje, zda učitelé psychologie měli jasně vymezené požadavky na učebnice psychologie na začátku své pedagogické praxe.

Graf 21: Jasně vymezené požadavky na učebnice psychologie v začátcích pedagogické praxe učitelů

Výsledky zobrazené v grafu 21 ukazují, že více jak polovina učitelů psychologie neměla na začátku své pedagogické praxe jasně vymezeny požadavky, které by měla splňovat učebnice psychologie pro výuku psychologie na SZŠ. Druhou nejčastěji volenou odpovědí bylo „nevím, nepamatuji se“. Tuto možnost nejčastěji volili učitelé s délkou pedagogické praxe 15 let a více.

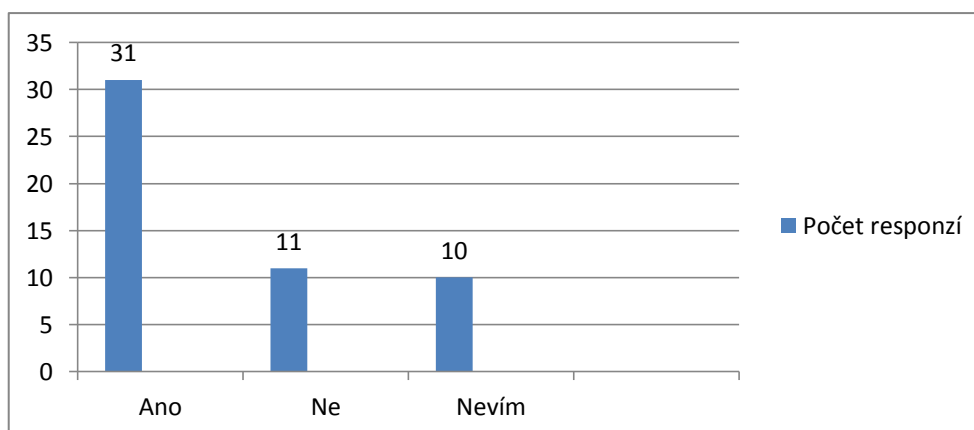
Dotazníková položka č. 29: *Změnil se Váš názor na požadavky na učebnice psychologie vlivem délky Vaší pedagogické praxe?*

Následující tabulka 14 uvádí výsledky, jež odpovídali respondenti na dotazníkovou položku č. 29: „Změnil se Váš názor na požadavky na učebnice psychologie vlivem délky Vaší pedagogické praxe?“

Tabulka 14: Vliv délky pedagogické praxe na požadavky na učebnice psychologie

	A	R (%)
Ano	31	59,6
Ne	11	21,2
Nevím	10	19,2
Celkem (Σ)	52	100

Následující graf 22 zobrazuje, zda se změnil názor učitelů psychologie na požadavky pro učebnice psychologie, vlivem délky jejich pedagogické praxe.

Graf 22: Vliv délky pedagogické praxe na požadavky na učebnice

Z výsledku grafu 22 je zřejmé, že více než polovina učitelů psychologie uvedla, že délka jejich pedagogické praxe ovlivnila, jejich názory na požadavky pro učebnice psychologie. V předchozí položce č. 28 (tabulka 13) uvedlo 27 učitelů, že neměli jasné vymezené požadavky na učebnice v začátcích své pedagogické praxe, nyní 31 učitelů zvolilo odpověď „ano“ tedy, že se jejich požadavky vlivem pedagogické praxe změnily. Můžeme tedy usuzovat, že délka pedagogické praxe může mít vliv na vymezení požadavků na učebnice. Toto tvrzení statistiky ověříme (viz podkapitola 9.3.3).

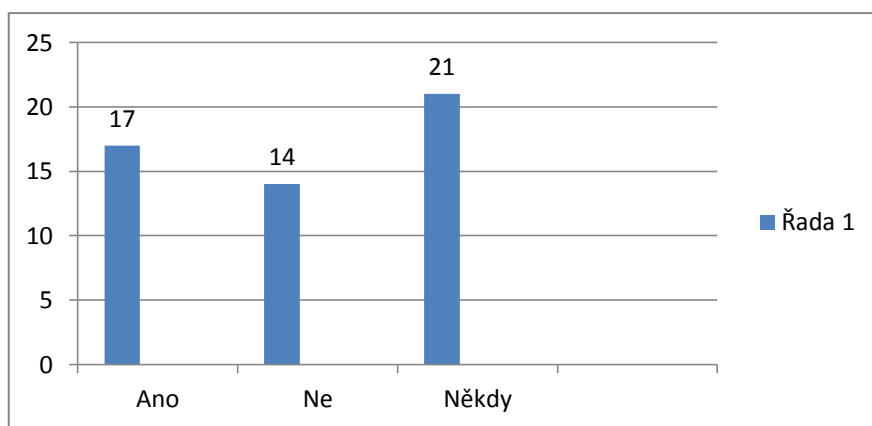
Dotazníková položka č. 30: *Využíváte učebnici ve výuce psychologie aktivně? (Pracují s učebnicí i žáci? Plníte úkoly z učebnice nebo si z ní žáci dělají zápisky?)*

Následující tabulka 15 uvádí výsledky, jež respondenti odpovídali na otázku, zda využívají učebnici psychologie ve své výuce aktivně.

Tabulka 15: Aktivní užívání učebnice psychologie ve výuce psychologie

	A	R (%)
Ano	17	32,7
Ne	14	27
Někdy	21	40,3
Celkem (Σ)	52	100

Následující graf 23 ilustruje výsledky z výše uvedené tabulky 15.

Graf 23: Aktivní užívání učebnice psychologie ve výuce psychologie

Výsledky grafu 23 ukazují, že učitelé využívají učebnici psychologie ve své výuce aktivně jen někdy. Ovšem nejsme schopni přesně definovat, co si pod pojmem „někdy“ máme představit. Porovnáme-li výsledky s dotazníkovou položkou 25 (tabulka 10) zjistíme, že v tabulce 10 uvedlo 16 učitelů, že při výuce psychologie nevyužívají žádnou učebnici. Můžeme tedy pozorovat jistý nesoulad mezi odpověďmi, neboť nyní uvedlo pouze 14 učitelů, že s učebnicí ve výuce nepracují. Tento jev může být způsoben nepozorností při vyplňování dotazníku.

Dotazníková položka č. 31: *Jak často učebnici psychologie (základní) ve výuce využíváte?*

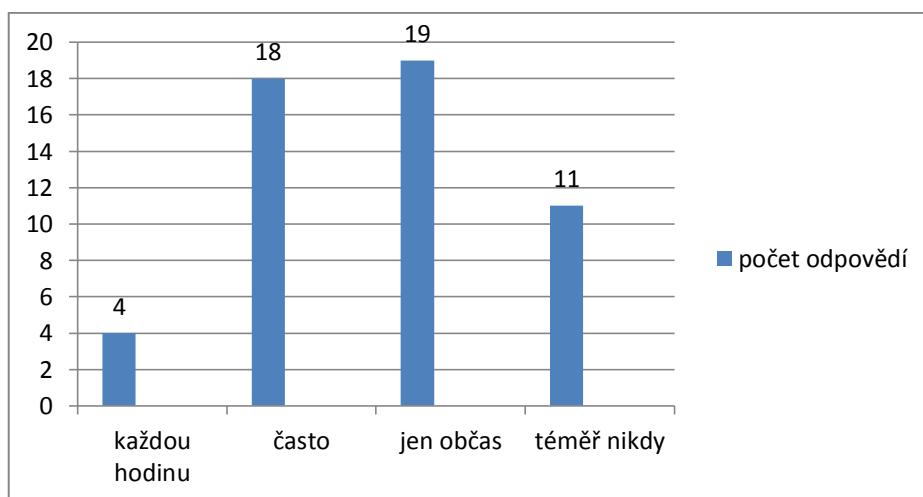
V následující otázce jsme zjišťovali, jak často učitelé využívají učebnici při výuce psychologie. Pro lepší zpracování výsledků jsme volili uzavřenou otázku s nabízenými odpověďmi. Učitelé si mohli vybrat z následující možnosti: každou hodinu, často, jen občas, téměř nikdy.

Výsledky jsme zpracovali do následující tabulky 16.

Tabulka 16: Četnost využití učebnice psychologie ve výuce

	A	R (%)
Každou hodinu	4	7,7
Často	18	34,6
Jen občas	19	36,5
Téměř nikdy	11	21,2
Celkem (Σ)	52	100

Následující graf 24 ilustruje získané výsledky na dotazníkovou položku č. 31.

Graf 24: Četnost využití učebnice psychologie ve výuce

Výsledky grafu 24 upozorňují, že učitelé psychologie využívají učebnici ve výuce psychologie spíše jen občas. Zaměříme-li pozornost na možnost „téměř nikdy“, vidíme, že tuto odpověď volilo 11 učitelů. Srovnáme-li výsledky z tabulky 16 s tabulkou 10, vidíme, že 16 učitelů uvedlo, že učebnici ve výuce nepoužívá. Můžeme tedy pozorovat jistý nesoulad ve výsledcích. Tento jev můžeme přisuzovat nepozornosti respondentů při vyplňování dotazníku.

Dotazníková položka č. 32: *Slouží Vám učebnice psychologie jako hlavní zdroj informací pro výuku?*

Volbou této otázky zjišťujeme primární zdroje informací pro výuku psychologie. Slouží učitelům jako hlavní zdroj informací učebnice psychologie? Následující tabulka 17 uvádí zjištěné výsledky na dotazníkovou položku č. 32.

Tabulka 17: Učebnice jako zdroj informací pro výuku

	A	R (%)
Ano	24	46,2
Ne	28	53,8
Celkem (Σ)	52	100

Jak je patrné z tabulky 17 respondenti nejvíce volili množnost „ne“. Tedy, že učebnice psychologie neslouží učitelům psychologie jako hlavní zdroj informací pro výuku. Učitelé měli možnost uvést, ze kterých zdrojů informace pro výuku čerpají. Mezi časté odpovědi patřilo, že učitelé čerpají informace pro výuku z více zdrojů např. z internetu, či z jiných učebnic. Tento výsledek je v souladu s výše zjištěnými poznatky (tabulka 8), kde učitelé uváděli, název učebnice psychologie se kterou pracují ve výuce psychologie. Učitelé uváděli jednu a více učebnic psychologie, s tvrzením, že nelze čerpat pouze z jedné učebnice.

Dotazníková položka č. 33: Do jaké míry učebnici psychologie nejběžněji ve výuce využíváte?

Při vyplňování této otázky měli učitelé psychologie na výběr z následujících možností.

- 1) Držíme se jí systematicky (využívám každou kapitolu, cvičení, část,...).
- 2) Vynecháváme některé nehodící se kapitoly, cvičení, popřípadě jejich části.
- 3) Nahrazuji nehodící se kapitoly, cvičení, popřípadě jejich části z jiných zdrojů.
- 4) Doplnuji obsah učebnice o další materiály z jiných zdrojů.
- 5) Používáme zároveň několik učebnic.
- 6) Téměř základní učebnici nepoužíváme, používáme pouze jiné knihy, případně tvořím vlastní materiály z nejrůznějších zdrojů.
- 7) Vůbec nepoužíváme tištěné materiály (používáme pouze počítače, video, audio, interaktivní tabuli, atd.)

Zvolené číslování výroků zaneseme do tabulky 18 a využijeme při zpracování výsledků. Výsledky jsou v tabulce 18 řazeny dle četnosti.

Tabulka 18: Nejběžnější způsob užívání učebnice psychologie ve výuce

Výroky	A	R (%)
4	27	51,9
6	10	19,2
3	5	9,6
5	5	9,6
2	3	5,8
7	2	3,9
1	0	0
Celkem (Σ)	52	100

Jak je patrné z tabulky 18 nejvíce respondenti volili výrok s číslem 4 „*Doplňuji obsah učebnice o další materiály z jiných zdrojů*“. Tento výrok volila víc jak polovina respondentů. Výsledky potvrzují i zjištění z tabulky 17, kde respondenti uváděli, že učebnice psychologie neslouží jako hlavní zdroj informací pro výuku a že učitelé tyto informace doplňují z jiných zdrojů. Druhou nejčastěji volenou odpovědí byl výrok s číslem 6: „*Téměř základní učebnici nepoužíváme, používáme pouze jiné knihy, případně tvořím vlastní materiály z nejrůznějších zdrojů*“. Tato volba koresponduje s tím, že již několikrát jsme při zpracování výsledků narazili na problematiku nepoužívání učebnic ve výuce (viz. tabulka 10).

Dotazníková položka č. 34: *Uvítal/a byste vytvoření multimediální internetové učebnice psychologie pro učitele? Vyjádřete svůj názor, prosím.*

Následující tabulka 19 uvádí výsledky, jež odpovídali respondenti na položku č. 34: „*Uvítal/a byste vytvoření multimediální internetové učebnice psychologie pro učitele?*“

Tabulka 19: Návrh vytvoření multimediální učebnice psychologie

	A	R (%)
Ano	48	92,3
Ne	4	7,7
Cekem (Σ)	52	100

Výsledky v tabulce 19 vypovídají o převládajícím kladném názoru na vytvoření multimediální učebnice psychologie. Respondenti měli možnost vyjádřit svůj vlastní názor.

Zde jsou ukázky názorů učitelů psychologie na tuto problematiku:

„Určitě ano. V podstatě informace, které chci studentům předat, musím sama zpracovat do počítačové formy. Tyto pak pomoci prezentace studentům sdělím.“

„Ano, uvítala. Učitelé by mohli sdílet své materiály. Myslím si, že by to bylo určitě výhodné a výuka by nebyla tak jednostranná.“

„Ano, výborná didaktická pomůcka pro učitele, snížení časové náročnosti na přípravu učitele na výuku, zdroj informací především pro žáky, vyšší motivace žáků ke studiu, stejné výstupy žáků ze všech škol v České republice“

Z výše zmíněných výroků můžeme pozorovat kladný přístup učitelů psychologie k problematice vytvoření multimediální učebnice, která by byla společná pro všechny zdravotnické školy.

Dotazníková položka č. 35: Máte k tématu komentář či připomínky?

Domníváme se, že téma požadavků na učebnice psychologie je velmi diskutabilní a mnoho učitelů má na tuto problematiku vlastní názor. Proto jsme do dotazníku zařadili položku 35. Dotazníková položka č. 35 byla nepovinná. Zde jsou nejzajímavější komentáře:

„Myslím si, že není možné vytvořit ideální učebnici jen jedna vzhledem k častým změnám ve zdravotnickém školství? A také každý vyučující má svůj systém a své představy o způsobu výuky, materiálech atd., sjednotit se je nemožné“

„Že bychom se opět vraceli ke starým zavedeným metodám? Jako studentka zdravotnické školy jsem používala jedinou, v té době velmi kvalitní učebnici psychologie. V současné době, kdy každá škola má svůj Školní vzdělávací program, tak má zajisté i rozdílnou úroveň výstupů žáků ze znalostí předmětu psychologie.“

„Je jasné že, pokud učitel čerpá z mnoha knih tak, aby splnil osnovy dané ŠVP, není pro žáky únosné, aby si všechny tyto knihy objednávali. Škola již nezajišťuje vypůjčování učebnic a ani je ve velkém neobjednává, ale objedná jen několik výtisků pro vyučující“

Ačkoli učitelé mohli sdělit svůj vlastní názor na zkoumanou problematiku „*Stanovení požadavků pro učebnice psychologie*“ této možnosti využilo je pár respondentů.

Po zpracování výsledů z dotazníkového šetření přestoupíme k ověřování platnosti hypotéz.

9.3 Testování hypotéz

Testování hypotéz bude probíhat statistickou metodou chí-kvadrát, kterou jsme popsali v kapitole 9.2.

Na základě stanovených věcných hypotéz (viz. kapitola 9.1) byly pro každou hypotézu stanoveny hypotézy nulové a hypotézy alternativní.

9.3.1 Testování hypotézy H_1

H_1 - Učitelé psychologie ve své výuce využívají učebnice aktivně

Pro ověření následující hypotézy byl použit test dobré shody chí-kvadrát.

H_0 – Učitelé psychologie ve své výuce nevyžívají učebnice aktivně.

H_A - Učitelé psychologie ve své výuce využívají učebnice aktivně.

Tabulka 20: Četnost využívání učebnice aktivně

	Pozorovaná četnost	Očekávaná četnost
Ano	17	17,3
Ne	14	17,3
Někdy	21	17,3
Celkem Σ	52	51,9 \doteq 52

Vypočítaná hodnota testového kritéria $X^2 = 1,4260$

Tabulka 21: Výsledky statistického testování hypotézy H_1

Stupeň volnosti	Kritická hodnota ¹¹⁷	Chí-kvadrát
2	5,991	1,4260

Vypočítaná hodnota testového kritéria $x^2 = 1,4260$ je menší než kritická hodnota $x^2_{0,05}(2) = 5,991$ a proto přijímáme nulovou hypotézu (nelze odmítnout).

Lze tvrdit, že výsledky je možno vysvětlovat působením náhody a že mezi zkoumanými jevy nemusí být významný vztah.

¹¹⁷ Hladina významnosti je 0,05 (5%)

Závěr: Hypotéza H_1 *Učitelé psychologie ve své výuce využívají učebnice aktivně*, se nám nepotvrdila. Tzn., že učitelé při výuce psychologie nevyužívají učebnice aktivně.

9.3.2 Testování hypotézy H_2

H_2 - Mezi požadavky učitelů a požadavky pedagogické vědy na učebnice psychologie existuje shodný vztah.

Cílem je zjistit, zda existuje vztah mezi požadavky učitelů a požadavky pedagogické vědy na učebnice psychologie.

H_0 - Mezi požadavky učitelů a požadavky pedagogické vědy na učebnice psychologie neexistuje statisticky významná závislost.

H_A - Mezi požadavky učitelů a požadavky pedagogické vědy na učebnice psychologie existuje statisticky významná závislost.

Tabulka 22: Vztah mezi požadavky dle pedagogické vědy a požadavky dle učitelů psychologie

	Pozorovaná četnost	Očekávaná četnost
Souhlasí	52	26
nesouhlasí	0	26
Celkem Σ	52	52

Tabulka 23: Výsledky statistického ověření hypotézy H_2

Stupeň volnosti	Kritická hodnota	Chí-kvadrát
1	3,841	5,2

Vypočítaná hodnota testového kritéria $\chi^2 = 5,2$ je větší než kritická hodnota $\chi^2_{0,05}(1) = 3,841$ a proto odmítáme nulovou hypotézu. Přejímáme hypotézu alternativní.

Závěr: Lze tvrdit, že mezi požadavky učitelů a požadavky pedagogické vědy na učebnice psychologie existuje statisticky významná závislost. Tzn., že názory učitelů psychologie se shodují s požadavky na učebnice stanovené pedagogickou vědou.

9.3.3 Testování hypotézy H_3

H_3 - Učitelé s větší délkou pedagogické praxe mají jasněji vymezeny požadavky na učebnice než učitelé s kratší délkou pedagogické praxe.

Cílem je zjistit vztah mezi délkou pedagogické praxe a požadavky na učebnice psychologie. Zda zkušení učitelé (učitelé experti) mají jasněji vymezeny požadavky na učebnice psychologie než učitelé začátečníci.

Pro ověření následující hypotézy byl použit test nezávislosti chí-kvadrát pro kontingenční tabulku na hladině významnosti 0,01.

H_0 - Mezi délkou pedagogické praxe a jasným vymezením požadavků na učebnice není statisticky významná závislost.

H_A - Mezi délkou pedagogické praxe a jasným vymezením požadavků na učebnice je statisticky významná závislost.

Tabulka 24: vymezení požadavků na učebnice a délka pedagogické praxe

	Učitelé začátečníci	Učitelé experti	Σ
Jasně vymezené požadavky na uč.	4	25	29
Nevymezené požadavky na uč.	1	14	15
Nepamatují se	3	5	8
Celkem Σ	8	44	52

Testové kritérium $x^2 = 3,944$

Tabulka 25: Výsledky statistického ověřování hypotézy H_3

Stupeň volnosti	Kritická hodnota	Chí-kvadrát
2	5,991	3,944

Vypočítaná hodnota testového kritéria $x^2 = 3,944$ je menší než kritická hodnota $x^2_{0,05}(2) = 5,991$ a proto přijímáme nulovou hypotézu (nelze odmítnout).

Závěr: Délka pedagogické praxe významně neovlivňuje jasné vymezení požadavků na učebnice psychologie.

10 SHRNUTÍ VÝZKUMU A DISKUZE K VÝSLEDKŮM VÝZKUMNÉHO ŠTŘENÍ

Jako téma diplomové práce jsme si zvolili problematiku stanovení současných požadavků na učebnice psychologie pro střední zdravotnické školy. Námí zvolené téma považujeme za aktuální, neboť na českém trhu existuje mnoho učebnic psychologie pro SZŠ. Ovšem zvolit pouze jednu učebnici, která by vyhovovala všem požadavkům kladenými učiteli psychologie, se jeví jako nelehký úkol.

Hlavním cílem diplomové práce bylo zjistit, jaké jsou současné požadavky na učebnice psychologie pro střední zdravotnické školy. Zkoumali jsme, zda existuje shodný vztah mezi požadavky, které stanovují současní autoři, zabývající se problematikou tvorby učebnic či jiných edukačních textů a požadavky, které kladou učitelé psychologie vyučující zmíněný předmět na SZŠ. Dále jsme zkoumali, zda existuje vztah mezi vymezením jasných požadavků na učebnice psychologie a délkou pedagogické praxe a také zda učitelé psychologie využívají učebnici ve své výuce aktivně. Dílčími cíli bylo zjistit, jaké požadavky mají učitelé psychologie SZŠ na učebnice používané v předmětu psychologie? Jak se jejich požadavky liší od požadavků, které definuje pedagogická věda? Jak se mění požadavky učitelů psychologie na učebnice vlivem délky pedagogické praxe? A jak učitelé pracují s učebnicí ve výuce psychologie.

V hypotéze H_1 jsme ověřovali, zda učitelé psychologie využívají učebnici ve své výuce aktivně. Pod pojmem aktivně jsme měli na mysli, zda s učebnicí pracují i žáci, zda si žáci z učebnice dělají výpisky nebo zda žáci plní úkoly, které jsou v učebnici stanoveny. Na základě testování hypotézy, která se nám nepotvrdila, můžeme tvrdit, že učitelé psychologie nevyužívají ve své výuce učebnice aktivně. Ve výzkumu uvedlo 17 učitelů, že ve výuce psychologie učebnici využívají, 14 učitelů uvedlo, že učebnici při výuce nevyužívají a 21 učitelů uvedlo, že učebnici využívají jen někdy (viz tabulka 24 str. 97). Pro ověření této hypotézy jsme stanovili dotazníkovou položku č. 10 „*Využíváte učebnici ve výuce psychologie aktivně? (Pracují s učebnicí i žáci? Plníte úkoly z učebnice nebo si z ní žáci dělají zápisky?)*“. Při zpracování výsledků (tabulka 15, str. 89) jsme pozorovali jistý nesoulad s výsledky zjištěnými v jiných otázkách. Při porovnání výsledků s dotazníkovou položkou č. 25 (tabulka 10, str. 85) jsme zjistili,

že 16 respondentů uvedlo, že ve výuce psychologie nevyužívají žádnou učebnici psychologie, kdežto v tabulce 16 uvedlo jen 14 učitelů, že učebnici nevyužívají v hodinách psychologie. Jednou z příčin rozdílných výsledků může být nepozornost učitelů při vyplňování dotazníku.

Většina výzkumů zabývajících se využitím učebnic ve výuce se zaměřuje na základní školy, kde se učebnice využívají více než na školách středních. Jmenujme výzkumy např. *Uplatnění didaktických prostředků a medií ve výuce fyziky (se zvláštním zřetelem k učebnicím)* - Tomáš Janík¹¹⁸ nebo výzkum *Role a užívání učebnic jako výzkumný problém* - Zuzana Sikorová.¹¹⁹

Ve výzkumu Sikorová¹²⁰ uvádí: „Máme dosud jen málo poznatků o tom, k jakým konkrétním činnostem užívají učitelé učebnice ve výuce a ještě méně o tom, jak s nimi pracují žáci.“ Dále zdůrazňuje, že využití učebnice záleží na koncepci výuky, ze které vyplývá její role.

Jednou z možností proč učitelé psychologie nevyužívají učebnice psychologie ve své výuce aktivně je, že si učitelé psychologie vytvářejí vlastní powerpointové prezentace, které používají při výuce. Toto tvrzení uvedli, respondenti v dotazníkovém šetření (tabulka 10, str. 85), kde měli možnost vyjádřit své důvody, proč učebnice psychologie ve výuce nevyužívají.

Již v teoretické části práce (kapitola 3) jsme se zmínili, že učitelé využívají učebnici spíše při plánování výuky. Na tuto skutečnost upozornili i Knecht a Najvarová¹²¹ ve svém výzkumu.

Ve výzkumném šetření jsme v dotazníkové položce č. 23 zjišťovali, jaké učebnice využívají učitelé psychologie ve své výuce. Nejčastěji volenou učebnicí byla učebnice psychologie od autorek Kelnarová a Matějková. Didaktická vybavenost této učebnice je dle evaluace Zádrapové¹²² 44,44%. Druhou nejčastěji volenou učebnicí

¹¹⁸ JANÍK, Tomáš, et al. Uplatnění didaktických prostředků a medií ve výuce fyziky (se zvláštním zřetelem k učebnicím). *Hodnocení učebnic*. Brno: Paido, 2007, 82-97.

¹¹⁹ SIKOROVÁ, Zuzana. Role a užívání učebnic jako výzkumný problém. *KNECHT, P.; JANÍK, T. a kol. Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008, 53-63.

¹²⁰ Tamtéž.

¹²¹ KNECHT, Petr a kol. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008, s. 12. Pedagogický výzkum v teorii a praxi; sv. 11. ISBN 978-80-7315-174-4.

¹²² ZÁDRAPOVÁ, Jana. *Evaluace učebnic psychologie pro střední zdravotnické školy*. Olomouc, 2011. diplomová práce (Mgr.). UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI. Pedagogická fakulta

psychologie, byla učebnice: Psychologie pro sociální činnost od Kopecké¹²³. Častou odpovědí učitelů psychologie bylo, že nelze používat jen jednu učebnici pro výuku psychologie. (tabulka 8) Učitelé uváděli, že je nutné obsah učebnice doplňovat o informace z dalších zdrojů.

Uvedené tvrzení koresponduje s dotazníkovou položkou č. 32, kde jsme se učitelů psychologie ptali, zda učebnice psychologie slouží jako hlavní zdroj informací pro výuku. Více jak polovina učitelů uvedla odpověď „ne“ (tabulka 17), tedy že učebnice psychologie neslouží jako hlavní zdroj informací pro výuku a že je tedy nutné informace doplňovat z dalších zdrojů např. z internetu.

Jednou z nezávisle proměnných, které jsme ve výzkumném šetření sledovali, byly požadavky dle pedagogické vědy. Tyto požadavky jsme stanovili na základě studia odborné literatury (viz. kapitola 2). V současné době nejsou jasně definovány, jaké požadavky by měla splňovat učebnice psychologie. Proto jsme vycházeli z publikace Průcha¹²⁴ Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média, kde se autor zabývá tvorbou učebnic a také procesem vzniku učebnice.

Ve výzkumném šetření jsme v hypotéze H₂ ověřovali, zda existuje vztah mezi požadavky, které stanovuje pedagogická věda (současní autoři zabývající se problematikou stanovení požadavků a tvorbou učebnic) a požadavky dle učitelů psychologie, kteří vyučují předmět psychologie na střední zdravotnické škole. Na základě výsledků testování této hypotézy můžeme tvrdit, že je prokázána statisticky významná závislost mezi těmito dvěma sledovanými jevy (tabulka 23, str. 96). Můžeme tedy tvrdit, že učitelé psychologie mají shodné názory s požadavky pro učebnice, které stanovuje pedagogická věda. Jedním z důvodů může být i to, že požadavky, které jsme uvedli, jsou obecné a v podstatě by je měla splňovat každá učebnice.

Ve výzkumném šetření jsme zjistili, že největší váhu má po učitele psychologie požadavek, že učebnice psychologie by měla rozvíjet myšlení žáků. Tento požadavek může být naplněn, zapojíme-li do textu např. problémové úlohy, kdy žáci musí vytvářet

¹²³ KOPECKÁ, Ilona. *Psychologie: učebnice pro obor sociální činnost*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011- . sv. ISBN 978-80-247-3875-8.

¹²⁴ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýza edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998, s. 111. ISBN 80-85931-49-4.

postup, který vede k dosažení cíle, tedy k vyřešení problému. Nejmenší váhu pro učitele psychologie má pak požadavek na návaznost učiva a na doprovodné materiály. (tabulka 4, str. 77)

Na problematiku hodnocení učebnic ze strany učitelů a zjišťování hlavních kritérií výběru jednotlivých učebnic se v našich podmínkách zaměřuje několik výzkumů. Např. Bielková¹²⁵ zjišťovala kritické připomínky učitelů k učebnicím dějepisu. Učitelům nevyhovuje pojmová předimenzovanost, složitá kompozice textu, absence komunikativního přístupu a přílišná podrobnost faktů. Sikorová¹²⁶ zkoumala jednotlivá kritéria pro výběr učebnic učiteli. Pro učitele 2. stupně základních škol je nejdůležitější dostatek cvičení a otázek a rozmanitost textů a cvičení, nejméně důležitá je cenová dostupnost a grafické komponenty. Hodnocením učebnic dějepisu ze strany učitelů se podrobně zabývala Hudecová¹²⁷. Zkoumala, jaké učebnice jsou ve vyučování dějepisu využívány, proč učitelé volí určitou učebnici a jak učitelé učebnici hodnotí. V závěrech mimo jiné uvádí, že učitelé u učebnic dějepisu kritizují především složitý a současně málo srozumitelný text a vazbu učebnice, kriticky se také staví k otázkám a úkolům.

Můžeme tvrdit, že učitelé volí své požadavky na učebnice s ohledem na vyučovaný předmět. Např. požadavek na propojení teorie s praxí se učitelům psychologie jeví jako důležitý ovšem učitelům dějepisu či zeměpisu může připadat zbytečný.

Další z nezávisle proměnných, které jsme sledovali, byla délka pedagogické praxe učitelů. Průměrná délka pedagogické praxe našeho výzkumného vzorku byla 17 let. Je to doba, která vyučujícího charakterizuje, dle Švaříčkova dělení, na učitele experta. V našem souboru respondentů bylo 8 (15%) učitelů s délkou pedagogické praxe 1 – 9 let a 44 (85%) učitelů s délkou pedagogické praxe 10 let a více (tabulka 2, str. 52).

Ve výzkumném šetření jsme v hypotéze H₃ sledovali souvislost mezi délkou pedagogické praxe a jasným vymezením požadavků na učebnice psychologie.

¹²⁵ BIELKOVÁ, S. Hodnotenie učebnic dejepisu pre 5. a 6. ročník základnej školy. *Technológia vzdelávania*. 1993, roč. 1, č. 2., s. 8-9.

¹²⁶ SIKOROVÁ, Z. Jak vybírat učebnice. *Komenský*. 2002, roč. 126, č. 5/6, s. 100-103.

¹²⁷ HUDECOVÁ, D. Jak učitelé využívají a hodnotí učebnice dějepisu. *Pedagogika*. 2001, roč. 1, s. 327-335.

Na základě výsledků testování této hypotézy jsme dospěli k závěru, že neexistuje statisticky významná závislost mezi tím, zda učitelé s přibývajícím léty své pedagogické praxe mají jasněji vymezeny požadavky na učebnice psychologie, než učitelé začátečníci (tabulka 25, str. 97). Pro ověření této hypotézy jsme v dotazníkovém šetření stanovily položky č. 28 (tabulka 13, str. 87) a 29 (tabulka 14, str. 88).

Výsledek hypotézy H₃ potvrzuje ve svém výzkumu i Sikorová¹²⁸, která zjistila, že se výrazně nemění preference učitelů při výběru učebnic vlivem délky pedagogické praxe či stupněm nebo typem školy. Závěry výzkumu ukazují, že se učitelé při výběru učebnic často spoléhají na doložku ministerstva školství.

¹²⁸ SIKOROVÁ, Zuzana. *Výběr učebnic na základních a středních školách*. V Ostravě: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2004. 150 s. ISBN 80-7042-373-0

11 VÝSTUPY DIPLOMOVÉ PRÁCE

Diplomová práce je zaměřena na stanovení požadavků pro učebnice psychologie používané ve výuce psychologie na střední zdravotnické škole. Hlavním cílem práce bylo stanovit požadavky na učebnice psychologie pro Střední zdravotnické školy. Požadavky jsme určili za pomoci námi zvolených kategorií. Požadavky na učebnice psychologie jsme předložili učitelům psychologie na středních zdravotnických školách a za pomoci dotazníkového šetření jsme zjistili názory učitelů na dané požadavky. Mimo jiné jsme se snažili zjistit, zda požadavky učitelů na učebnice psychologie jsou odvislé od délky jejich pedagogické praxe.

Zpracováním tohoto tématu jsme se obohatili o spoustu nových informací teoretického i praktického charakteru.

Hlavní přínos práce vidíme v tom, že nám pomůže jasně vymezit, jaké požadavky mají učitelé psychologie na učebnice psychologie. Budoucí autoři učebnic psychologie by pak mohli v praxi na základě této práce vytvořit učebnici, která by splňovala požadavky dle učitelů psychologie.

Práce může být dále rozpracována nebo sloužit jako podklad pro další empirická šetření v oblasti vymezení požadavků na učebnice psychologie.

Jednou z dalších možností využití této práce bude možnost publikovat ji v odborných pedagogických časopisech.

ZÁVĚR

Hlavním cílem diplomové práce bylo zjistit, jaké jsou současné požadavky na učebnice psychologie pro střední zdravotnické školy. Zkoumali jsme, zda existuje shodný vztah mezi požadavky, které stanovují současní autoři, zabývající se problematikou tvorby učebnic či jiných edukačních textů a požadavky, které kladou učitelé psychologie vyučující zmíněný předmět na střední zdravotnické škole. Dále jsme zkoumali, zda existuje vztah mezi vymezením jasných požadavků na učebnice psychologie a délkou pedagogické praxe a také zda učitelé psychologie využívají učebnici ve své výuce aktivně. Dílčími cíli bylo zjistit, jaké požadavky mají učitelé psychologie SZŠ na učebnice používané v předmětu psychologie? Jak se jejich požadavky liší od požadavků, které definuje pedagogická věda? Jak se mění požadavky učitelů psychologie na učebnice vlivem délky pedagogické praxe? A jak učitelé pracují s učebnicí ve výuce psychologie.

V rámci zkoumaného tématu byly formulovány čtyři výzkumné problémy.

- *Jaké jsou současné požadavky na učebnice psychologie pro SZŠ dle pedagogické vědy?*

Současné požadavky na učebnice psychologie jsme formulovali v kapitole 2, kde jsme vycházeli z poznatků současných autorů, zabývajících se hodnocením a tvorbou učebnic. Vycházeli jsme zejména z autorů Průchy¹²⁹, Knechta¹³⁰ a z publikace Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu. Stanovené požadavky jsou v obecné rovině.

- *Jaké jsou současné požadavky na učebnice psychologie pro SZŠ dle názoru učitelů vyučující předmět psychologie na SZŠ?*

Současné požadavky na učebnice psychologie dle názoru učitelů vyučující předmět psychologie na SZŠ jsme zjišťovali ve výzkumném šetření. Zvolenou výzkumnou metodou byl dotazník. Učitelům psychologie jsme za pomoci dotazníku předložili požadavky, které stanovuje pedagogická věda (viz. kapitola 2) a zjišťovali jsme jejich názory. Na základě informací z dotazníkového šetření jsme zjistili názory

¹²⁹ Učebnice: teorie a analýza edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky. Brno: Paido, 1998, s. 80. ISBN 80-85931-49-4.

¹³⁰ KNECHT, Petr a kol. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008. 196 s. Pedagogický výzkum v teorii a praxi; sv. 11. ISBN 978-80-7315-174-4.

učitelů na požadavky, jež stanovuje pedagogická věda (tabulka 4, str. 77). Nejvyšší míra souhlasu byla s požadavkem, že by učebnice psychologie měla rozvíjet myšlení žáků. Naopak nejnižší míra souhlasu byla s požadavkem, dle kterého by učebnice psychologie měla mít doprovodné materiály (metodické příručky, CD, DVD).

- *Existuje vztah mezi požadavky na učebnice dle pedagogické vědy a požadavky, které definují samotní učitelé psychologie?*

Zda existuje vztah, mezi požadavky na učebnice dle pedagogické vědy a požadavky, které definují samotní učitelé psychologie, jsme zkoumali při ověřování hypotézy H₂. Na základě výsledků testování této hypotézy můžeme tvrdit, že je prokázána statisticky významná závislost mezi těmito dvěma sledovanými jevy (tabulka 23, str. 96). Můžeme tedy tvrdit, že učitelé psychologie souhlasí s požadavky na učebnice psychologie, které vymezuje pedagogická věda.

- *Existuje vztah mezi délkou pedagogické praxe učitelů psychologie a požadavky učitelů na učebnice psychologie pro SZŠ?*

Pro ověření zda existuje vztah mezi délkou pedagogické praxe a požadavky učitelů na učebnice psychologie jsme použili hypotézu H₃. Na základě výsledků testování této hypotézy jsme dospěli k závěru, že neexistuje statisticky významná závislost mezi tím, zda učitelé s přibývajícím věkem své pedagogické praxe mají jasněji vymezeny požadavky na učebnice psychologie, než učitelé začátečníci (tabulka 25, str. 97).

Díličními cíli diplomové práce bylo zjistit:

- *Jaké požadavky mají učitelé psychologie SZŠ na učebnice používané v předmětu psychologie?*

Jaké jsou požadavky učitelů psychologie na učebnice psychologie, jsme zkoumali ve vztahu k požadavkům na učebnice, které stanovuje pedagogická věda. Na tuto otázku nám daly odpověď dotazníkové položky 4 – 19. Přehled výsledků je uveden v tabulce 4 (str. 77).

- *Jak se jejich požadavky liší od požadavků, které definuje pedagogická věda?*

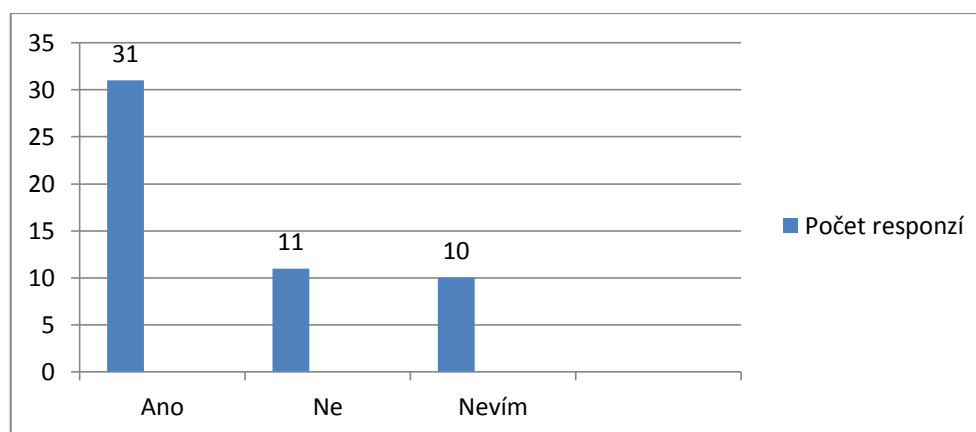
Ve výzkumném šetření jsme zjistili, že požadavky pro učebnice psychologie se dle učitelů psychologie výrazně neliší. Za pomoci statistického ověřování hypotézy H₂ jsme dospěli k závěru, že učitelé psychologie souhlasí s požadavky na učebnice psychologie, které vymezuje pedagogická věda.

- *Mění se požadavky učitelů psychologie na učebnice vlivem délky pedagogické praxe?*

Na tuto otázku nám odpověděla dotazníková položka č. 29, která zjišťovala následující: „Změnil se Váš názor na požadavky na učebnice psychologie vlivem délky Vaší pedagogické praxe?“

Následující tabulka 26 uvádí výsledky, jež uvedli respondenti

Tabulka 26: Vliv délky pedagogické praxe na požadavky na učebnice psychologie

Z tabulky 26 je patrné, že více než polovina učitelů psychologie uvedla, že délka jejich pedagogické praxe ovlivnila, jejich názory na požadavky pro učebnice psychologie. Ačkoliv při statistickém ověřování hypotézy H₃, jsme dospěli k závěru, že mezi délkou pedagogické praxe a vymezením požadavků na učebnice psychologie není žádná statisticky významná souvislost.

- *Jak učitelé pracují s učebnicí ve výuce psychologie?*

Odpověď na tuto otázku nám daly dotazníkové položky 30, 31, 32, 33.

Ptáme-li se „*Jak učitelé pracují s učebnicí psychologie ve výuce?*“ máme na mysli, zda učebnici psychologie využívají aktivně. Pod pojmem aktivně jsme měli na mysli, zda s učebnicí pracují i žáci, zda si žáci z učebnice dělají výpisky nebo zda žáci plní úkoly, které jsou v učebnici stanoveny. Na základě testování hypotézy, která se

nám nepotvrdila, můžeme tvrdit, že učitelé psychologie nevyužívají ve své výuce učebnice aktivně. Ve výzkumu uvedlo 17 učitelů, že ve výuce psychologie učebnici využívají, 14 učitelů uvedlo, že učebnici při výuce nevyužívají a 21 učitelů uvedlo, že učebnici využívají jen někdy (viz tabulka 24 str. 97).

Dále jsme zjišťovali, jak často učitelé psychologie využívají učebnici ve výuce a jaké je její nejběžnější využití. Ve výzkumném šetření jsme zjistili, že učitelé psychologie využívají učebnici ve výuce psychologie spíše jen občas (tabulka 16, str. 90). Dále jsme zjistili, že učitelé psychologie doplňují obsah učebnice o další materiály z jiných zdrojů. (tabulka 18, str. 92). Výsledky potvrzují i zjištění z tabulky 17 (str. 91), kde učitelé uváděli, že jim učebnice psychologie neslouží jako hlavní zdroj informací pro výuku. Učitelé psychologie pak nezbytné informace pro výuku doplňují z jiných zdrojů.

Diplomová práce byla rozdělena na část teoretickou a na část empirickou. Teoretickou i empirickou část práce dále dělíme dle kapitol, které na sebe logicky navazují. Abychom splnili cíl práce, vymezili jsme si dílčí cíle pro teoretickou i praktickou část diplomové práce. V teoretické části práce, jsme se v kapitole 1 zabývali aktuálností řešené problematiky. V kapitole 2 jsme se zabývali stanovením požadavků na učebnice v obecné rovině dle současných poznatků pedagogické vědy, čímž jsme splnili dílčí cíl 1. Třetí kapitola se zabývá stanovením požadavků na učebnice z hlediska učitele. Za pomoci studia odborné literatury jsme stanovili předpoklad požadavků na učebnice psychologie z hlediska učitelů, čímž jsme splnili dílčí cíl 2. Dále se v kapitole věnujeme délce pedagogické praxe učitele. Čtvrtá kapitola pojednává o požadavcích na učebnice v rovině žáků, kde jsme se opřeli o již provedená výzkumná šetření. Následující pátá kapitola vymezuje požadavky na učebnice v rovině kurikula. Šestá kapitola se zabývá kurikulem psychologického vzdělání, čímž jsme splnili dílčí cíl 3.

Empirická část diplomové práce je zaměřena na analýzu získaných dat v průběhu výzkumného šetření a na ověřování hypotéz. Výsledky výzkumného šetření jsou uvedeny v kapitole 10.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

MONOGRAFIE

1. GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2., rozš. české vyd. Brno: Paido, 2010. 261 s. ISBN 978-80-7315-185-0.
2. HARMER, J. *How to Teach English*. Harlow: Longman, 2007. ISBN 978-1405853095. 288 s.
3. HOMOLA, Miloslav a TRPIŠOVSKÁ, Dobromila. *Úvod do didaktiky psychologie*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1989. 45 s.
4. CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007. 265 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-1369-4.
5. JANÍK, Tomáš, et al. Uplatnění didaktických prostředků a médií ve výuce fyziky (se zvláštním zřetelem k učebnicím). *Hodnocení učebnic*. Brno: Paido, 2007, 82-97.
6. KALHOUS, Z., OBST, O. a kol. *Školní didaktika*. 1. vydání. Praha: Portál, 2002. 447s. ISBN 80-7178-253-X
7. KNECHT, Petr a kol. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008. 196 s. Pedagogický výzkum v teorii a praxi; sv. 11. ISBN 978-80-7315-174-4.
8. KOSÍKOVÁ, Věra. *Psychologie ve vzdělávání a její psychodidaktické aspekty*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. 265 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-2433-1
9. LEPIL, Oldřich. *Teorie a praxe tvorby výukových materiálů*. první. Olomouc, 2010. ISBN 978-80-244-2489-7.
10. MAŇÁK, Josef, ed. a KLAPKO, Dušan, ed. *Učebnice pod lupou*. Brno: Paido, 2006. 123 s. Pedagogický výzkum v teorii a praxi; sv. 4. ISBN 80-7315-124-3.
11. MAŇÁK, Josef. Paridův soud aneb komu zlaté jablko. In *Učebnice pod lupou*. Brno: Paido, 2006. 123 s. Pedagogický výzkum v teorii a praxi; sv. 4. ISBN 80-7315-124-3.
12. MARTINKOVÁ, V. Učebnice a měnící se kurikulum. In *Sborník z konference Kurikulum a učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: MU, 2008.
13. MIKK, Jaan. Teorie učebnic. Učebnice: budoucnost národa. In MAŇÁK, KNECHT. *Hodnocení učebnic*. Paido. 2007.

14. NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie osobnosti*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Academia, 2009. 620 s. ISBN 978-80-200-1680-5.
15. PEACOCK, A.; GATES, S. Newly qualified primary teacher's perceptions of the role of text
16. material in teaching science. *Research in Science and Technological Education*, 2000, roč.18, č. 2, s. 155–171.
17. PODROUŽEK, Ladislav. *Integrovaná tematická výuka na základní škole v teorii a praxi*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2002. 96 s. ISBN 80-7238-157-1.
18. PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 4., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2009. 481 s. ISBN 978-80-7367-503-5.
19. PRŮCHA, Jan, ed. *Pedagogická encyklopedie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009. 935 s. ISBN 978-80-7367-546-2.
20. PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýza edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998. 148 s. ISBN 80-85931-49-4.
21. PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003. 322 s. ISBN 80-7178-772-8.
22. PRŮCHA Jan. *Metody hodnocení učebnic. Tvorba učebnic, seš. 5*. Praha, SPN 1984.
23. ROZSYPALOVÁ, Marie. *Metodické postupy ve vyučování psychologie na středních zdravotnických školách*. 1. vyd. Brno: Institut pro další vzdělávání stř. zdravot. pracovníků, 1987. 130 s. Učební texty pro stř. zdravot. školy.
24. SIKOROVÁ, Zuzana. *Hodnocení a výběr učebnic v praxi*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2007. 71 s. ISBN 978-80-7368-412-9.
25. SIKOROVÁ, Zuzana. *Výběr učebnic na základních a středních školách*. V Ostravě: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2004. 150 s. ISBN 80-7042-373-0.
26. SIKOROVÁ, Z. Výběr učiva a zpracování učiva učitelem ve výuce českého jazyka na základní škole. In *Výzkum školy a učitele*. 10. výroční mezinárodní konference ČAPV. Praha: ČAPV, 2002.
27. SIKOROVÁ, Z. Návrh seznamu hodnotících kritérií pro učebnice základních a středních škol. In MAŇÁK, KNECHT. *Hodnocení učebnic*. Brno: Paido, 2007. 141 s. Pedagogický výzkum v teorii a praxi; sv. 7. ISBN 978-80-7315-148-5.

28. SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. 2. vydání. Praha: Grada Publishing, 2007. 322s. ISBN 978-80-247-1821-7.
29. STEIN, G. *Schulbuchwissen, Politik und Padagogik*. Kastellaun : Alois Henn Verlag, 1977.
30. ŠKRABÁNKOVÁ, Jana. *Strukturální zobrazení oborových kompetencí v přírodovědných disciplínách = The structural scheme of professional competences in natural science branches*. Brno: MSD, 2009. 186 s. ISBN 978-80-7392-101-9.
31. VAŠUTOVÁ, Jaroslava. *Být učitelem: co by měl učitel vědět o své profesi*. 2., přeprac. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2007. 76 s. ISBN 978-80-7290-325-2.
32. VAŠUTOVÁ, J. Kvalifikační předpoklady pro nové role učitelů. In *Učitelé jako profesní skupina, jejich vzdělávání a podpůrný systém*. Sborník z celostátní konference. 1. díl. Praha: PDF UK, 2001, s. 32-41. ISBN 80-7290-059-5.
33. VÍZDAL, František. *Didaktika psychologie: Určeno pro posl. fak. filozof. Díl 1*. 1. vyd. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1987. 134 s.

ČASOPISY

34. BENEŠ Pavel, et al. Hodnocení obtížnosti textu středoškolských učebnic. *Pedagogická orientace*. Praha: Česká pedagogická společnost, 2008, roč. 18, č. 4. ISSN 1211-4669.
35. BIELKOVÁ, S. Hodnotenie učebnic dejepisu pre 5. a 6. ročník základnej školy. *Technológia vzdelávania*. 1993, roč. 1, č. 2., s. 8-9.
36. GREGER, D. Obtížnost textů učebnic českého jazyka pro 2. ročník ZŠ. *Pedagogická orientace*, 1999, č. 2, s. 96–99.
37. GREGER, D. Proces schvalování učebnic v historickosrovnávací perspektivě. *Pedagogická orientace* 2005, č. 3, s. 112–117. ISSN 1211-4669.
38. HUDECOVÁ, D. Jak učitelé využívají a hodnotí učebnice dějepisu. *Pedagogika*. 2001, roč. 1, s. 327-335.
39. KNECHT, P. Co je dnes obsahem vzdělávání? *Pedagogická orientace* 2009, roč. 19, č. 2, s. 120-127. ISSN 1211-4669
40. KNECHT, Petr. Didaktická transformace aneb od „didaktického zjednodušení“ k „didaktické rekonstrukci“. *Orbis Scholae*. Praha: Univerzita Karlova v Praze –

- Pedagogická fakulta, Centrum základního výzkumu školního vzdělávání M. D. Rettigové 4, 2007, roč. 2007, č. 1. ISSN 1802-4637.
41. PLUSKAL, M. Zdokonalení metody pro měření obtížnosti didaktických textů. *Pedagogika*, 1996, roč. 46, č. 1, s. 62-76.
42. SIKOROVÁ, Z. Jak vybírat učebnice. *Komenský*. 2002, roč. 126, č. 5/6, s. 100-103.

INTERNETOVÉ ZDROJE

43. ANDRŠOVÁ, Alena. Aktuální otázky didaktiky psychologie. Praha, 2007. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/download/150017468>. Rigorózní práce. Univerzita Karlova v Praze. Vedoucí práce Ilona Gillernová.
44. HENRYOVÁ, Martha A. *Differentiating the Expert and Experienced Teacher*: In ŠVARŤÍČEK Roman. *Životní historie učitele experta*. 2007. Dostupné z: http://www.utb.cz/file/35678_1_1/. Disertační práce. Filozofická fakulta, Masarykova Univerzita Brno.
45. LOVEČEK, Aleš a Miroslav ČADÍLEK. Didaktika odborných předmětů. [online]. 2005 [cit. 2015-03-23]. Dostupné z: <http://boss.ped.muni.cz/vyuka/material/puvodni/skripta/dop/didodbpr.pdf>
46. MARTINKOVÁ, Věra. Role učebnice ve výchově a osobnostním rozvoji dětí a mládeže. In: [online]. 11. konference ČAPV, 2003 [cit. 2015-03-31]. Dostupné z: http://www.ped.muni.cz/capv11/4sekce/4_capv_martinkova.pdf
47. RVP pro střední odborné vzdělávání. *Národní ústav pro vzdělávání* [online]. [cit. 2015-01-15]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/cinnosti/kurikulum-vseobecne-a-odborne-vzdelavani-a-evaluace/ramcove-vzdelavaci-programy/rvp-os>
48. RVP pro obor zdravotnický asistent 53-41- M/01. Dostupné z: <http://zpd.nuov.cz/RVP/ML/RVP%205341M01%20Zdravotnicky%20asistent.pdf>
49. SOKOLOVÁ, Lenka a Miroslava LEMEŠOVÁ. *Psychológia (v) škole* [online]. 2013 [cit. 2015-04-02]. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie. ISBN 978-80-223-3483-9. Dostupné z: https://www.fedu.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/KPP_Sokolova/zbornik_PSYCHOLOGIA_V_SKOLE.pdf

50. STŘEDNÍ ZDRAVOTNICKÁ ŠKOLA KROMĚŘÍŽ. *Školní vzdělávací program* [on-line]. 1.9.2010, 387 s. [cit. 26.1.2015]. Dostupné z: <http://szskm.cz/sites/default/files/prilohy/skolni-vzdelavaci-programy/SVP-ZA-DFV.pdf>
51. ŠVAŘÍČEK, Roman. *Životní historie učitele experta*. 2007. Dostupné z: http://www.utb.cz/file/35678_1_1/. Disertační práce. Filozofická fakulta, Masarykova Univerita Brno.
52. VAŠUTOVÁ, Maria a Anna SCHNEIDEROVÁ. Didaktické a psychologické aspekty výuky psychologie na středních školách. *Katedra psychologie, Filozofická Fakulta Ostravské univerzity v Ostravě* [online]. 2013 [cit. 2015-03-04]. Dostupné z: http://psychkont.osu.cz/fulltext/2013/Vasutova,Schneiderova_2013_1.pdf
53. ZÁDRAPOVÁ, Jana. *Evaluace učebnic psychologie pro střední zdravotnické školy*. Olomouc, 2011. diplomová práce (Mgr.). UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI. Pedagogická fakulta
54. Zákon 96/2004 sb. o podmínkách získávání a uznávání způsobilosti k výkonu nelékařských zdravotnických povolání a k výkonu činností souvisejících s poskytováním zdravotní péče. [online]. [cit. 2015-01-30]. Dostupné z: http://www.clk.cz/oldweb/zakpred/zakon_96-2004-1.html

PŘEHLED TABULEK

Tabulka 1: Nezávisle a závisle proměnné ve výzkumném šetření	51
Tabulka 2: Délka pedagogické praxe respondentů	53
Tabulka 3: Likertova škála použita v dotazníkovém šetření.....	62
Tabulka 4: Přehled výsledků škálových položek 4 - 19	75
Tabulka 5: Nejdůležitější požadavky na učebnice psychologie dle učitelů psychologie	77
Tabulka 6: Nejméně důležité požadavky na učebnice psychologie dle učitelů .	79
Tabulka 7: Jiný, důležitý požadavek pro učebnice psychologie	81
Tabulka 8: Učebnice, které učitelé využívají při výuce psychologie na SZŠ.....	82
Tabulka 9: Spokojenost učitelů psychologie s učebnicí psychologie využívanou při výuce.	83
Tabulka 10: Práce s učebnicí ve výuce psychologie na SZŠ	84
Tabulka 11: Spokojenost se současnou nabídkou učebnic psychologie pro SZŠ	86
Tabulka 12: Učebnice psychologie, která splňuje požadavky dle učitelů	86
Tabulka 13: Jasně vymezené požadavky na učebnice psychologie v začátcích pedagogické praxe učitelů	87
Tabulka 14: Vliv délky pedagogické praxe na požadavky na učebnice psychologie	88
Tabulka 15: Aktivní užívání učebnice psychologie ve výuce psychologie	89
Tabulka 16: Četnost využití učebnice psychologie ve výuce	90
Tabulka 17: Učebnice jako zdroj informací pro výuku.....	91
Tabulka 18: Nejběžnější způsob užívání učebnice psychologie ve výuce	92
Tabulka 19: Návrh vytvoření multimediální učebnice psychologie	93
Tabulka 20: Četnost využívání učebnice aktivně.....	95
Tabulka 21: Výsledky statistického testování hypotézy H_1	95
Tabulka 22: Vztah mezi požadavky dle pedagogické vědy a požadavky dle učitelů psychologie.....	96
Tabulka 23: Výsledky statistického ověřování hypotézy H_2	96
Tabulka 24: vymezení požadavků na učebnice a délka pedagogické praxe	97
Tabulka 25: Výsledky statistického ověřování hypotézy H_3	97

Tabulka 26: Vliv délky pedagogické praxe na požadavky na učebnice psychologie	106

PŘEHLED OBRÁZKŮ A GRAFŮ

OBRÁZKY:

Obrázek 1: Herbartův trojúhelník, zdroj: Skalková, 2007 12

GRAFY:

Graf 1: Požadavek na soulad učebnice psychologie s kurikulárními dokumenty	63
Graf 2: Požadavek na soulad učebnice psychologie se standardem vzdělávání	63
Graf 3: Požadavek na logickou stavbu učebnice psychologie.....	64
Graf 4: Požadavek na přehlednost učebnice psychologie	65
Graf 5: Požadavek na srozumitelnost a přiměřenost učebnice	66
Graf 6: Požadavek na přiměřené užití odborných termínů v učebnici psychologie	66
Graf 7: Učebnice psychologie by měla mít odpovídající jazykovou kulturu vzhledem k věku žáků	67
Graf 8: Učebnice psychologie by měla obsahovat náměty pro společnou i samostatnou práci žáků.	68
Graf 9: Požadavek na obrazový materiál v učebnici psychologie.....	69
Graf 10: Učebnice psychologie by měla obsahovat poznámky a vysvětlivky k textu.....	69
Graf 11: Učebnice psychologie by měla obsahovat doprovodné materiály (metodické příručky, CD, DVD).....	70
Graf 12: Požadavek na návaznost učiva v učebnici psychologie.....	71
Graf 13: Požadavek na otázky a úkoly pro žáky	72
Graf 14: Požadavek na propojení teorie s praxí v učebnici psychologie	73
Graf 15: Učebnice psychologie by měla žáka stimulovat k učení a k práci.....	74
Graf 16: Učebnice psychologie by měla rozvíjet myšlení žáků	74
Graf 17: Přehled výsledků škálových položek 4 - 19.....	76
Graf 18: Nejdůležitější požadavky na učebnice psychologie dle učitelů.....	78
Graf 19: Nejméně důležité požadavky na učebnice psychologie dle učitelů.....	80

Graf 20: Spokojenost učitelů psychologie s učebnicí psychologie využívanou při výuce.....	84
Graf 21: Jasně vymezené požadavky na učebnice psychologie v začátcích pedagogické praxe učitelů.....	88
Graf 22: Vliv délky pedagogické praxe na požadavky na učebnice.....	89
Graf 23: Aktivní užívání učebnice psychologie ve výuce psychologie	90
Graf 24: Četnost využití učebnice psychologie ve výuce	91

SEZNAM ZKRATEK

MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
ČR	Česká republika
RVP	rámcový vzdělávací program
ŠVP	školní vzdělávací program
SZŠ	střední zdravotnická škola
SŠ	střední škola
apod.	a podobně
např.	na příklad
atd.	a tak dále
aj.	a jiné
A	absolutní četnost
R	relativní četnost
H_0	nulová hypotéza
H_A	alternativní hypotéza
viz.	lze vidět, z lat. videlicet
tzn.	to znamená

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha 1 Formulář pro posouzení učebnice podle stanovených kritérií.
- Příloha 2 Seznam učebnic psychologie využívaných na SZŠ.
- Příloha 3 Školní vzdělávací program, charakteristika učiva psychologie.
- Příloha 4 Seznam středních zdravotnických škol zapojených do výzkumného šetření.
- Příloha 5 Dotazník pro učitele středních zdravotnických škol.

Příloha 1 Formulář pro posouzení učebnice dle stanovených kritérií

Formulář pro posouzení učebnice dle stanovených kritérií

Údaje o učebnici a recenzentovi/recenzentce	
Název učebnice	
Autor/ka učebnice	
Nakladatelství	
Určeno pro rámcový vzdělávací program pro vzdělávání	
Vzdělávací oblast / vzdělávací obor / obsahový okruh / průřezové téma / předmět	
Cílová skupina (např. ročník)	
Jméno a příjmení recenzenta/recenzentky	

Kritérium	Hodnocení recenzentem /recenzentkou

1. Celkový soulad učebnice s obecnými a kurikulárními dokumenty a rámcovými vzdělávacími programy

Poznámka:

- 1) Platné kurikulární dokumenty a rámcové vzdělávací programy jsou zveřejněny na internetové stránce MŠMT (www.msmt.cz).
- 2) Učebnice musí být zcela v souladu s uvedenými dokumenty nebo principy (učebnice dokumentům nebo principům neodporuje), pokud je soulad jen částečný, označte stupeň NE.

Stupnice hodnocení Recenzent/recenzentka uvede hodnocení pro každé kritérium. Pokud některé kritérium není ohodnoceno stupněm Ano, je hodnocení konkrétně odůvodněno v části 8. Podmínkou udělení schvalovací doložky je stupeň Ano ve všech částech. Pokud text nebude upraven, doložka nebude udělena.	Ano – je v plném souladu (není v rozporu) Ne – není v souladu (je v rozporu) (označte křížkem)			
1.1. Soulad s Ústavou a zákony ČR (zejména rovnost pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství).	Ano	☐	Ne	☐
1.2. Soulad se vzdělávacími cíli a směřování k rozvoji klíčových kompetencí.	Ano	☐	Ne	☐
1.3. Soulad s očekávanými výstupy vzdělávacího oboru rámcového vzdělávacího programu (u průřezového tématu soulad s přínosem průřezového tématu k rozvoji osobnosti žáka).	Ano	☐	Ne	☐
1.4. Soulad s výchovou směřující k:				
a) toleranci (včetně schopnosti rozpoznat její meze) a k vytvoření plurality názorů (podložených vědeckým poznáním),	Ano	☐	Ne	☐
b) demokracii, k pozitivní hodnotové orientaci, k osobní odpovědnosti jedince,	Ano	☐	Ne	☐
c) uplatňování principu rovných příležitostí mužů a žen (učebnice neobsahuje stereotypní přístupy ve vztahu k pohlavím a vytváří předpoklady k rovnocennému formování obou pohlaví),	Ano	☐	Ne	☐
d) udržitelnému rozvoji života a k ochraně zdraví	Ano	☐	Ne	☐
e) porozumění textu, využití a kritickému vyhodnocení zdrojů informací a k obraně před manipulací.	Ano	☐	Ne	☐
1.5. Učebnice obsahuje jen objektivní a tolerantní názory bez xenofobií postojů k různým národům a národnostem, k náboženstvím a církvím, případně k jiným společenským a kulturním organizacím a k jejich duchovním a kulturním hodnotám.	Ano	☐	Ne	☐
1.6. Učebnice obsahuje pouze texty a grafické materiály, které nevedou k vytváření negativních stereotypů a zjednodušených zobecnění o konkrétních sociálních skupinách, národech, národnostech, rasách, pohlaví atp.	Ano	☐	Ne	☐
1.7. Soulad s jazykovými úrovněmi Společného evropského referenčního rámce (pouze pro učebnice cizích jazyků).	Ano	☐	Ne	☐

2. Odborná správnost obsahu učebnice

Recenzent/recenzentka slovně zhodnotí odbornou správnost obsahu učebnice v každé z uvedených oblastí.

U konkrétních připomínek a návrhů na úpravy recenzent/recenzentka uvede, zda jde o připomínku ke zvážení či připomínku zásadní, kterou je nutno akceptovat. Připomínky je třeba formulovat dostatečně konkrétně, aby autor/ka učebnice mohl/a na připomínku konkrétně reagovat (včetně např. čísla stránky, odstavce, názvu kapitoly). Je třeba závazně navrhnout konkrétní znění textu, který recenzent požaduje doplnit nebo nahradit stávající.

2.1. Odborná správnost textové složky učebnice (soulad podávaných informací se stavem poznání v příslušných

vědeckých oborech).
2.2. Odborná správnost grafické složky učebnice.
2.3. Jazyková kultura textu učebnice podle pravidel českého pravopisu.
2.4. Komplexnost daného tématu. Učebnice obsahuje všechny podstatné informace pro komplexní / ucelené osvojování tématu s ohledem na možnou úroveň dosažení klíčové kompetence nebo očekávaného výstupu cílové skupiny žáků.
Celkové zhodnocení (uvedte konkrétní a jednoznačná vyjádření):
3. Přiměřenost učebnice věku a dosaženým kompetencím žáků
Recenzent/recenzentka slovně zhodnotí přiměřenost učebnice věku a dosaženým kompetencím žáků v každé z uvedených oblastí. U konkrétních připomínek a návrhů na úpravy recenzent/recenzentka uvede, zda jde o připomínku ke zvážení či připomínku zásadní, kterou je nutno akceptovat. Připomínky je třeba formulovat dostatečně konkrétně, aby autor/ka učebnice mohl/a na připomínku konkrétně reagovat (včetně např. čísla stránky, odstavce, názvu kapitoly). Je třeba závazně navrhnout konkrétní znění textu, který recenzent požaduje doplnit nebo nahradit stávající.
3.1. Obtížnost textu ve vztahu k cílové skupině žáků (např. přiměřenost a četnost užití odborných, faktografických a numerických pojmů, jmen a názvů, délka vět, apod.).
3.2 Přiměřenost, vhodnost a obsahová správnost grafické složky učebnice (ilustrace, grafy, písmo,...) vzhledem k věku žáků, tématu vzdělávacího obsahu, návaznosti na text atd.
3.3. Technické zpracování učebnice (zejm. velikost a typ písma, šířka řádků, typ a odolnost vazby, hmotnost, použitý papír – ekologické hledisko).
Celkové zhodnocení (uvedte konkrétní a jednoznačná vyjádření):

4. Metodické a didaktické zpracování učebnice
Recenzent/recenzentka slovně zhodnotí metodické a didaktické zpracování učebnice v každé z uvedených oblastí. U konkrétních připomínek a návrhů na úpravy recenzent/recenzentka uvede, zda jde o připomínku ke zvážení či připomínku zásadní, kterou je nutno akceptovat. Připomínky je třeba formulovat dostatečně konkrétně, aby autor/ka

učebnice mohl/a na připomínku konkrétně reagovat (včetně např. čísla stránky, odstavce, názvu kapitoly). Je třeba závazně navrhnout konkrétní znění textu, který recenzent požaduje doplnit nebo nahradit stávající.
4.1. Vyváženost základních poznatků a činností (výkladové texty, pokusy, otázky a úlohy, cvičení, shrnutí aj.) a doplňujících informací.
4.2. Provázanost výkladového textu s ostatními strukturními prvky učebnice verbálního i neverbálního typu.
4.3. Vhodnost a použitelnost zařazených poznatků a činností z hlediska naplňování klíčových kompetencí a očekávaných výstupů.
4.4. Motivační úroveň textové části učebnice.
4.5. Motivační úroveň obrazové části učebnice.
4.6. Podpora samostatné aktivity a tvořivosti žáka.
4.7. Uplatnění mezipředmětových vztahů.
4.8. Uplatňování průřezových témat.
4.9. Různorodost příkladů a ilustrativních textů, které obsahují i různé úhly pohledu na každodenní zkušenosti sociálních skupin žáků, ras, národů, pohlaví atp.
Celkové zhodnocení (uveďte konkrétní a jednoznačná vyjádření):

5. Slovní komentář, další odborná vyjádření recenzenta/recenzentky

(recenzent/recenzentka doplní další řádky a stránky podle potřeby)

U konkrétních připomínek a návrhů na úpravy recenzent/recenzentka uvede, zda jde o připomínku ke zvážení či připomínku zásadní, kterou je nutno akceptovat. Připomínky je třeba formulovat dostatečně konkrétně, aby autor/ka učebnice mohl/a na připomínku konkrétně reagovat (včetně např. čísla stránky, odstavce, názvu kapitoly). Je třeba závazně navrhnout konkrétní znění textu, který recenzent požaduje doplnit nebo nahradit stávající.

V učebnicích, ve kterých jsou texty dotýkající se duchovních i kulturních hodnot a tradic různých národností a kultur, musí být tato problematika v recenzních posudcích zohledněna a komentována, stejně jako vyjádření recenzentů k aktuálním společenskovoědním tématům.

6. Souhrnné vyjádření k udělení schvalovací doložky

(recenzent/recenzentka označí pouze jednu variantu)

☐	doporučuje bez připomínek
	doporučuje s připomínkami uvedenými v části 5
	nedoporučuje a navrhuje přepracovat podle připomínek uvedených v části 5

Zdroj: MŠMT. *Sdělení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k postupu a stanoveným podmínkám pro udělování a odnímání schvalovacích doložek učebnicím a učebním textům a k zařazování učebnic a učebních textů do seznamu učebnic.* [online].

V Praze: MŠMT, 2005. [cit. 201501-15]. Dostupné z: <http://aplikace.msmt.cz/PDF/VMSdeleni18519www15122005.pdf>

Příloha 2 Seznam učebnic psychologie využívaných na SZŠ

Seznam učebnic používaných při výuce psychologie na SZŠ

1. ROZSYPALOVÁ, M., ČECHOVÁ, V., MELLANOVÁ, A. *Psychologie a pedagogika I pro střední zdravotnické školy*. 1. vyd. Praha: Informatorium, 2003.
2. ČECHOVÁ, V., MELLANOVÁ, A., KUČEROVÁ, H. *Psychologie a pedagogika II pro střední zdravotnické školy*. 1. vyd. Praha: Informatorium, 2004.
3. ZACHAROVÁ, E., HERMANOVÁ, M., ŠRÁMKOVÁ, J. *Zdravotnická psychologie: teorie a praktická cvičení*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007.
4. KELNAROVÁ, J., MATĚJKOVÁ, E. *Psychologie a komunikace pro zdravotnické asistenty: 4. ročník*. 1. vyd. Praha: Grada, 2009.
5. VENGLÁŘOVÁ, M., MAHROVÁ, G. *Komunikace pro zdravotní sestry*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2006.
6. ČECHOVÁ, V., ROZSYPALOVÁ, M. *Obecná psychologie*. 3. vyd. Brno: IDVPZ, 1996.
7. ČECHOVÁ, V., MELLANOVÁ, A., ROZSYPALOVÁ, M. *Speciální psychologie*. 1. vyd. Brno: IDVZP, 1995.
8. ŠTEFANOVIČ, J., GREISINGER, J. *Psychológia*. 2. vyd. Martin: Osveta, n.p., 1987.
9. ŠIL, P., KAROLOVÁ, J. *Já, člověk*. 1. vyd. Olomouc: Olomouc s.r.o., 2004.
10. KŘIVOHLAVÝ, J. *Psychologie nemoci*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2002.
11. ŘÍČAN, P. *Psychologie osobnosti*. 5. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007.
12. HELUS, Z. *Psychologie pro střední školy*. 2. vyd. Praha: Fortuna, 1999.
13. JOBÁNKOVÁ, M. a kol. *Kapitoly z psychologie pro zdravotnické pracovníky*. 3. vyd. Brno: NCONZO, 2003.
14. KŘIVOHLAVÝ, J., PEČENKOVÁ, J. *Duševní hygiena zdravotní sestry*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2004.
15. KELNAROVÁ, J., MATĚJKOVÁ, E. *Psychologie I. díl Pro studenty zdravotnických oborů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010. 65
16. MINIBERGEROVÁ, L., JIČÍNSKÁ, K. *Vybrané kapitoly z psychologie pro zdravotnické pracovníky*. 1. vyd. Brno: NCONZO, 2010.
17. ŠIL, P., KAROLOVÁ, J. *Člověk jako osobnost, psychologie pro střední školy*. 2. vyd. Olomouc: Olomouc s.r.o., 2007.
18. ŠTEFANOVIČ, J., GREISINGER, J. *Psychologie*. 3. vyd. Praha: Avicenum, 1987.
19. RYBÁROVÁ, E. a kol. *Psychologie a pedagogika*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1988.
20. SZABOVÁ, K. *Psychologie a pedagogika – cvičení*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1988.
21. GILLERNOVÁ, I., BURIÁNEK, J. *Základy psychologie, sociologie*. 3. upr. vyd. Praha: Fortuna, 2004.

Zdroj: ZÁDRAPOVÁ, Jana. *Evaluace učebnic psychologie pro střední zdravotnické školy*. Olomouc, 2011. diplomová práce (Mgr.). UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI. Pedagogická fakulta

Příloha 3 Školní vzdělávací program, charakteristika učiva psychologie¹³¹

6.8.12 Psychologie a komunikace

Garant předmětu

2. ročník: Mgr. Naděžda Cápíková
3. ročník: Mgr. Naděžda Cápíková
4. ročník: Mgr. Naděžda Cápíková

1. ročník	2. ročník	3. ročník	4. ročník
	1+1	2	2

Pojetí vyučovacího předmětu

Obecný cíl vyučovacího předmětu

Předmět psychologie a komunikace umožňuje žákům získat všeobecný přehled, vědomosti a dovednosti ze základních teoretických i aplikovaných oborů psychologie. Zaměřuje se na zdokonalování navazování sociálních vztahů a nácvik komunikačních dovedností. Ukazuje možnosti uplatnění těchto poznatků a dovedností v osobním životě a při výkonu zdravotnického povolání. Rozvíjí vztah k povolání a ke klientům, vede k osvojení zásad týmové práce. Umožňuje rozlišovat a respektovat zvláštnosti jednotlivých vývojových období člověka, akceptovat individuální zvláštnosti různých typů osobnosti klientů, spolupracovníků i ostatních jedinců.

Charakteristika učiva

Učivo předmětu psychologie a komunikace vychází z rámcového vzdělávacího plánu, vzdělávací oblasti sociální

Střední zdravotnická škola Kroměříž

SMILE verze 2.3.5

Zdravotnický asistent - denní forma vzdělávání - (verze 2)

RVP 53-41-M/01 Zdravotnický asistent

Učební osnovy

6.8.12 Psychologie a komunikace

vztahy a dovednosti. Svým obsahem se řadí mezi předměty odborné. V předmětu se žáci seznámí se základními pojmy z obecné psychologie, vývojové psychologie, sociální a zdravotnické psychologie. Učivo umožňuje pochopit praktické využití psychologie v osobním životě, v mezilidských vztazích a pracovním prostředí.

Cíle vzdělávání v oblasti citů, postojů, hodnot a preferencí

Výuka klade důraz nejen na poznávání osobnosti klientů, ale i na poznání a hodnocení vlastní osobnosti žáků. Preferuje etické kvality osobnosti zdravotnického asistenta, jako je altruismus, sociocentrismus, empatie, tolerance, potlačuje egoismus, hostilitu. Učí chápat hodnotu zdraví i vliv nemoci na prožívání a chování. Poukazuje na bio-psycho-sociální jednotu každého jedince. Vede k vytváření vlastního systému hodnot žáků i k akceptování preferencí v hodnotovém systému ostatních lidí.

Strategie výuky (pojetí výuky)

Výuka předmětu je teoreticko – praktická, tj. střídání teorie a cvičení s využitím názorně demonstračních a aktivizačních metod. Učivo si žáci osvojují na základě sociálně komunikativního učení, analýzy příkladů a modelových situací, činnostního učení a autodidaktických metod. Ve 4. ročníku je předmět vyučován ve skupinách dělením třídy pro lepší procvičení získaných vědomostí a dovedností.

Ve výuce je kladen důraz na přípravu jedince pro praktický život, osobní i profesní. Ve výuce je vhodné v rámci motivace uplatňovat individuální přístup, využívat a porovnávat životní zkušenosti žáků a vést je k vyvozování vlastních závěrů, k diskusi, uvádět souvislosti mezi již získanými vědomostmi a dovednostmi, plánovaným tématem učiva a praktickým využitím, uvádět příklady z praxe, simulovat problémové a konfliktní situace z ošetrovatelské péče i z běžného života, vést k prožitku, k jednoduché analýze situace a řešení, využívat audio a video techniku k zpětné reflexi a sebereflexi, doplňovat frontální výuku využíváním názorně demonstračních pomůcek (tabule, zpětný projektor, dataprojektor, interaktivní tabule, audiovizuální technika, internet a jiné).

Metody výuky - výklad, diskuse, samostatná práce, analýza příkladů z praktické zkušenosti, simulace běžných, problémových a konfliktních situací z ošetrovatelské péče, hraní rolí, brainstorming, relaxační cvičení, prožitkové metody, sebereflexe, výtvarné a abreaktivní techniky, tematické odborné exkurze.

¹³¹ STŘEDNÍ ZDRAVOTNICKÁ ŠKOLA KROMĚŘÍŽ. Školní vzdělávací program [on-line]. 1.9.2010, 387 s. [cit. 26.1.2015]. Dostupné z: <http://szskm.cz/sites/default/files/prilohy/skolni-vzdelavaci-programy/SVP-ZA-DFV.pdf>

Hodnocení výsledků žáka

Žáci jsou hodnoceni v souladu s platným řádem školy. Při hodnocení výsledků učení, vzhledem k pojetí předmětu, je třeba se zaměřit na:

- hloubku porozumění látce
- schopnost aplikace poznatků při řešení problémů
- zpracování a prezentaci zadaných úkolů
- aktivní přístup žáka k výuce
- vlastní kreativitu žáků

Metody hodnocení

- písemné testy po probrání určitých tematických celků
- průběžné ústní zkoušení
- sebehodnocení žáků
- vzájemné hodnocení žáků při prezentaci výsledků práce

Žáci 2. ročníku vypracují podle předem stanovených zásad seminární práci na téma charakteristika osobnosti, v níž budou charakterizovat blízkého jedince ze svého prostředí. Hodnocení bude zaměřeno na formální a obsahovou stránku.

Žáci 3. ročníku vypracují podle předem stanovených zásad seminární práci na aktuální psychologické nebo sociální téma. Práce bude rozdělena na část teoretickou a praktickou. V teoretické části využijí aktuálních informací z různých zdrojů. V praktické části provedou jednoduchý výzkum s využitím běžných výzkumných metod na hodnotitelném výzkumném vzorku se zaměřením na určené cíle a stanovené hypotézy. Výsledky budou interpretovat přínosným způsobem a prezentovat formou tabulek a grafů. Hodnocení bude zaměřeno na formální a obsahovou stránku.

Přínos předmětu k rozvoji klíčových kompetencí, průřezových témat a mezipředmětových vztahů

Předmět podporuje rozvoj všech klíčových kompetencí. Žáci jsou vedeni k porozumění projevům druhých lidí, k využívání různých metod myšlení při řešení problémů, k aktivní účasti v diskusích, k obhajobě svých postojů, ke kultuře vyjadřování, k předcházení konfliktům, k morálnímu jednání, k toleranci a empatii.

Předmět přispívá k plnění průřezových témat:

Občan a demokratická společnost

Člověk a životní prostředí

Člověk a svět práce

Informační a komunikační technologie

Přínos předmětu k mezipředmětovým vztahům:

V oblasti mezipředmětových vztahů předmět navazuje na poznatky ze společenskovedních předmětů a využívá

Sřední zdravotnická škola Kroměříž

SMILE verze 2.3.6

Zdravotnický asistent - denní forma vzdělávání - (verze 2)

RVP 53-41-M/01 Zdravotnický asistent

Učební osnovy

6.8.12 Psychologie a komunikace

je. Předpokladem výuky předmětu dle níže uvedeného rozpisu učiva jsou vědomosti a zkušenosti získané v předcházejících odborných předmětech, zejména v somatologii, teorii ošetřovatelství a ošetřovatelských postupech, dále v občanské nauce a biologii a ekologii. Při konkretizaci jednotlivých učebních témat je žádoucí spolupracovat s vyučujícími souběžně vyučovaných a navazujících odborných předmětů. Získané vědomosti a dovednosti jsou prakticky procvičovány zejména v klinických podmínkách při odborné praxi.

Průřezová témata pokrývaná předmětem

Informační a komunikační technologie

Žáci jsou schopni pomocí informačních technologií vyhledat pracovní příležitosti ve svém oboru a využijí je k prezentaci své osoby a komunikaci s potenciálním zaměstnavatelem.

Člověk a svět práce

Žáci chápou význam lidského poznání a vzdělání pro úspěšné uplatnění na trhu práce, uvědomí si odpovědnost za vlastní život, preferují zájmy, přispívající k jejich všestrannému rozvoji. Získají dovednosti k uplatnění na trhu práce, naučí se prezentovat své přednosti.

Člověk a životní prostředí

Žáci si uvědomí vztah mezi životním prostředím, životním stylem a zdravím lidské populace, pochopí přímý vliv prostředí zejména na vývoj jedince v prenatálním období a na vývoj harmonické osobnosti člověka. Chápou nutnost zachování zdravého prostředí pro další generace.

Občan v demokratické společnosti

Žáci při komunikaci respektují osobnost druhého člověka, jeho individualitu a morální principy multikulturní společnosti, hodnoty členů různých sociálních skupin. Chápou práva, tradice, zvyky a kulturní hodnoty jiných národů, ras a etnik. Žáci chápou a respektují práva pacientů všech věkových a sociálních skupin.

Příloha 4. Seznam středních zdravotnických škol zapojených do výzkumného šetření.

Hlavní město Praha

- Vyšší odborná zdravotnická škola a Střední zdravotnická škola – Praha
- Střední zdravotnická škola Praha
- Střední zdravotnická škola Ječná, Praha

Středočeský kraj

- Soukromá střední zdravotnická škola (SSZŠ) Mělník, o. p. s.
- SZŠ Beroun (2x)
- SZŠ a VOŠZ Kolín
- SZŠ a VOŠZ Nymburk

Jihočeský kraj

- Střední zdravotnická škola, Mostecká 1912, Tábor
- SZŠ a VOŠZ České Budějovice, Husova 3
- SZŠ Písek

Plzeňský kraj

- VOŠ, OA, SZŠ a JŠ s právem SJZ, Klatovy
- VOŠ,OA a SZŠ Domažlice

Karlovarský kraj

- Střední zdravotnická škola a vyšší odborná škola Cheb (2x)

Ústecký kraj

- Vyšší odborná škola ekonomická, sociální a zdravotnická, Obchodní akademie, Střední pedagogická škola a Střední zdravotnická škola Most, p.o.
- Střední zdravotnická škola a Obchodní akademie – Rumburk
- VOŠZ a SŠZ Ústí nad Labem

Liberecký kraj

- SZŠ Liberec (2x)

Královéhradecký kraj

- Vyšší odborná škola zdravotnická a Střední škola zdravotnická Hradec Králové (2x)
- VOŠZ a SZŠ Trutnov

Pardubický kraj

- SZŠ Pardubice

- SŠZS Chrudim

Kraj Vysočina

- SZŠ a VOŠZ Žďár nad Sázavou

Jihomoravský kraj

- Klvaňovo gymnázium a Střední odborná škola zdravotnická a sociální Kyjov
- Církevní střední zdravotnická škola s.r.o. Grohova, Brno (2x)
- Soukromá SOŠ manažerská a zdravotnická s.r.o. – Břeclav
- SZŠ a VOŠZ Znojmo, Jana Palacha 8 (2x)
- Střední zdravotnická škola Kyjov

Olomoucký kraj

- ZSZ a VOSz E. Pottinga Olomouc (2x)

Moravskoslezský kraj

- Střední zdravotnická škola, Frýdek-Místek, p.o. (3x)
- SZŠ a VOŠZ Ostrava, p.o. (3x)
- SZŠ Opava

Zlínský kraj

- Střední škola průmyslová, hotelová a zdravotnická Uherské Hradiště (2x)
- SZŠ a VOŠZ Zlín (4x)
- Střední zdravotnická škola Kroměříž (3x)
- SZŠ Vsetín

Příloha 5 Dotazník pro učitelé středních zdravotnických škol

Stanovení požadavků na učebnice psychologie.

Vážený učitelé,

jmenuji se Žaneta Fischerová a jsem studentkou Univerzity Palackého v Olomouci. V současné době provádím výzkum, zabývající se problematikou stanovení požadavků na učebnice psychologie.

Za pomoci tohoto dotazníku bychom chtěli zjistit názory týkající se Vašich požadavků na učebnice psychologie. Vyplněním dotazníku přispějete ke zmapování dané problematiky. Dotazník je zcela anonymní a výsledky budou použity pouze ke zpracování výzkumné části diplomové práce. Vyplnění dotazníku Vám nezabere víc, jak deset minut vašeho času.

Děkuji Vám za Váš čas strávený vyplněním tohoto dotazníku.

Žaneta Fischerová

1 Název SZŠ, kde pracujete

2 Město a kraj, kde se Vaše SZŠ nachází

3 Počet let pedagogické praxe

Vyjádřete prosím svoji míru souhlasu či nesouhlasu s danými požadavky, které by podle Vás měla splňovat učebnice psychologie pro SZŠ. Pro vyjádření zaškrtněte příslušné políčko.

4 Dle mého názoru by současná učebnice psychologie měla být v souladu s kurikulárními dokumenty.

1 - naprosto nesouhlasím / 2 - spíše nesouhlasím / 3 – nevím / 4 - spíše souhlasím / 5 – naprosto souhlasím

5 Myslím si, že obsah učebnice by měl respektovat standard vzdělávání.

1 - naprosto nesouhlasím / 2 - spíše nesouhlasím / 3 – nevím / 4 - spíše souhlasím / 5 – naprosto souhlasím

6 Myslím si, že současná učebnice psychologie by měla splňovat požadavek na logickou stavbu učebnice (členění textu, návaznost učiva).

1 - naprosto nesouhlasím / 2 - spíše nesouhlasím / 3 – nevím / 4 - spíše souhlasím / 5 – naprosto souhlasím

7 Současná učebnice psychologie by měla být přehledná (členění na kapitoly, komplexnost tématu).

1 - naprosto nesouhlasím / 2 - spíše nesouhlasím / 3 – nevím / 4 - spíše souhlasím / 5 – naprosto souhlasím

8 Dle mého názoru by současná učebnice psychologie měla být srozumitelná a přiměřená věku žáků.

1 - naprosto nesouhlasím / 2 - spíše nesouhlasím / 3 – nevím / 4 - spíše souhlasím / 5 – naprosto souhlasím

9 V současné učebnici psychologie by užití odborných termínů mělo být přiměřené věku žáků.

1 - naprosto nesouhlasím / 2 - spíše nesouhlasím / 3 – nevím / 4 - spíše souhlasím / 5 – naprosto souhlasím

10 V současné učebnici psychologie by jazyková kultura měla odpovídat věku žáků.

1 - naprosto nesouhlasím / 2 - spíše nesouhlasím / 3 – nevím / 4 - spíše souhlasím / 5 – naprosto souhlasím

11 Myslím si, že současná učebnice psychologie by měla obsahovat náměty pro společnou práci žáků i pro samostatnou práci žáků.

1 - naprosto nesouhlasím / 2 - spíše nesouhlasím / 3 – nevím / 4 - spíše souhlasím / 5 – naprosto souhlasím

12 Grafická úprava současné učebnice psychologie by měla obsahovat obrazový materiál.

1 - naprosto nesouhlasím / 2 - spíše nesouhlasím / 3 – nevím / 4 - spíše souhlasím / 5 – naprosto souhlasím

13 Součástí učebnice psychologie by měly být poznámky a vysvětlivky k textu.

1 - naprosto nesouhlasím / 2 - spíše nesouhlasím / 3 – nevím / 4 - spíše souhlasím / 5 – naprosto souhlasím

14 Dle mého názoru by součástí učebnice psychologie měly být doprovodné materiály (pracovní sešity, metodické příručky, CD, DVD).

1 - naprosto nesouhlasím / 2 - spíše nesouhlasím / 3 – nevím / 4 - spíše souhlasím / 5 – naprosto souhlasím

15 Myslím si, že v současné učebnici psychologie by měla existovat návaznost na předchozí učivo.

1 - naprosto nesouhlasím / 2 - spíše nesouhlasím / 3 – nevím / 4 - spíše souhlasím / 5 – naprosto souhlasím

16 Domnívám se, že v současné učebnici psychologie by u každého tématu měly být otázky a úkoly pro žáky.

1 - naprosto nesouhlasím / 2 - spíše nesouhlasím / 3 – nevím / 4 - spíše souhlasím / 5 – naprosto souhlasím

17 Myslím si, že v současné učebnici psychologie by měla být propojena teorie s praxí (příklady užití v praxi, cvičení a náměty z praxe).

1 - naprosto nesouhlasím / 2 - spíše nesouhlasím / 3 – nevím / 4 - spíše souhlasím / 5 – naprosto souhlasím

18 Myslím si, že současná učebnice psychologie by měla žáka stimulovat k učení a k práci.

1 - naprosto nesouhlasím / 2 - spíše nesouhlasím / 3 – nevím / 4 - spíše souhlasím / 5 – naprosto souhlasím

19 Současná učebnice psychologie by měla být koncipována tak, aby rozvíjela myšlení žáků.

1 - naprosto nesouhlasím / 2 - spíše nesouhlasím / 3 – nevím / 4 - spíše souhlasím / 5 – naprosto souhlasím

20 Uvedte prosím, který ze zmíněných požadavků je podle Vás nejdůležitější. (Uvedte 3)

21 Uvedte prosím, který ze zmíněných požadavků je podle Vás nejméně důležitý. (Uvedte 3)

22 Existuje podle Vás jiný, důležitý požadavek pro učebnice psychologie, který zde nebyl uveden?

- Ano
- Ne
- Jestliže ano, uveďte prosím, který to je

23 Uvedte prosím název učebnice, se kterou pracujete ve výuce psychologie.

24 Jste s používanou učebnicí spokojen/a? (Vyberte známku od 1 do 5, kdy 1 znamená maximální spokojenost, 5 maximální nespokojenost).

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5

Jestliže s učebnicí nejste spokojeni, uveďte prosím důvod.

25 Jestliže ve výuce psychologie nepracujete s žádnou učebnicí, uveďte prosím důvody, proč tomu tak je.

26 Jste spokojen/a se současnou nabídkou učebnic psychologie pro SZŠ?

- Ano
- Ne

Jestliže ne, uveďte prosím, proč nejste spokojena.

27 Myslíte si, že existuje učebnice psychologie, která splňuje Vaše požadavky?

- Ano
- Ne

Jestliže ano, uveďte prosím, která to je.

28 Měl/a jste jasnou představu o požadavcích na učebnice na začátku své pedagogické praxe?

- Ano
- Ne
- Nevím, nepamatuji se

Pokud ano, uveďte prosím, o jaké požadavky se jednalo.

29 Změnil se Váš názor na požadavky na učebnice psychologie vlivem délky Vaší pedagogické praxe?

- Ano
- Ne
- Nevím

Pokud ano, uveďte prosím, jak se Váš názor změnil

30 Využíváte učebnici ve výuce psychologie aktivně? (Pracují s učebnicí i žáci? Plníte úkoly z učebnice nebo si z ní žáci dělají zápisky?)

- Ano
- Ne
- Někdy

Jestliže ne, uveďte prosím, proč učebnici aktivně nevyužíváte.

31 Jak často učebnici psychologie (základní) ve výuce využíváte?

- Každou hodinu
- Často
- Jen občas
- Téměř nikdy

32 Slouží Vám učebnice psychologie jako hlavní zdroj informací pro výuku?

- Ano
- Ne

Jestliže ne, uveďte prosím, z jakých dalších materiálů při přípravách hodin psychologie čerpáte. Uveďte konkrétní příklady cvičebnic, knih, internetových stránek atd.

33 Do jaké míry učebnici psychologie nejběžněji ve výuce využíváte?

- Držíme se jí systematicky (využívám každou kapitolu, cvičení, část,....).
- Vynecháváme některé nehodící se kapitoly, cvičení, popřípadě jejich části.
- Nahrazuji nehodící se kapitoly, cvičení, popřípadě jejich části z jiných zdrojů.
- Doplnuji obsah učebnice o další materiály z jiných zdrojů.
- Používáme zároveň několik učebnic.
- Téměř základní učebnici nepoužíváme, používáme pouze jiné knihy, případně tvořím vlastní materiály z nejrůznějších zdrojů.
- Vůbec nepoužíváme tištěné materiály (používáme pouze počítače, video, audio, interaktivní tabuli, atd.)

34 Uvítal/a byste vytvoření multimediální internetové učebnice psychologie pro učitele? Vyjádřete svůj názor, prosím.

35 Máte k tématu komentář či připomínky? Zde je můžete napsat.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Bc. Zaneta Fischerová
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	Mgr. Jitka Nábělková, PhD.
Rok obhajoby:	2015

Název práce:	Současné požadavky na učebnice psychologie pro střední zdravotnické školy.
Název v angličtině:	Current Requirements on Psychology Textbooks for School of Nursing
Anotace práce:	Diplomová práce je zaměřena na stanovení současných požadavků na učebnice psychologie pro střední zdravotnické školy. Práce si klade za cíl stanovit obecné požadavky na učebnice psychologie dle pedagogické vědy a následně tyto požadavky předložit učitelům psychologie na střední zdravotnické škole a zjistit tak, jejich názor na zmíněné požadavky. Dále tato práce zjišťuje, zda požadavky učitelů na učebnice psychologie jsou odvislé od délky jejich pedagogické praxe. Práce je zaměřena na analýzu dat získaných výzkumným šetřením.
Klíčová slova:	Učebnice, psychologie, kurikulum, požadavky na učebnice, pedagogická praxe, učitel psychologie
Anotace v angličtině:	The thesis is focused on determining the current requirements for psychology textbooks for secondary nursing school. The thesis aims to establish general requirements for psychology textbooks according to

	pedagogical science and then submit these requirements to psychology teachers at secondary nursing school and to find out their opinion on the said requirements. Further, this thesis investigates whether the requirements of teachers for psychology textbooks are dependent on the length of their teaching practice. The thesis is focused on the analysis of data obtained from the survey.
Klíčová slova v angličtině:	Textbooks, psychology, curriculum, requirements for textbooks, teaching practice, psychology teacher
Přílohy vázané v práci:	5 Příloh: Příloha 1: Formulář pro posouzení učebnice podle stanovených kritérií. Příloha 2: Seznam učebnic psychologie využívaných na SZŠ. Příloha 3: Školní vzdělávací program, charakteristika učiva psychologie. Příloha 4: Seznam středních zdravotnických škol zapojených do výzkumného šetření. Příloha 5: Dotazník pro učitele středních zdravotnických škol.
Rozsah práce:	135
Jazyk práce:	Český